

ΝΙΑΟΥΣΤΑ

ΤΡΙΜΗΝΙΑ
ΠΕΡΙΟΔΙ
ΣΥΛΛΟΓ
ΑΠΟΦΟΙΤ
ΝΑΟΥΣ

Η κοινωνικοποίηση του νέου

Τα ιονάφκια

Νιαουστιανές φορεσιές

Πυρετός

Νιαουστιάνη φορεσιά

Η άμπελος: Ιστορία και Θρύλος
Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

Φυλάξτε τὰ τεύχη τῆς «Νιάουστας»

Παλαιά τεύχη μπορείτε νὰ προμηθευθεῖτε ἀπὸ τὰ γραφεῖα τοῦ Συλλόγου

Ἡ «ΝΙΑΟΥΣΤΑ» στηρίζεται στὴν ἀγάπη καὶ τὸ ἐνδιαφέρον

των συνδρομητῶν της

Παρακαλοῦμε νὰ μεριμνήσετε γιὰ τὴν ἀνανέωση τῆς συνδρομῆς

τοῦ ἔτους 1983

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΝΑΟΥΣΗΣ

- 1) ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΝΑΟΥΣΗΣ
- 2) ΜΝΗΜΗ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΤΣΑΜΗ ΚΑΡΑΤΑΣΙΟΥ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΔΕΝ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΛΕΙΨΟΥΝ
ΑΠΟ ΚΑΝΕΝΑ ΝΑΟΥΣΑΙ-Ι-ΚΟ ΣΠΙΤΙ

ΜΠΟΡΕΙΤΕ ΝΑ ΤΑ ΠΡΟΜΗΘΕΥΤΕΙΤΕ ΑΠΟ ΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ

ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΑ ΓΡΑΦΕΙΑ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΝΑΟΥΣΗΣ

Νέα διεύθυνση Βασιλέως Κων)ντίνου 40, κάθε Δευτέρα Τρίτη Πέμπτη 6-9 ἀπόγευμα.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας

„ΝΙΑΟΥΣΤΑ„

ΕΚΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΝΑΟΥΣΗΣ

Έτος Ζ' ΤΟΜΟΣ Γ' Τεύχος 23

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

Οδ. Ντινόπουλος, Έλένη Μήτσαλα
Λευκή Σαμαρά, Χρ. Μουχάγιερ

ΓΡΑΦΕΙΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ:

Βασ. Κωνσταντίνου 44

ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΣ ΒΕΡΟΙΑΣ:

Γιάννης Καρατσιώλης Γεωπόνος ΔΕΗ τηλ. 22557

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ:

«Αρματωσιά του Γιαννίτσαρου»
του Χρήστου Παλιούγκα

ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ — ΕΚΤΥΠΩΣΗ:

«Τυπογραφία» Αντώνη Μαυρογένη
Αντωνίου Καμάρα 3 τηλ. 260-140 και 226-924
Θεσσαλονίκη

Περιεχόμενα

Ίστορικά — Λαογραφικά

ΣΠΟΡΕΛΛΑ ΚΩΝ.: Ο περιηγητής W.M. LEAKE στη Νάουσα	48
ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗ ΘΩΜ.: Οι Έλληνες στη Τραπεζούντα και στη Νάουσα	50
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΣΤΕΦ.: Οι Έλληνες Εκπαιδευτικοί Σύλλογοι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας	51
ΜΠΑΓΙΤΣΗ ΔΗΜ.: Νιάουστα: Μία πόλη από ευεργέτες	54
ΒΛΑΧΟΥ ΜΑΡΚΟΥ: Η Άμπελος: Ιστορία και Θρύλος	57
ΣΒΑΡΝΟΠΟΥΛΟΥ ΣΤΕΛΙΟΥ: Το παλιό παιχνίδι	60
ΜΗΤΣΑΛΑ ΕΛΕΝΗ: Γυμναστικές επιδείξεις 1920	62
ΣΠΑΡΤΣΗ ΝΙΚΟΥ: Τα «Ισνάφια»	63
ΜΠΑΓΙΤΣΗ ΤΑΚΗ: Νιάουστιανές φορεσιές	66

Λογοτεχνικά — Παιδαγωγικά

Κοινωνικά — Ιατρικά

ΜΟΥΜΤΖΙΔΟΥ ΚΙΚΗ: Αργεί να Επηρεάσει	68
ΜΑΝΙΟΥ ΒΑΚΑΛΗ Μ., ΜΑΡΚΟΥΛΗ ΔΗΜ. και ΧΑΡΙΤΙΔΗ Λ.: Το μονοτονικό σύστημα	69
ΒΑΛΣΑΜΙΔΗ ΕΜΜΑΝ.: Η κοινωνικοποίηση του νέου	72
ΓΟΥΣΟΠΟΥΛΟΥ ΣΤ., ΓΟΥΣΟΠΟΥΛΟΥ Ν.: Πυρετός	84
ΔΩΔΗ ΘΟΔΩΡΗ: Πρόληψη στην οδοντοστρική	85

Γεωργικά — Δεντροκομικά

ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΑΔΟΥ ΣΠ.: Τοξικότητα Μαγγανίου και Μαγνησίου	75
ΝΤΙΝΟΠΟΥΛΟΥ ΟΔΥΣ.: Δεντροκομικά θέματα	77

Διάφορα

ΑΛΔΑΚΟΥ ΘΩΜΑ: Λαϊκό Πανεπιστήμιο	76
— Προτές Κερασίου Ρεδοχωρίου	86

Αγαπητέ φίλε

— Επικοινωνούμε και πάλι μαζί σου. Στα χέρια σου έχεις το 23ο τεύχος που περιλαμβάνει όπως πάντα ποικίλη και ενδιαφέρουσα ύλη. Στις στήλες του περιοδικού μας φιλοξενούμε σχετικά άρθρα από την παλαιά και πρόσφατη ιστορία του τόπου. Σημαντικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι σελίδες με λαογραφικό περιεχόμενο. Με τα δημοσιεύματα αυτά πιστεύουμε ότι βοηθούμε αρκετά στη μελέτη της ιστορίας και της λαογραφίας του τόπου. Έτσι βένουμε σφιχτά το χθες με το σήμερα και το σήμερα με το αύριο. Επίσης μερικές σελίδες του περιοδικού μας είναι αφιερωμένες στις Ναουσαϊκές φορεσιές του «παλαιού καιρού» (αρχές του αιώνα μας). Ξεχωριστή θέση έχει η φημισμένη γυναικεία Ναουσαϊκή φορεσιά που διακρίνεται για την αρχοντιά και την μεγαλοπρέπεια.

Αγαπητέ φίλε

— Στις σελίδες της «Νιάουστας» φιλοξενούνται άρθρα που έχουν σχέση με τους νέους και τα προβλήματά τους. Επίσης άρθρα κοινωνικού και επιστημονικού περιεχομένου και κάτι που ενδιαφέρει τους δεντροκαλλιεργητές. Αρκετές πληροφορίες για τη θρέψη των φυτών, τροφές, ενέσεις και διάφορες καταπλημνήσεις σύμφωνα με τα νέα δεδομένα της Γεωπονικής Επιστήμης.

Αγαπητέ φίλε

— Γνωρίζεις καλά ότι η «Νιάουστα» στηρίζεται αποκλειστικά στην αγάπη σου και στην συμπαράστασή σου. Δεν έχει άλλους πόρους. Υστερα από τις αυξήσεις των πάντων, για να ζήσει και να επιζήσει η «Νιάουστα» μία λύση υπάρχει. Η «Νιάουστα» να γίνει λίγο ακριβότερη.

— Αυτά για σήμερα. Καλό καλοκαίρι. Θα τα πούμε μετά τρεις μήνες.

Γειά σας

Ο Ντίβ

Ετήσια συνδρομή Ιδιωτών	δρχ. 500
Δήμοι, Κοινότητες, Συν)μοί	δρχ. 1000
Εξωτερικού δολάρια	20

Ο περιηγητής W.M. Leake στη Νάουσα

Β'

Ο LEAKE γνώρισε τη Νάουσα σε άτυχες γι' αυτήν στιγμές. Η συστηματική οικονομική απαίμαξη στην οποία την είχε υποβάλλει ο Άλλη πασάς από τότε που την υποχρέωσε να του παραδοθεί στα 1804, είχε σπείνει συνέπεια το γρήγορο μαρμασμό της. Μαθαίνουμε ότι αυτοδιοικούνταν κατά κάποιο τρόπο. Άκόμα ότι εξακολουθούσε να διατηρεί τα προνόμιά της, καθώς οι όροι της παράδοσης προσέβλεπαν. Όμως μαστίζονταν από μια τύση ρυγής των κατοίκων, εξαιτίας του κλίματος της άβεβαιότητας που επέβαλαν οι αδιαιρέσιες των Άλβανών. Πάντως, η εικόνα της παρακμής, κοινό σκηνικό της αλβανοκρατούμενης Κεντροδυτικής Μακεδονίας, θα άρήσει άνεπιθέαστο το φλεγματικό Άγγλο, που βρήκε πολλά ενδιαφέροντα να μās μνημονεύσει από τη Νάουσα και μάλιστα να της αφιερώσει τόσες σελίδες όσο κανένας άλλος περιηγητής.

Άρχίζει και τελειώνει με την τοπογραφία της περιοχής. Για το ξεασπιμένο του μάτι, η τοποθεσία πάνω στην οποία βρίσκεται ριζωμένη η Νάουσα, αποτελεί κάτι παραπάνω από αντικείμενο θαυμασμού: Ένα μοναδικό φυσικό όχυρο. Η χρησιμότητα του τύπου κι όχι η συγκίνηση που άπορρέει από τη θέα του μετράει για τον Άγγλο στρατιωτικό. Τη συνηθισμένη συναισθηματική έξαρση, αντικαθιστάει εδώ μια ψυχρή, λεπτομερέστατη τοπογραφική πληροφορία λίγο ενδιαφέρονσα για τον μέσο αναγνώστη. Μά το ύφος στο σημείο αυτό δεν πρέπει να το πέρνουμε ως μειονέκτημα του συγγραφέα, που γνωρίζει κατά περιπτώσεις να εκφορίζεται και με άρκετη χάρη και εδαισθησία. Ένα επίμονο αντίκρουσμα του κειμένου αποκαλύπτει τη διορα-

τικότητα του όσον άφορά τη στρατηγική σημασία της Νάουσας. Τα δυσκολοπλησίματα βράχια της και η δυνατότητά της να έσπείνει ολοκληρη τη μακεδονική τεδιάδα στάθιχαν από τους βασικούς παράγοντες που κράτησαν για δεκάδες χρόνια μαζοιά της κάθε έδουε στρατευμιστές της εθιμερίας της και την ανέδειξαν σε κέντρο της έ-

Παρουσίαση - Μετάφραση Κ. ΣΠΟΡΕΛΑ, φιλόλογου

πανιστατιμένης Δυτικής Μακεδονίας στα 1822.

Κοντά στην κρίση λειτουργεί δημιουργικά και η φαντασία. Άν την εξέταση του παρόντος την επέβιαν τρέχουσες άνάγκες, τα ταξίδια πρόσφεραν στον θεμεμένο με την κλασική παιδεία Άγγλο περιηγητή τη μοναδική ευκαιρία να έχει μια άμεση έπαρη και γνωριμία με την πατρίδα που γέννησε και γιούχισε το σύγχρονο πολιτισμό. Με τις πολυσχιδείς άρχαιολογικές του έρευνες και παρατηρήσεις πλάτυνε τους όρίζοντες της άρχαιολογικής έπιστήμης. Άκκρια του άποδίδουν τον τίτλο του έισηγητή της μελέτης της άρχαίας έλληνικής τοπογραφίας. Σ' αυτόν όρείεται και η πρώτη προσπάθεια ταύτισης των έρειπίων της περιοχής της Νάουσας με τη μακεδονική Πολίχνη Κίτιο. Το Κίτιο μās είναι γνωστό μόνο από το Ρωμαίο Ιστορικό συγγραφέα Τίτο Λίβιο (59 π.Χ. - 17 μ.Χ.) στην άρήγησή του για τον άτυχο πόλεμο του τελευταίου Βασιλιά της Μακεδονίας Περσέα (212 - 166 π.Χ.) κατά των Ρωμαίων.

Την άποψη του LEAKE δέχτηκαν πολλοί κατοπινοί έρευνητές, άν όχι και χωρίς κάποιους δυσταγμούς. Στις μέρες μας μια πιο προσεχτική και υπεύθινη αντιμετώπιση του προ-

βλήματος φαίνεται ότι πετυχαίνει να αντικαταστήσει το άσπιο Κίτιο, που αρχιπαριστοικά συνδύηξε με παλαιά Ιστορικά γεγονότα, με την πιο σημαντικότερη και πλουσιανθωπότερη πολιτεία της Ήμαθίας, τη Μιέζα.

Ο ίδιος ο LEAKE πρότεινε την έκδοχή του με έπιφυλάξεις. Οι προσθήκες του στον IV τόμο, σελ. 582—588 του «Περιήγηση στη Βόρεια Έλλάδα» άποδειχουν ότι άρχικά άγνοούσε τη θέση της Μιέζας, που την τοποθετεί άόριστα άνάμεσα στη Νάουσα και τη Βέροια, από άδυναμία άκριθέστερου έντοπισμού της.

Πιο προσωπική και άτεκμηνηωτη Ιστορικά είναι η έτυμολογική των έρμηνεία του όνόματος της πόλης «Νιάγουστα», που το θεωρεί έξελεγκτική μορφή του «Νέα Αύγουστα». Ο τύπος «Νιάγουστα», που μνημονεύει ως όρθότερο, είναι άμφύβολο άν ποτέ ειλώθηκε και μέχρι σήμερα δέ στάθηκε δυνατός ο έντοπισμός στην περιοχή του υποτιθέμενου ρωμαϊκού ή βυζαντινού οικισμού της «Νέας Αύγουστα». Έπειτα, ο σωστά τονισμένος θα ήταν μόνο ο τύπος «Νέα Αύγουστα», άπ' όπου όμως θα προέκυπτε κανονικά το «Νιαγούστα», όρος άνίστατος. Πιθανολογείται λοιπόν ο LEAKE σκόπιμα να μετέθεσε τον τόνο μια συλλαβή παραπάνω, για να φανεί πιο πειστικός έπηρεασμένος και από τα ξενικά όνόχη όνόματι της πόλης (AGVUSTOS ή AGOSTOS στα τουρκικά, NEGOSTI στα κοιτισοβλαχικά, NEGOST στα άλβανικά, NEGOS στα σλαβικά).

Κατηγορηματικός είναι ο LEAKE όταν κάνει λόγο για τους άποκλειστικά Έλληνες κάτοικους της Νάουσας. Η αναζήτηση από την καθέρνησή του ύποψήφιων σημάχων στην έλληνική χειράνησο προσέβετε μια λεπτομερειακή έκθεση της

πληθυσμιακής της σύνθεσης. Γι' αυτό το ό LEAKE διερευνάει ουσιαστικά το σημείο αυτό και δεν παραλείπει να χαρακτηρίζει χωριά και πόλεις από άποψη πληθυσμού.

Στη σημαντικότητα της αντίληψης του ανθρώπινου ύλικού πρέπει να αποδώσουμε και το όλομάνερο ενδιαφέρον του Άγγλου περιηγητή για την τελευταία σύγκρουση των Ναουσαίων με τον Άλη πασά. Είναι η πιο αναλυτική και έκτετατη έκθεση των δραματικών εκείνων γεγονότων που μās διασώζουν οι πηγές. Βρισκόμαστε σε μια εποχή που οι αδυναμίες της οθωμανικής αυτοκρατορίας δεν ήταν δυνατό να νικηθούν. Η αυθαίρετη και κακή διοίκηση, οι αυτονομιστικές τάσεις μερικών πασάδων μακρινών διμερσιμάτων, που δύσκολα μπορούσε η Τριηλιή Πύλη να ελέγξει, μαζί με το εθνικό ξύπνημα των υπόδουλων λαών, προμήνυαν μια από μέσα κατάρρευση του παθρού αυτού οικοδομήματος. Απτά που ζητούσε η ξένη διπλωματία από ένα μελλοντικό καταλυτή της τουρκικής δεσποτείας, δηλ. όριμασμένο αίσθημα ανεξαρτησίας, μαχητικότητα, ζαλή χρήση των όπλων έγιναν φανερά κατά την τελευταία πεισματόδη αντίσταση των Ναουσαίων στην επέκτατική άδηργγία του Άλη Άληθινά, μετά τους Σουλιάτες κανέναν στην Ελλάδα δεν παιδεύει τόσο τον αίμοθάρο Άλθανό όσο η περήμανη πόλη του Βέρμιου. Δεν είναι συμπτωματικό το γεγονός ότι και άλλοι ενδιαφερόμενοι άμεσα για τα ελληνικά πράγματα περιηγητές, οι ROUQUENILLE και COUSINERT άσχολούνται πλατιά με τους άγώνες αυτούς. 'Ο LEAKE όμως είναι πιο αξιόπιστος, γιατί χρονικά θυρίσεται κοντύτερα στα γεγονότα και μεριμνάει όσο κανέναν άλλος για την εξακρίβωσή τους. Η δήλωσή του για άποψία του Ζακωβίτη και των άπαδών του στη Θεσλονίκη άποτελεί μια επιβεβαίωση στα λεγόμενά του.

Διαιτιχώς για τους κατοίκους της

Νάουσας την εικόνα του άπαράμιλλου ήρωϊσμού τους έρχεται να άμυρώσει ή εκδήλωση σε καταστροφικό βαθμό ενός ελαττώματος κοινού σε όλους τους Έλληνες, του άλληλοφραγώματος. Η άπόδοση των δεινών της πόλης από τον LEAKE στον άγριο φρατρισμό είναι κατά ένα μέρος εύστοχη. Αυτό που στάθηκε αδύνατο να πετύχει ο Άλη στις δυο πρώτες του άποπειρες κατά της Νάουσας (1795, 1798)^ο, το κατόρθωσε στην τρίτη του μεγάλη έκστρατεία (1804)^ο, άρου προηγουμένα διαίρεσε τους κατοίκους κατά τη γνωστή του τακτική. Άλλά και ενοχμένοι να παρέμειναν οι Ναουσαίοι, είναι άμφίβολο άν ήταν σε θέση να του άντιστέκονται για καιρό. Η Νάουσα ήταν άρκετά πλούσια ώστε να την εγκαταλείψει ο Άλη, μα και άρκετά μικρή για να του σταθεί εμπόδιο άξεπέρμηστο στα μεγαλειόβουλα σχέδιά του. Η διωμόρφωση της κατάστασης στην περιοχή άποθάρρυνε άποιαδήποτε αντίσταση. 'Ο Άλη είχε καταφέρει να κάψει την άγωνιστικότητα των άρματωλών του 'Ολύμπου^ο και από το 1798 ήταν κυρίαρχος της Δυτικής Μακεδονίας και των γειτονικών με τη Νάουσα πόλεων, Βέρμιας, Έδεσσας και Γιαννιτσών. Άπό την πλευρά του ά πασάς της Θεσλονίκης, στη δικαιοδοσία του όποιον άνήκαν οι παραπάνω πόλεις, χρστασσε παθητική πύση άπέναντι στα διαδραματιζόμενα γεγονότα.

Άλλά, άν ο Άλη κατάφερε τελικά να μπει στη Νάουσα, δεν έγινε ταυτόχρονα και κύριος της ύπαιθρου. Έκει άλώνιζαν οι κλέφτες. 'Οργανωμένοι σε μικρές ή μεγάλες ομάδες ζούσαν άποκλειστικά από την άρπυγή και όπνοόμεναν την τορκική διοίκηση. 'Ο Άλη γνώμισε πως ή παρουσία του και μόνη δεν έπρ'κειτο να έπηρεάσει τη συμπεριφορά τους και για να έδραιώσει την κυριαρχία του ρρόντισε γρήγορα να περιορίσει τη δραστημότητά τους. 'Ο LEAKE παρακά-

τω, όταν αναφέρεται στη Βέρμια (σ. 294) δηλώνει ότι είχε προσωπική έπαφή με τον υπεύθυνο για την καταστολή της λιθοκρατίας, τον Τεπελενιώτη Μετζομπάνη. Επομένως ή πληροφορία του έχει άληθινή βάση.

Έντύπωση μās προξενεί ή πολυανθρωπία και το έτερόκλητο των κλεφτοσυμμοιωτών. Άκόμα το γεγονός ότι επικεφαλής τους μνημονεύεται ένας Άλθανός μουσουλιάνος.

Στα 1699 οι Τούρκοι άρμαρρούσαν τη διοίκηση των άρματολικιών της Βόρειας Ελλάδας από τους Έλληνες, που μεροληπιούσαν σε βάρος των μουσουλιάνων, και τη μεταβίβαζαν σε Άλθανούς γιατί κανέναν Τούρκο δεν έδειχνε διάθεση να ανάλαβει μια τόσο τραχιά και επικίνδυνη άποστολή. Οι Άλθανοί συνηθισμένοι στις άρπαγές, γρήγορα έξελιχτηκαν από προστάτες σε τυράννους των κατοίκων. Η προκλητική και επίσημα διαγωγή τους συνεχίστηκε για πολλά χρόνια, παρόλο που οι τορκικές άρχές άναγκάστηκαν να τους άπομακρύνουν από τα καθήκοντα που τους έμπιστεύτηκαν. 'Ισως λοιπόν, ή κλεφτοσυμμορία του Σουλίου Προσαύθα που αναφέρει ο LEAKE να άποτελεί ένα υπόλειμμα του εκφυλισμένου αυτού θεσμού.

Είναι δύσκολο να άποφανθώμε με σιγουριά για την κατάσταση που επικρατούσε στην ύπαιθρο της Ημαθίας στα χρόνια της Τυροκρατίας. Πάντως από τα στοιχεία που παραθέτει ο Άγγλος περιηγητής σε συνδυασμό με πληροφορίες άντιλόθιες από άλλες πηγές¹⁵, άδηγοίμουμε στο συμπέρασμα ότι ή διακίνηση στην περιοχή ήταν άνεκαθεν έπισημής και κατά περιόδους ιδιαίτερα επικίνδυνη. Οι διάφοροι κλέφτες είδοκαμύσαν πάντα έδώ, γιατί τα χωριά του κάμπου τους έξασπρίλιζαν πλούσια λελα και τα κατάφυτα θονά πρόσαρμα λιμμένα, Άκόμα ο θεσμός των άρμα-

Οι Έλληνες στην Τραπεζούντα και στη Νάουσα

Ελληνικόν παπὸρ σο λιμάν! Το μαντάτο έκανε τις καρδιές των Τραπεζουντιών, προπάντων των παιδιών που δεν είχαν ξαναδεί ούτε ελληνικό βαπόρι ούτε Έλληνες ναύτες, Έλληνες της Ελεύθερης Ελλάδας, να σκιρτήσουν και να τρέξουν στο λιμάνι για να δουν εκείνους τους Αρχάγγελους των ονειρών τους, που τους περίμεναν να έρθουν κάποτε και στην Τραπεζούντα με το καράβι της λευταριάς...

Μέσα στο παιδομάνι κι ο Γιάννης κι ο Μιχάλης, τ' αδέρφια της μάννας μου, στην ηλικία που το πανώκειλο αρχίζει και χνουδίζει. Πήγαν, είδαν και άκουσαν, προπάντων άκουσαν! και γύρισαν και έφεραν τα νεα στη μανά τους την Ανατολή και στις αδερφές τους, τη Βασιλική, την Ευτυχία και τη Γενοβέφα, που τους περίμεναν στο σπίτι με ανυπομονησία. Δηλαδή τα μαύρα νεα που έφεραν. Το μόνο που μπορούσαν να πουν ήταν ότι οι ελεύθεροι Έλληνες έβριζαν, έβριζαν πολύ άγρια θεούς και δαίμονες με την παρασημκρότερη αφορμή ή και χωρίς λόγο.

— Ναι παι σους, ατό κι εν αλήθεια.

— Ναι, μάννα, την αλήθειαν λέω σε, επέμενε ο Γιάννης, ο μεγαλύτερος αδερφός.

— Κρίμαν! Κρίμαν! Είπε κουνάντας το κεφάλι της η Ανατολή, ο Θεός θα χάν' μας.

Ήταν αρχές του εικοστού αιώνα και η Βασιλική, η μάννα μου, ακόμη το θυμάται σαν να ήταν χτές.

Την ίδια περίπου εποχή που (Συνέχεια από επόμενο τεύχος)

συνέβη το παραπάνω περιστατικό συνέβη και αυτό που θα παρουσιάσω στη συνέχεια, στη Νάουσα αυτή τη φορά.

Έλληνις στρατιώτες! Έλληνις στρατιώτες! Στη Νάουσα φτιά

Του ΘΩΜΑ ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗ

νουν οι Έλληνες στρατιώτες. Οι απελευθερωτές στρατιώτες του Οκτώβρη του 1912.

Μερικοί ανυπόμονοι Ναουσαίοι, που είχαν στήσει καραούλα και τους περίμεναν πρόφτασαν

Ο Περινηγής

W. M. LEAKE

στη Νάουσα

τολικιών ήταν τόσο ρευστός, ώστε με την πρώτη τους σύγκρουση με τις τουρκικές αρχές οι αρματολοί μετατρέπονταν σε κλέφτες.

Το διάγραμμα της αλβανοκρατούμενης Νάουσας ολοκληρώνουν άξιόλογα στοιχεία για τις παραγωγές του τόπου και τις ασχολίες των κατοίκων. Ο LEAKE είναι περιηγητής κυρίως του γεωγραφικού χώρου και την εξέταση του ανθρώπινου παράγοντα τη μεταθέτει σε δεύτερη μοίρα. Από το γενικό όμως αντίκρουσμα του κειμένου του συμπεραίνουμε ότι οι Ναουσαίοι, ξέχωμα από τις αδυναμίες τους, ήταν γενναίοι, πεπαιδευμένοι και αποτελούσαν ένα ζωντανό στοιχείο που προεξέτεινε με περιήγανεια την πορεία της βαλκανισμένης μας φυλής, μέσα από μύθους αντιξοότητες.

το νέο στην πόλη κι όλοι διάζονταν, ποιος να τους πρωτοδεί, προπάντων οι γέροι και τα παιδιά.

Ο συμπεθέρός μου, ο Βαγγέλης ο Συμμομάκος, εκεί που μιλούσαμε μια μέρα για τα παλιά τεπενίγια της Νάουσας, για τα παλιά τραγούδια και για τον Κουσαντούλη το Σιούγγαρη, ακόμη ο Τάκης ο Μπαίτσης δεν είχε παρουσιάσει τα ποιήματά του, θυμήθηκε πως έγινε και αντίκρουσε για πρώτη φορά Έλληνα στρατιώτη.

«Μας μαζεύει, που λέει, οι Νιόντας κι μας πάνει σιου δρόμου του Πλιατσισούκα να ιδούμι Έλληνις. Σιου δρόμου ου Νιόντας πέταξιν του φέτι του σιη ζίγγρα για να μην τουν ιδεί ου Έλληνας κι τουν περάσι για Τούρκουν. Πηρηνάμη, απού λέτι, να ιδούμι κανέναν Έλληναν σαν τουν Ηρακλή, κι τι να ιδούμι.

Βλέπουμι, απού λέτι, έναν κουντόν, αματί κουντόν, ίσιαμι ένα μέτρον! Απομεινάμ ουδέτο! Του Χαϊζηκώστα του πιδί, σιουν γυρισμόν, τουν είπι του μάρπα του Νιόντα: Πάει κι του φέσι μάρπα Θόδουρη, τό 'χασι!

Τότε ο συμπεθέρός μου ο Βαγγέλης ήταν περίπου οκτώ χρόνων, αλλά ακόμη τον θυμάται τον πρώτο Έλληνα στρατιώτη από την παλιά Ελλάδα.

Κατοκατημένοι Έλληνες. Κουβαλάμε ένα μεγάλο όνομα που ουκνά - ουκνά μας βασανίζει όπως η πέτρα τον κολασμένο Σίσυφο. Μόλις πούμε άντε το κατοφέρουμε να το ανεβάσουμε, μας ξεγλιστράει στον κατήφορο και άντε ξανά - μανά από την αρχή.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΦΙΛΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΤΗΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 19^ο - 20^ο ΑΙΩΝΑ

Β'

Στη Θράκη, που αποτελούσε και το πρώτο αντιζέιμνο των βουλγαρικών επιδιώξεων, εκτός από τη δραστηριότητα που αναπτύσσει ο Θωρακικός Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος της Κωνσταντινουπόλεως, ιδρύονται και δροούν στις διάφορες πόλεις και άλλοι σύλλογοι. Αυτοί είναι: ο «Θωρακικός Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος» στη Ραιδεπό (1869)²³, ο «Σύλλογος των Φιλομαύσων» στη Φιλίππουπολη (1869), οι φιλεκπαιδευτικοί σύλλογοι των Σαράντα Έκκλησιών (1865), της Ανδριανουπόλεως (1872), του Λουλέ Μπουργά, δηλαδή της Αρκαδιουπόλεως (1872), και άλλοι σε άλλα μικρότερα μέρη. Έξαιρετική επίσης είναι η δραστηριότητα που αναπτύσσει ο Έλληνας και βρωσιότερα ακόμη, σε περιοχές περιτριγυρισμένες από Βουλγάρους. Μεγάλη δραστηριότητα παρουσιάζει ο σύλλογος της Βάρνας (1872), που φροντίζει και για την ενίσχυση των ελληνικών σχολείων του Ρουχτσουκίου και της Σοφίας²⁴.

Στόν αγώνα τους αυτόν οι Έλληνες έχουν πολλές φορές συμπαραστάτη και βουλγαρόφρονους πληθυσμούς, που δεν θέλουν να προσχωρήσουν στους οχισμικούς και ν' απομακρυνθούν από την ορθοδοξία και την ελληνική παιδεία. Χαρακτηριστική είναι η παρακάτω αναφορά των κατοίκων ενός μικρού βουλγαροφώνου χωριού, της Βελίκας, που βρισκόταν ΔΒ. της Βιζύης και έμπροσθέν εκκλησιαστικά στην επαρχία Ανδριανουπόλεως. Η αναφορά αυτή απευθύνεται στον Φιλολογικό Σύλλογο της Κωνσταντινουπόλεως και λέγει:

'Εντιμότατοι κύριοι
οἷς ἠδοποιοῦμεν ἐπὶ: ὑποτάθοντες γεγραμμένοι και σᾶς παρακαλοῦμεν διὰ τὰ μᾶς ελεηθῆτε ἐπιδὴ ἐμῆς τὸ χωριὸν μας ἦνε πολὶ πτωχῶν και ἔχομεν ἀνίγγην διὰ τὰ πεδιά και ἔχομεν νίγγην διὰ τὰ πεδιά μας διὰ τὰ μᾶς στείτε ἕναν δάσκαλον κινὸν και ἀκούομεν ὅτι ὁ σύλλογος ὑπερωσιζετε τοὺς πτωχοὺς νὰ γίνετε ἔτιγη καθὼς γνωρίζετε νὰ μᾶς στείτε διδάσκαλον ἐμᾶς οἱ τυρναβίτες καθὴ μερινὸς θέλουν νὰ μῖς στίλουν παπὰ βουλ-

**Του
Στεφ. Ι. Παπαδόπουλου
Καθηγητῆ φιλοσοφικῆς
Σχολῆς Πανεπιστημίου
Ἰωαννίνων**

γάζουν και διδάσκαλον ἀλλὰ ἐμῆς εἶ: τὰ φορέμα συνθήσαμε ἀπὸ ἕναν κερὸν και ἔως τὴν σήμερον και θέλομε πάλιν τὸ γίδιον νὰ γήμεστεν ταῦτα και μένομεν ὑπορνομέθα βελίκα τὶ 27 ὀβρίου 1873
παπὰ Νικόλας σᾶς ἀσπίζουαι ἐν ψυχῇ: ἐν Βελίκα

(ἀκολούθουδν ὑπογραφεὶς δημογεροντίων τοῦ χωριού και σημειώδες)²⁵.

Ὁ ἴδιος ὄργανισμὸς γιὰ τὴν ἔδρση σὺλλόγων παρατηρεῖται και στὴ Μ. Ἀσία, ἀκόμη και σὲ περιοχὲς πολὺ ἀπομακρυσμένες ἀπὸ τὴν Κωνσταντινουπόλη. Στὴν Τραπεζοῦντα δροῦ ἀπὸ τὸ 1871 ὁ φιλεκπαιδευτικὸς σύλλογος «Ξενοφῶν», που φροντίζει, σὲ συνεργασία και με ἄλλους σὺλλογους, γιὰ τὴν ενίσχυση τῆς ἑλληνικῆς παιδείας στόν Πόντο²⁶. Στὴν Κερασοῦντα ιδρύεται ὁ σύλλογος «Οἱ Ἀργοναῦται»²⁷, ἐνῶ ἡ Σμύρνη, που δὲν ἔπαυε πο-

τε νὰ εἶναι ἕνα μεγάλο πνευματικὸ κέντρο τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἀκτινοβολεῖ πνευματικὰ σὲ ὀλόκληρη τὴν ἐνδοχώρα της. Τὸ 1870 ιδρύεται ἐκεῖ ὁ φιλεκπαιδευτικὸς σύλλογος «Ὀμήρου», που ἐπὶ μιὰ ἑξαετία (1873 — 1878) ἐκδίδει και ἕνα δωδμήσιο περιοδικό²⁸. Τὸ 1881 με πρωτοβουλία τοῦ Παύλου Ἀθηνογένη συστήνεται μιὰ φιλεκπαιδευτικὴ ἑταιρεία, που ιδρύει τὸ «Ὀμηρεῖον Παρθενιογενεῖων». Τὸ ἔργον αὐτό, που στὰ 1885 ἀναγνωρίστηκε ὡς ἰσοβάθμιο με τὸ Ἀρσάκειο τῶν Ἀθηνῶν, συνέβαλε πολὺ στὴ μόρφωση τῶν κοριτσιῶν και ἀπέσπασε πολλὰς ἑλληνίδες μαθήτριες ἀπὸ τὰ ξένα σχολεῖα (γαλλικὰ και γερμανικὰ), που ἀκούσαν ἕμισα θρησκευτικὴ και πολιτικὴ προπαγάνδα²⁹.

Ἄλλοι σύλλογοι ιδρύονται στις Κυθωνίες, Ἀδίτι, Βαϊντίρι και ἄλλου, καθὼς και στὰ νησιά Τένεδι, Ἀἴμνο, Νίσι και Κύπρι, που γειτονίζουν με τὰ μικρασιατικὰ παράλια. Ὁ ἑλληνας τῆς Μ. Ἀσίας κερδίζεται ἀπὸ μιὰ πρωτοφανῆ φιλαμάθεια και τὸ ἐθνικὸ φρόνημα τοῦ λαοῦ ἔξυφώνεται. Ἐνισχύονται τὰ σχολεῖα και ἀποστέλλονται διδάσκαλοι σὲ μικρὰς ἑλληνικὰς κοινότητες τοῦ ἐσωτερικοῦ, που ζωντεύουν νὰ ἐκτουρκεθοῦν. Τὸν ἴδιο ζῆλον γιὰ τὴν παιδεία δεῖχνουν και οἱ τουρκάκοι Ἕλληνες, πρῶτιστα που ἀποδεικνύεται ἀπὸ τοὺς θρησκευτικὰς ἢ εκπαιδευτικὰς σὺλλογους, που ιδρύθηκαν σὲ τέτοιες περιοχὲς και τῶν ὁποίων τὰ καταστατικὰ εἶναι τυπωμένα με ἑλληνικὰ στοιχεῖα, ἀλλὰ σὲ τουρκικὴ γλῶσσα. Σχεδὸν καθὴ κοινότητα ἢ πόλη τῆς Μ. Ἀσίας, ὅσο μικρὴ και ἂν εἶναι, διαθέτει τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἕνα μικρὸ σὺλλογο γιὰ τὴν ενίσχυση και ἔδρση σχολείων, μιὰ ἀδελφότητα ἢ του-

λίχιστο μιὰ μικρή βιβλιοθήκη ή ένα αναγνωστήριο²⁰.

Η ίδια κίνηση σε μικρότερη βέβαια κλίμακα, παρατηρείται και στη Θεσσαλία και Ήπειρο²¹, και επεκτείνεται και στις ελληνικές κοινοτητες του έξωτερικού. Τέτοιους συλλόγους, με σκοπό όχι πολλές φορές απόλυτα εκπαιδευτικά, συναντούμε στην Αλεξάνδρεια²², στο Κάιρο, στη Βρυξέλλες²³, στις πόλεις της Ρουμανίας²⁴, στην Τρυγέστη, στο Μόναχο, στη Γενεύη και στη Μασσαλία. Στο Παρίσι επίσης ιδρύεται από φιλέλληνες στα 1867 ή «Εταιρεία προς ενθάρρυνση των ελληνικών σπουδών εν Γαλλία» (ASSOCIATION POUR L'ENCOURAGEMENT DES ETUDES GRECQUES EN FRANCE) που εκδίδεται και περιοδικά με τίτλο «ANNUAIRE DE L'ASSOCIATION POUR L'ENCOURAGEMENT DES ETUDES GRECQUES FRANCE», το οποίο συνεχίζεται και σήμερα ως «REVUE DES ETUDES GRECQUES»²⁵.

Πολλοί σύλλογοι ιδρύθηκαν επίσης και στη Μακεδονία, που υπήρξε το κέντρο της έριδας όχι μόνον μεταξύ των Ελλήνων και των Βουλγάρων, αλλά μεταξύ όλων των βουλκανικών έθνότητων. Πρώτοι οι πανσλαβιστὰι ανέπτυξαν στη Μακεδονία μεγάλη δραστηριότητα, που είχε ως κέντρο τη Χαλκιδική. Προσπαθώντας να διχαστήσουν τις ελληνικές χώρες έπαζαν πολιόρκιους Ρώσους μοναχούς στο Άγιον Όρος και αγόραζαν στη Χαλκιδική μεγάλες εκτάσεις, στις οποίες εγκαθιστούσαν βουλγαρικές οικογένειες²⁶. Αλλά και στην υπόλοιπη Μακεδονία οι Βούλγαροι ανέπτυξαν μεγάλη προπαγάνδα, προσπαθώντας να παρασύρουν τους σλαβοφρόνους κυρίως πληθισμούς στο σχίσμα, για να πετύχουν, σύμφωνα με το 10ο άρθρο του γερμανίου της 27ης Φεβρουαρίου/11ης Μαρτίου 1870, την αίτηση τών 213 των κατοίκων για εκκλησιαστική έξάρτηση από

τη βουλγαρική Έξαρχία, πράγμα που θα σήμαινε ουσιαστικά την προσάρτησή τους στο βουλγαρικό κράτος²⁷.

Στο προσηλυτιστικό αυτό έργο των Βουλγάρων αντιδρούν με την ένιςχυση της ελληνικής παιδείας οι διάφοροι φιλεκπαιδευτικοί σύλλογοι, που ιδρύονται κατά την εποχή αυτή (κυρίως μεταξύ των ετών 1872-1880) σε όλες σχεδόν τις πόλεις και χωμοπόλεις της Μακεδονίας. Τέτοιοι σύλλογοι και αδελφότητες είναι: ή «Πιερίας» στη Νάουσα (1875), ο «Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος Βαδενών» στην Έδεσσα (1872), ο σύλλογος των Γιαννιτσών (1874), ο «Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος Στρουμίσσης» στη Στρώνιτσα (1875), οι αδελφότητες «Πρόοδος» στη Δράμα (1875), «Φίλιπποι» στο Δοξάτο (1874), «Ήώς» στην Πρωσοτσάνη και «Μακεδονία» στην Καβάλα (1874), οι σύλλογοι της Αλιστράτης (1874) και του Σδηροκάστρου (1879), ο «Φοίνιξ» στην Κοζάνη (1874) και ο «Αριστοτέλης» στο Κρούσοβο, και οι αδελφότητες «Καοτερία» στο Μοναστήρι (1880) και «Ελίς» στο Μεγάροβο (1873). Ακόμη υπήρχον τ'σπαρα τέτοια σωματεία στη Σιάτιστα και άλλα στη Βέροια, στην Καστοριά, στην Κορυτσά, στη Μοσχόπολη και άλλοι. Σπουδαιότεροι όμως από όλους τους συλλόγους της Μακεδονίας και αυτοί που δείχνουν την πιο μεγάλη δραστηριότητα είναι ο «Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης» (1872) και ο «Μακεδονικός Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος Σερρών» (1870)²⁸.

Μερικοί βέβαια από τους ελληνικούς αυτούς συλλόγους δεν κατόρθωσαν να διατηρηθούν επί πολύ χρόνο για διάφορες αιτίες, υπήρχον όμως και άλλοι — εκτός από τους δύο μεγάλους, των Αθηνών και της Κωνσταντινουπόλεως — που προσέφεραν πολλά στην ελληνική υπόθεση. Τέτοιοι είναι ο σύλλογος των Σερρών, που ίδρυσε και

συντήρησε δασκαλείο, οικότροφείο και τυπογραφείο, ο σύλλογος της Σαρόνης και ο σύλλογος της Θεσσαλονίκης των οποίων ή δραστηριότητα ξεπλώθηκε σε μεγάλη απόσταση στο έσωτερικό της περιοχής των. Ίδιαίτερα μεγάλη θα πρέπει να θεωρηθή ή προσφορά των Μακεδονικών συλλόγων, οι οποίοι με την οικονομική ένιςχυση των σχολείων και με την αποστολή δασκάλων στά διάφορα μέρη της Μακεδονίας συνετέλεσαν πολύ στη διάδοση της ελληνικής παιδείας²⁹, στη διατήρηση της αθροδοξίας και στην ένιςχυση του έθνικού ροπήματος των κατοίκων. Έτσι ένισχύεται ο ελληνισμός της Μακεδονίας και οι κάτοικοί της γίνονται ικανοί ν' αντισταθούν στον προσηλυτισμό της βουλγαρικής προπαγάνδας, ν' ανθέξουν στις καταπίσεις και στους διωγμούς και να υποθέσουν τέλος ν' αγωνιστούν νικηρίως στην περίοδο της κρίσεως του Μακεδονικού Ζητήματος (1908 - 1908)³⁰.

Δέν πρέπει να κλείσουμε τη σύντομη αυτή εισαγωγή πριν αναμνηροίμε, ότι στις αρχές του 20ου αιώνα παρουσιάζεται, κυρίως στη Μακεδονία, και ένα άλλο είδος συλλόγων: οι «Πολιτικές Ελληνικές Λέσχες» ή οι «Έθνικοί Σύνδεσμοι», όπως ονομάζονται, που ιδρύονται άμέσως μετά την επανάσταση των Νεοτούρκων και την ανακήρυξη του Συντάγματος. Ο σκοπός των οργανώσεων αυτών φαινομενικά είναι να δώσουν στα μέλη τους συνταγματική άγωγή, στην πραγματικότητα όμως επιδιώκουν να διατηρήσουν άεμαιο το έθνικό φρόνημα, που είχε αναπτυχθή κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα των ανταρτικών σωματίων. Ο βίος όμως των σωματίων αυτών υπήρξε βραχύς, γιατί σύντομα επικολοιόθησαν οι βουλκανικοί πόλεμοι.

Από τη σύντομη αυτή σχηματική της κινήσεως των ελληνικών

συνάλογον στην οθωμανική αυτοκρατορία κατά τὸν 19ο καὶ 20ο αἰῶνα γίνεται φανερό, ὅτι ἐπιβάλλεται μιὰ ἐπεξεταμένη ἔρευνα γιὰ τὴ δράση

τῶν σωματείων αὐτῶν κατὰ μεγάλως περιοχῆς (π.χ. Μακεδονία, Θράκη, Μ. Ἀσία κ.λπ.). Μόνον ἔταν ἐπεκταθῆ καὶ ὁλοκληρωθῆ ἡ ἔρευ-

να, θὰ μπορέσουμε νὰ ἔχουμε μιὰ πλήρη εἰκόνα τοῦ φαινομένου αὐτοῦ μιᾶς ἀνήμη πνευματικῆς ἀναγεννήσεως τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ⁴¹.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

21. Γιὰ τὴ δράση τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου τῆς Κωνσταντινουπόλεως βλ. Ὁδισ. Ἰσάδρου, Ἡ ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου καὶ τῆς ἐπιδράσεως αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἐν Τουρκίᾳ ἐνεργείας τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, ΕΦΣΚ 12 (1879) 6-19. Βλ. ἐπίσης CHASSIOTIS, L' INSTRUCTION PUBLIQUE CHEZ LES GRECS, σ. 448-463. Πρὸς καὶ PETIT, LE SLLLOQUE GREC DE CONSTANTINOPLÉ, σ. 59-62. Πολλές ἐπίσης πληροφορίες γιὰ τὴν κατάσταση τῆς ἑλληνικῆς παιδείας στὴν οθωμανικὴ αυτοκρατορία καὶ γιὰ τὴ δράση ἄλλων φιλεκαπαιδευτικῶν συλλόγων βρίσκουμε στὶς ἐτήσιες ἐκθέσεις τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πρὸ εἶνα δημοσιευμένες σὺν ὀνόματι παραδοκῶς.

22. Γιὰ τοὺς συλλόγους αὐτοὺς βλ. γενικὰ στοῦ CHASSIOTIS, ἐνθ' ἄν., σ. 463-468.

23. Βλ. CHASSIOTIS, L' INSTRUCTION PUBLIQUE CHEZ LES GRECS, σ. 370-471.

24. Ἐκθέσεις, περὶ τῆς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τοῦ οθωμανικοῦ κράτους καταστάσεως τῆς παιδείας, ΕΦΣΚ 10 (1877) 192.

25. Ἐκθέσεις τῆς Ἐκπαιδευτικῆς Ἐπιτροπῆς περὶ τῆς καταστάσεως τῆς παιδείας ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῆς οθωμανικῆς αυτοκρατορίας, ΕΦΣΚ 8 (1874) 264.

26. Πρὸς, CHASSIOTIS, L' INSTRUCTION PUBLIQUE CHEZ LES GRECS, σ. 471-472.

27. Βλ. Ἀνωμόμου, Ὁ ἐν Κεραισσίντι σύλλογος «Οἱ Ἀργενοῦται», «Ξενοφάνης» 6 (1909) 129-131.

28. Βλ. QUEUX DE SAINT - HILAIRE, DES SYLLOQUES GRECS, σ. 302. Ἄρθρο «Σμύρνη» στὴ MEE, Πρὸς, καὶ CHASSIOTIS, ἐνθ' ἄν., σ. 471.

29. Γιὰ τὴν ἰδρυση τοῦ «Ὀμηρείου Παρθεναγωγείου» καὶ γενικὰ γιὰ τὴν πνευματικὴν κατάσταση τῆς Σμύρνης βλ. Ἄντ. Ι. Ἀθηνόγενους, Τὸ Ὀμηρεῖον Παρθεναγωγεῖον τῆς Σμύρνης, ΜΧ 1 (1938) 137-158. Βλ. ἀκόμη Δ. Μαρκοπούλου, Συναρπαστικὴ ἱστορία τοῦ ἐν Σμύρνη «Ὀμηρείου» ἑλληνικοῦ παρθεναγωγείου μετ' οἰκοτροφείου, ἰδρυθέντος τῷ 1881, «Ξενοφάνης» 1 (1896) 518-523. Τοῦ αὐτοῦ, Τὸ Ὀμηρεῖον Ἀνώτατον Ἑλληνικὸν Παρθεναγωγεῖον μετ' οἰκοτροφείου, ἰδρυθὲν ἐν Σμύρνη ἐν ἔτει 1881, «Ξενοφάνης» 5 (1907-1908) 132-153. Σπ. Ἀναστασιάδου, Τὸ Κεντρικὸν Παρθεναγωγεῖον Σμύρνης, ΜΧ 3 (1940) 162-171. Βλ. ἀκόμη γιὰ μιὰ θρησκευτικὴ ἀδελφότητα: Γεωρδ. Ἀθανασίου Πιπέρου, Ἡ ἐν Σμύρνη θρησκευτικὴ ἀδελφότης «Εὐσέβεια» καὶ τὸ ἔργον τῆς συντηρήσεως τοῦ αὐτοῦ ἐνοριακοῦ κλήρου, ΕΑ 25 (1905) 157-159.

30. Βλ. QUEUX DE SAINT - HILAIRE, DES SYLLOQUES GRECS, σ. 302. Γ.Κ.Β., Μορφωτικὴ κίνησις ἐν Μικρῇ Ἀσίᾳ «Ξενοφάνης» 6 (1909) 39-46, 286-288, 310-321, Χ. Μ. Δρακοντίδου, Μορφωτικὴ κίνησις ἐν Μικρῇ Ἀσίᾳ. Ζητήσις συλλόγων καὶ ζωηρὰ δράσις αὐτῶν, «Ξενοφάνης» 6 (1909) 181-192.

31. Βλ. π.χ. Εὐρυπίδου Σούρου, Ἡ φιλεκαπαιδευτικὴ ἀδελφότης Βούρλας, ΗΕ 6 (1957) 405-408.

32. Βλ. Ἀνωμόμου, Φιλόμουσος Ἑλληνικὸς Σύλλογος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ «Πανδώρα» 18 (1868-1868) 155-157.

33. Βλ. Ἀποστόλου Σκουφοπούλου, Ὁ ἐν Βηρυτῶν Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος «Ὀμηρος», «Ξενοφάνης» 2 (1904-1905) 557-560.

34. Βλ. π.χ. γιὰ τὸ σύλλογο «Ἐλις» τῆς Κωνσταντίας τῆς Ρουμανίας Σταύρου Μάνου, Ἡ ἑλληνικὴ κοινότης Κωνσταντίας Ρουμανίας, «MELANGES MERLIER» 2 (Ἀθήναι 1956) 103-106.

35. Γιὰ τὴν ἐκπαίδευση τοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς διασπορᾶς, γιὰ τὴν ἰδρυση συλλόγων του καὶ τὴ δράση τους βλ. γενικὰ CHASSIOTIS, L' INSTRUCTION PUBLIQUE CHEZ LES GRECS, σ. 473-480.

36. DRIAULT - LHERITIER, HISTOIRE DIPLOMATIQUE, 3, σ. 352. Γιὰ τὴ δράση τῶν πανολογιστῶν στὸ Ἅγιον Ὄρος βλ. Βλάχου, Μακεδονικὸν Ζήτημα, σ. 206-215.

37. Βλ. Λάσκαρι, Ἀνατολικὸν Ζήτημα, σ. 270. DRIAULT - LHERITIER, ἐνθ' ἄν., 3, σ. 324.

38. Γιὰ τὴ δράση τῶν ἑλληνικῶν φιλεκαπαιδευτικῶν συλλόγων καὶ ἄλλων συνόμων σωματείων τῆς Μακεδονίας κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ ἐτοιμάζουμε ἐσχωριστὴ μελέτη.

39. Γενικὴ εἰκόνα τῆς καταστάσεως τῆς παιδείας ἐπὶ Μακεδονία κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ μᾶς δίνει ὁ Γ. Χατζηκυριακοῦ, Ἡ ἐν Μακεδονίᾳ ἐκπαίδευσις κατὰ τοὺς ἐπὶ Τουρκοκρατίας χρόνους, ΜΗΣ 1928, σ. 117-124. Ἀντολικὸ στοιχεῖο με πίνακες, ἰδίως γιὰ τὸ σχολικὸ ἔτος 1878-1879, μᾶς δίνει ὁ CHASSIOTIS, L' INSTRUCTION PUBLIQUE CHEZ LES GRECS. Εἰδικὰ γιὰ τὴ Μακεδονία βλ. σ. 370, 373, 416, 417, 500, 501, 516, 517. Κατὰ τὸ ἔτος αὐτὸ λειτουργοῦσαν ἐπὶ Μακεδονία 421 νηπιαγωγεῖα καὶ δημοτικά, 53 ἀσπικὲς σχολαί, ἡμιγυμνάσια καὶ 2 διδασκαλεῖα μετ' 23.000 περίπου μαθητῶν οἰκονομικὰ καὶ περισσοτέρους ἀπὸ 500 δασκάλους καὶ καθηγητῶν.

40. Πρὸς, Ἀποστ. Ε. Βακαλοπούλου, Οἱ Δυτικομακεδόνες ἀπόδημοι ἐπὶ Τουρκοκρατίας, Θεσσαλονικὴ 1958, σ. 33.

41. Γενικῆς παρατηρήσεως γιὰ τὴν κίνηση τῶν ἑλληνικῶν συλλόγων μετὰ τὸν Κριμαϊκὸ πόλεμο βλ. στοῦ Βακαλοπούλου, Δυτικομακεδόνες ἐπόδημοι, σ. 32-33.

«ΝΙΑΟΥΣΤΑ»: Μιά πόλη από ευεργέτη

Του ΤΑΚΗ ΜΠΑΪΤΣΗ

21. Ἡ Ἁγία Παρασκευή

Εἶναι χτισμένη σὲ βυζαντινὸ ρυθμὸ μὲ πέτρα πελεκητή. Κάτι κρονέκρانا καὶ ἄλλα μάρμαρα ποὺ βρίσκονται ἐδῶ μᾶς βεβαιώνουν δι' ἕξει χτιστεῖ πάνω σὲ ἀρχαῖο Ναό. Τὸ ἐκκλησάκι ἀπὸ παλιὰ ἦταν πολὺ μικρὸ καὶ πῆρε τὴ σημερινή μορφή του στὶς ἀρχές τοῦ αἰῶνα μας. Μιά ἐπιγραφή μᾶς κατατοπίζει ἱστορικά.

Ο ΠΑΡΩΝ ΝΑΟΣ ΑΝΗΓΕΡΘΗ
ΔΑΠΑΝῆ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ
ΚΟΚΚΙΝΟΥ ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ ΤΟΥ ΑΕΙΜΝΗΣΤΟΥ
ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Χ. ΚΟΚΚΙΝΟΥ

ΝΑΟΥΣΑ ΕΝ ΕΤΗ 1915.

Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἡ Ἁγία Παρασκευή ἔχει ἀρκετὰ καλὴ θέα γιὰ τὰ σπίτια εἶναι κάπως μακριὰ τῆς καὶ ὠραία παδικὴ χαρά. Οἱ εἰκόνες εἶναι ὅλες τοῦ μεγάλου Χριστοῦδουλου Ματθαίου.

Ἡ Ἁγία Παρασκευή

22. Ἡ Ἁγία Τριάδα

Χτισμένη δίπλα στὴν δκθὴ τῆς Ἀράπικας εἶναι ἡ Ἐκκλησιὰ τῆς Ἁγίας Τριάδας. Ἦταν χτισμένη πρὶν τὸ καλασιμὸ τοῦ '22, ὑπῆρχε μάλιστα καὶ νεκροταφεῖο τὸ ὁποῖο καὶ εἶχε καταργηθεῖ ἀπὸ παλιὰ. Ἐδῶ γινόταν μεγάλο πανηγύρι: ποὺ συγκέντρωνε τὸ ἐνδιαφέρον ὅλης τῆς Νάουσας καὶ τῆς περιοχῆς τῆς.

Τὴ σημερινὴ μορφή τῆς τὴν πῆρε τὸ 1934 ἀ-

πὸ τὸν Νικόλαο Χαϊζηνῶτα ποὺ εἶναι δὲ τῆς. Δυστυχῶς δὲν ὑπάρχει καμμιά ἐνική ἐπιγραφή. Οἱ εἰκόνες εἶναι τοῦ Μιλτιάδη Χαϊζηνῶτα συγγενῆ τοῦ εὐεργέτη.

Ἐκεῖνο ποὺ διακρίνει τὴν Ἁγία Τριάδα εἶναι ὁ ὑπέροχος κήπος τῆς, ὁ ὁποῖος χάρις τῆς φροντίδας τῶν γειτόνων τῆς, τὴν κάνει ἕνα ἄριστο παράδεισο εὐωδίας καὶ ὁμορφίας καὶ γαλήνης καὶ περιουλλαγῆς.

Ἡ Ἁγία Τριάδα

23. Ὁ Προφήτης Ἡλίας

Χτισμένος στὸν ἀμώνυμο λόφο του ὕψους 650 μέτρων περίπου εἶναι ὁ Προφήτης Ἡλίας. Ἐδῶ ἦταν παλιὰ ἐκκλησιὰ πού καταστράφηκε ἀπ' τοὺς Γερμανοὺς τὸ 1943. Χάρη στὴ φιλοπαυρία τῶν Ναυκραίων ξανακτίστηκε ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τὸ σημερινὸ ἐκκλησιάκι καὶ στήθηκε ὁ Σταυρὸς μετὰ τὸν καθρέφτη ὁ ὁποῖος διακρίνεται ἀπὸ πολὺ μακριά. Τὴν πρωτοβουλία τῆς ἀνακαινήσεως εἶχαν οἱ ἐργάτες τῶν Ἐργοστασίων τῆς Νάουσας. Ἀπὸ τὴν παλιὰ ἐκκλησιὰ δὲ σώθηκαν παρὰ μόνον δυὸ τρεῖς εἰκόνες. Ἀργότερα μετὰ πρωτοβουλία τοῦ ἐπιτρόπου Δ. Τορομή κτίστηκε καὶ ἕνα καμαράκι γιὰ νὰ φιλοξενεῖ τοὺς ἐπισκέπτες. Μὲ τὴ φροντίδα τοῦ σημερινοῦ

ἐπιτρόπου Ἀλέκου Καρύδα ἐγινε ὁ Νάρθηκας, τὰ παγκάκια καὶ τόσα ἄλλα, τὰ ὁποῖα δυστυχῶς δὲν σέβονται ὅλοι καὶ πολλοὶ μάλιστα τὰ καταστρέφουν.

Δίπλα στὴν ἐκκλησιὰ ὑπάρχει ἕνας τάφος μετὰ γραμμὲς τὰ ἐξῆς:

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Θ. ΙΩΣΗΦΙΔΗΣ
ΕΠΕΣΕ ΣΤΗ ΜΑΧΗ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΓΕΡΜΑΝΩΝ
2 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1943.

Ἐκεῖνο πού κάνει αἰσθητὴ τὴν ἀπουσία του εἶναι τὸ νερὸ πού φέρουν ὅλοι ἀπὸ τὴ βρύση τῆς Γισθάνας λίγο κάτω ἀπὸ τὸ κῶρο τοῦ Ἀγίου. Αὐτὸ ὅμως καὶ ἡ ἔλλειψη δρόμου δὲν ἐμποδίζει τοὺς φίλους τοῦ βουνοῦ νὰ ἀπολαύσουν τὴν καλύτερη θέα τοῦ βουνοῦ μας πού προσφέρει τὸ μέρος.

Ὁ Προφήτης Ἡλίας

24. Ὁ Ἅγιος Ταξιάρχης

Εἶναι τὸ μοναστήρι πού ἔκτισε ὁ ἴδιος ὁ πολιοῦχος μας ὁ Ὁσίου Θεοφάνης. Ὁ θρύλος μᾶς λέει ὅτι ἡ ἀρκούδα ἔφαγε τὰ μουλάρια μετὰ τὰ ὁποῖα μετέφερε ὁ Ἅγιος τὴν πέτρα γιὰ τὸ κτίσιμο τῆς Μονῆς. Τότε ὁ Ἅγιος θύμωσε καὶ σαμαρώνοντας τὴν ἀρκούδα τὴν ἀνάγκασε νὰ μεταφέρει αὐτὴ ὅλη τὴν πέτρα. Τὸ παλιὸ μοναστήρι καταστράφηκε σὺν χαλασμό. Μέσα στὰ χαλάσματα τῆς παλιᾶς ἐκκλησιᾶς χτίστηκε τὸ σημερινὸ ἐκκλησιάκι στὶς ἀρχὲς τοῦ αἰῶνα μας.

Χτίστηκε καὶ δίπλατος ξενῶνας καὶ εἰςπρεπίστηκε ἀρκετὰ ὁ περίβολος πού ἐξυπηρετεῖ μετὰ τὶς δυὸ βρύσες τοὺς ἐπισκέπτες.

Μεγάλη φροντίδα γιὰ τὸ μοναστήρι εἶχαν ὁ Γάργης Καλιτογιάννης, ὁ Δημήτρης Ξανθίδης, ὁ ὁποῖος καὶ ζήτησε τὰ ὀστιά του νὰ μεταφερθοῦν στὸ μοναστήρι, ὅπως καὶ ἐγινε, ὁ πολὺ ἐπιμελής Σπύρος Ἀποστόλου καὶ ὁ Μανώλης Ζατωκόπουλος. Ὅλα αὐτὰ χτίστηκαν ἀπὸ ἀνώνυμους Ναουσαίους δωρητές, οἱ ὁποῖοι συνεχίζουν καὶ σήμερα τὴν προσφορά τους.

Ο Άγια Ταξίαρχης

25. Ο Άγιος Θανάσης

Μιά από τις πιο πρόσφατες δωρεές του τόπου μας είναι και η Έκκλησιά του Άγίου Άθανασίου που έγινε στο ομώνυμο Νεκροταφείο της πόλης μας. Είναι ρυθμού Βασιλικής με τοξοτή σκεπή. Η έπιγραφή στο δεξιό μέρος του Νάρθηκα μās κατατοπίζει.

ΕΙΣ ΔΟΞΑΝ ΘΕΟΥ
 ΚΑΙ ΙΕΡΑΝ ΜΝΗΜΗΝ
 ΤΩΝ ΑΕΙΜΝΗΣΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ
 ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΚΑΙ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ ΑΡΝΗ
 ΤΑ ΤΕΚΝΑ ΑΥΤΩΝ
 ΤΟΝ ΙΕΡΟΝ ΤΟΥΤΟΝ ΝΑΟΝ ΑΝΗΓΕΙΡΟΝ
 ΕΝ ΕΤΕΙ ΣΩΤΗΡΙΩ 1971

Ο Άγια Θανάσης

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΝΑΟΥΣΗΣ

Μόλις κυκλοφόρησε

«Μνήμη Δημητρίου Τσάμη Κρατάσου»

του Κώστα Παπουλίδη

ΠΡΟΜΗΘΕΥΤΕΙΤΕ ΤΟ: Τμή 150 δραχ.

Νάουσα: Γραφεία Συλλόγου Βασιλέως Κωνσταντίνου 44

και τηλέφωνο 22-575 Λευκή Σαμαρά

Θεσ)νίκη: Τηλέφωνο 822-134 και 260-150 Κ. Ζεγγίνη.

Η ΑΜΠΕΛΟΣ: Ιστορία - Θρύλος

Οι απώτατοι πρόγονοί μας που για να χορτάσουν τη πείνα τους και για να θρέψουν τα παιδιά τους συχνά αναγκάζονταν να καταναλώσουν όσιες ρίζες και ριζόλα άγριων φυτών, άσφαλως πολύ νωρίς θα χρησιμοποίησαν σαν τροφή και τους καρπούς της άγριας αμπεριούδας άμπέλου. Για το λόγο αυτό το ριζό από βροίσκεται μέσα στους θρύλους και στις παραδόσεις, στη θρησκεία και στην Ιστορία όλων σχεδόν των αρχαίων λαών. Πολυάριθμα είναι έξ άλλου τα παλαιοντολογικά και αρχαιολογικά ευρήματα που μαρτυρούν ότι ή άμπελοσ μαζί με το σιτάρι, το λινάρι και την έληά είναι τα πρώτα ριζά που γνώρισε, βελτίωσε και καλλιέργησε ο άνθρωπος από τότε που άρχισε να χρησιμοποιεί τή σκέψη του.

Παρά τα πολυάριθμα ευρήματα, τίς αναφορές και τα κείμενα αρχαίων συγγραφέων, τίς παραστάσεις των άγγείων και τίς άλλες μαρτυρίες δέν μπορούμε να ισχυριστούμε με πενσιτικότητα ότι ή Ιστορία (πορεία) τής άμπελοσ έχει γομφεί πλήρως. Ποτέ δέν θα μάθουμε πόπου υιώνε μετά τή περίοδο των παγετώνων, που άπέλησε το άνθρωπο γένος με όλική έξαρίνιση και στάθηκε ή αίτια να χρησιμοποιήση ο άνθρωπος τή σκέψη του για να επιβιώσει, μπορούμε να κάνουμε λόγο για άρχέγονη έστω άμπελοσγία.

Όσο λογική και αν φαίνεται ή άποψη ότι ή οίνοποίηση δέν χρειάζονταν καν τή σκέψη και τή γνώση, ήρω άρκουσε ή ύπαρξη μερικων ζωομικητων, δέν μπορεί να άμφισβητηθεί ότι χρειάστηκε ή άνθρωπνη μεσολάβηση για τή σύνθληψη και τή άποθήκευση του χυμού. Προϊπόθεση όμως αυτών είναι ή άνοκάλυψη του τροχού, το πλάσιμο

και ήρήσιμο του ηηλού (άγγεια), τή έργαλεία και προκειμένου για το άμπέλι το κλαδευτήρι. Άξια έροπε ο άνθρωπος να άποκτήσει τήν αντίληψη του χρόνου και τής έναλλαγής των έποχων, τή γνώση και τήν άνάγκη τής άποθήκευσεωσ των τροφών σε ύγρη ή στερεά κατάσταση και μόνιμη κατοικία. Άν στα έρωτήματα αυτά που είναι γενική μορφή προστεθούν και ειδικότερα που άφορούν στην Ιστορία τής ά-

Του ΜΑΡΚΟΥ ΒΑΣ. ΒΛΑΧΟΥ καθηγητή Αριστοτελείου Παν)μίου Θεσσαλονίκης

μπελοσγίας, αν διηλαδή ή καλλιέργεια μεταδόθηκε από τον ένα λαό στον άλλο ή ύπηρεξε άποτέλεσμα κοινής έμπειρίας του ανθρώπου, ποιός πρώτος πρόσεξε τίς ιδιότητες του σταφυλιού στην άρχή και του χυμού βραδυτέρα, ποιός μεθόδους οίνοποίησεωσ, και ποιά μέτρα προφυλάξεωσ του κρασιού από τίς άλλωσεις χρησιμοποιούσαν, Έπειτα, τή είδος και ή ταξινόμηση του άρχικού πληθυσμού (ποικιλίες), ο τρόπος διαμορφώσεωσ των ριζών, το καθεστώς διακοτοχής τής γής και τόπου άλλα μάζ κάνουν να σνεδητοποιήσουμε ότι γνωρίζουμε έλάχιστα και για άλλα βρισκόμαστε στην άμφιβολία και στο σκοτάδι. Οι αρχαίοι άπειθυνόμενοι στους συγχρόνους τους δέν θεωρούσαν άπασιτήριο να αναφερθούν σε λεπτομέρειες για τή τεχνική και το τρόπο καλλιέργειας και οίνοποίησεωσ, ούτε να δώσουν έξηγήσεις για πράγματα γνωπία. Η σύγχρονη έμπειρία και τεχνική έξ άλλου δημιουργεί εικόνες και σχήματα που μπορούν να προβληθούν στο παρελθόν και να

μάζ όδηγήσουν σε άσθαίρετα συμπεράσματα, δογματισμούς και συμβατικότητες. Θα αναφέρουμε δύο παραδείγματα αρχαίων συγγραφέων για να γίνουμε σαφέστεροι. Ο Ηρόδοτος (Α 198) στη περιγραφή τής γής τής Βαβυλώνας άμεινι για άβον από καρπούς ριζίνιων. «Είσι δέ σφι ριζίνικες περιωότες ανά πάν το πέδιον οι πλέονεσ αυτών καρποφόροι έξ των και οίτια και οίνον ποιούνται». Για τήν ίδια χώρα και ο μεταγενέστερος Στράβων (ιστ 742) αναφέρει οίνον και άρτον από τούς καρπούς των ριζίνιων. «Τά δέ άλλα έξ των ριζίνιων παράγεται και γάρ και άρτον και οίνον και άξος και μέλι και άλριτα». Τάροχει διηλαδή ή άμφιβολία αν τα διάφορα είδη άβων που αναφέρονται στα αρχαία κείμενα (τά Ιερογλυφικά αναφέρουν έπτά) άφορούν στασι από σταφύλι ή και από άλλους καρπούς και τα όποια σαν γνωπία στους άναγνώστες τής έποχής δέν μνημονεύονται ιδιαίτερα. Η ρακή γίνεται από στέρνινα, από κοίλιαρα, από σίκα κλπ. και γενικά λέγεται ρακή.

Άν ληφθεί όπόψη ότι τα πρώτα κέντρα του άνατολικού και κατ' έπέκταση του παγκόσμιου πολιτισμού ύπηρεξαν ή Αίγυπτος και ή μεταξόν των δύο ποταμών χώρα (Μεσοποταμία) βρισκόμαστε πιο κοντά στην άλήθεια αν υποθέσουμε ότι εκεί πρωτοκαλλιεργήθηκε το άμπέλι. Οι Αίγυπτιοι ήταν έξαιρεστοί άμπελοσγοί, είχαν τίς άπαιτούμενες γνώσεις για να κάνουν συστηματικές καλλιέργειες, γνώριζαν τή χρήση του τροχού, τής δικάλυς και έράρμυζαν μεθόδους άσδεύσεωσ. Είχαν έρεφοι το ήμερολόγιο, και το σημαντικότερο, το τρόπο να διατηρούν με τή γραφή το προφορικό λόγο προς δ-

ηλος των μεταγενεστώρων. Η χώρα τους ήταν από τις πιο ευνοημένες περιοχές της γης αφού ο Νεϊλος έκανε την εργασία χιλιάδων ανθρώπων και οι κάτοικοι απερίσπαστοι από το δξίτατο για τους συγχρόνους τους πρόβλημα της έξευρέσεως της τροφής. είχαν το καιρό να ασχολούνται με ζητήματα που αποσκοπούσαν σε υψηλότερους στόχους, στη προαγωγή και βελτίωση του τρόπου ζωής και στην ανάπτυξη ανώτερου πολιτισμού. (Γεωγραφικά κείμενα 3500 ετών π.Χ. αναφέρουν πολλά είδη κρασιών). Στους τάφους των Φαραώ της 4ης δυναστείας ανασταρίστανται διάφορες ποικιλίες κλημάτων, σκηνές τρυγητού και οινοποίησης. Το δεύτερο κέντρο, ή Μεσοποταμία, χορηγούσε επίσης στους κατοίκους την τροφή από άρκετά εύκολες συνήθειες και τόσο οι μαρτυρίες και τα εθρήματα που και οι γενικότερες προϋποθέσεις μαρτυρούν ότι στους χρόνους της ακμής των Σουμερίων και των Χαλδαιών υπήρχε στη χώρα ανεπτυγμένη αμπελοαργία. Από την Αίγυπτο και τη Μεσοποταμία μεταδόθηκε η αμπελοαργία διαδοχικά πιά περισσότερα νησιά και τις παράλιες πόλεις. Εισέδωσε στη μινωική Κρήτη, πιά μηχανακή Ελλάδα, στην Ιταλία και με τις ρωμαϊκές κατακτήσεις στην Ιβηρική Χερσόνησο και το έσωτερικό της Ευρώπης (Γαλιτία). Πολύ συνέτειναν στη διάδοση της αμπελοαργίας οι Φοίνικες που ζητούσαν παντού αγορές για τα εμπορεύματά τους. Ο Κοίμας στην «Ιστορία των Ανθρωπίνων πράξεων» (τόμ. Α. σελ. 81) αναφέρει ότι οι Φοίνικες εμπορεύονταν κρασί που ήταν τότε αγέννημα μύνον της Ασίας και δη της Συρίας και ότι από τη Συρία (Χαλιθάνα) προμηθεύονταν το κρασί του ο Κύρος ο Μέγας. Κάθε λαός που δέχονταν την καλλιέργεια ή τις νέες μεθόδους καλλιέργειας και οινοποίησης προσέθετε διάφορα στοιχεία του χαρακτήρα και της ιδιομορφίας της χώρας του. Η χρήση έξ άλλου και ή

κατάχρηση του ποτού δεν ήταν δυνατό να μὴν εντυπωσιάσει τον άνθρωπο ο οποίος με την τάση της θεοποίησης, που τον διέκρινε και τον διακρίνει μέχρι σήμερα, απέδωσε την ανακάλυψη του σε ήρωες και θεούς. Οι Αιγύπτιοι στον Όσουρι, οι Κρήτες στον Κρόνο, οι Έλληνες στο Διόνισο (Βάκχο) τον όποιον τιμούσαν σαν θεό του κρασιού και της αμπελοαργίας. Κατά τον Θεόδοτο οι Χίοι πρώτοι διδάχτηκαν τη καλλιέργεια της αμπελοαργίας από τον Οινόπικον (γιό του Διονύσου) και μετάδωσαν τις γνώσεις τους στους άλλους Έλληνες. Στην Ελληνική έξ άλλου μυθολογία έχει θεοποιηθεί ο αμπελος και ή αμπελοαργία ήταν κατά τον έπικό Φερενίκο κόρη του Όξειλου και της αδελφής του Αμαθουάδας. Ο αμπελος ήταν γιός παύρου και νύμφης, εδνοούμενος του θεού Διονύσου. Από τον Όβιδιο και τον Νάννο υπάρχουν δύο διαφορετικές μεταξύ τους παραδόσεις. Κατά τον Όβιδιο ο αμπελος που ανεβαίνει σε πήλινο αγείο, το όποιο του έδωρηθη από τον Διόνισο, για να τρυγήσει κλήμα πέφτει και σκοτώνεται. Ο Διόνισος που τον αγάπησε πολύ παρακάλεσε τον Δία να τον μεταμορφώσει στο όμώνιμο κλήμα. Ο Νάννος από 1ο και 12ο διβλίό των Διονυσιακών του αναφέρεται στον αμπελοαργία και την ιστορία του θανάτου του.

Η ρυθιογνωμία της Αρχαίας Ελλάδος χαρακτηρίζεται από όργανωση οικογενειακή θεμελιωμένη σε πατριαρχικό σύστημα και δομές αγροτικές γίνω από την καλλιέργεια του σιταριού, της έληας και της αμπελοαργίας. Οι χειμερινές βροχές μετά την παρατεταμένη καλοκαιρινή ξηρασία και την έλλειψη άρδεύσεων εδνοούσε περισσότερο τη δεινροκαλλιέργεια, ενώ όπως είναι γνωστό στα δημοτικακά υπήρχε χρόνια ύπανάπτυξη. Παρά το έξ έπιπιστωτικό πρόβλημα, στο όποιο αποδίδεται ακμή και ή έκστρατεία για το Χρυσόμαλλο δέρας (σιτοφόρες περιοχές Πόντου) και ο Τρω-

κός πόλεμος, τα άμπελια και γενικά τα δένδρα (έληες, σικιές) ήταν πιά άποδοτικά και είναι αξιοσημείωτα πώς οι σιτοαγαγωγικές περιοχές της Ελλάδος (Θεσσαλία) ήταν για πολύ καιρό πολιτικά και πνευματικά καθυστερημένες (G. THOMPSON «Προϊστορικό Αίγαίο», μεταφ. Γιανν. Βιστάκη, Αθήνα 1954, σελ. 217). Μεγάλος όρισμός από τοπωνυμικά και όνόματα μιάς έπιτρέπουν μιά εύχάριστη άνακάλυψη στο χώρο της βοτορίας της αμπελοαργίας στον τόπο μας (Οινόη, Οινόφυτα κ.π.). Σε όλους τους λαούς ή λατρεία του Διονύσου συνδέεται με κάποιου είδους γιορτές, που συμβολίζουν την ανακάλυψη της αμπελοαργίας και της οινοποίησης, με διάφορες όνομασίες, που στην Ελλάδα πιάθηκαν αίτια και άρρομη να γενηθεί ο μεγαλειώδης τραγικός λόγος. Στη χώρα μας επίσης χωρίς πιά προδόν της αμπελοαργίας, με τα συμπτώσια, ή πιά βασική και φυσικότερη από τις ανθρώπινες λειτουργίες, ή τροφή, αντηώθηκε σε θεσμό πνευματικό και φιλοσοφικό που τον πηλίζει ή γραφίδα του Ξενοφώντα, του Λουκιανού αλλά και του Πλάτωνα.

Τόν 5ο π.Χ. αιώνα το συμπίσιον υπάρχει σαν όργανωμένος θεσμός στις περισσότερες Ελληνικές πόλεις με κανονισμό και έθιμοτυκικό. Μπιά με τα γυμνάσια και τις σοφιστικές έπιδείξεις αποτελούσε (Ίωαν. Συκουτρή, «Πλάτωνος Συμπόσιον. Είσαγωγή») το μέσο διάδόσεως των ιδεών και των πνευματικών ξημώσεων, σε έποχές που έλειπαν οι διδασκαλίες και τα άλλα πνευματικά ιδρύματα και ή διάδοση των λογοτεχνικών έργων γίνονταν προφορικά κινήσι. Το συμπίσιον άρχισε να ριζώνει το κράδυ και κρατούσε ως τις πρώτες ώρες. Οι συνδαιτυμόνες ήταν έαπλωμένοι πάνω σε ανάκλινα ανά δυο ή τρεις και άκουσιτιμένοι με τον άριστερό άγκώνα πάνω σε μισέλιον έπαρουν τη τροφή με το δεξί χέρι άπ' έπίθετες χομής τη μεσολίβηση όργάνων. Τα ανά

ζλντρο ήταν τυποθετημένα σέ σχήμα Π. Τό σμπόσιο χωρίζονταν σέ δύο ξεχωριστά μέρη: τό δέιπνο ήταν μικρότερη διαφωκίας και σημωσία· δέν περιελάμβανε σννομιλίες οΐτε άλλες άπολαύσεις. Άμέσως μετά τό φαγητό άπομακρόνονταν τά τραπέζια, γίνονταν πρόχειρο καθάρισμα από τά υπολείμματα και τά άποφάγια και οί συνδαιτημόνες πλύνονταν μέ τή βοήθεια τών δούλων. Άρχιζε πλέον τό δεύτερο μέρος, ό πότος, από τόν όποιο πήρε και τό όνομα ό θεσμός (συν-πίνω) μέ άδοτηρά κανονισμένη τάξη. Έβιναν λίγο άκρατο πρὸς τιμήν

τοῦ Ἀγαθοῦ Δαίμονα, φοροῖσαν σπεράνια και άλείφονταν μέ μύρο. Γίνονταν διάφορες σπονδές και καιγονταν λθανωτός. "Ολοι μαζί έψαλλαν ύμνους πρὸς τό θεό και ό θωκός στολίζονταν μέ λουλουδία. Μποροῦσαν πιά νά άρχίσουν τήν οίνοποσία. Τό κρασί τό έπιναν νερωμένο, όλοι από ένα ποτήρι, άρχίζοντας από τά άριστερά πρὸς τά δεξιά και γεμίζοντας από τό μεγάλο κρατήρα πού βρίσκονταν στή μέση και χυσιμένη γιά τήν ανάμιξη. Παρασπατικό και λεπτομερειακό είναι τό σχετικό ποίημα τοῦ Ξενοκράτη κατά μετάφραση Γρηγ. Βερναδάκη.

σως ήταν τέτοιος πού έξουσάλιζε τή συμμετοχή όλων, τή διατήρηση τής προσοχής και τοῦ ενδιαφέροντος, γιατί οΐτε σειρά τηροῦσαν οΐτε τό θέμα ήταν γνωστό γιά νά ύπάρξει προαταρασμένη. Τό πρῶο εύρισκε τοῖς σμπότες κομισμένους ή μεθυσμένους. Πολλές φορές έβγαίναν στους δρόμους νά έπισκερθεῖν άλλα σπίατα πού γίνονταν σμπόσια και τά τραγοῦδια πού σσνέθεταν και τραγοῦδοῦσαν διαδιδονταν και ήταν οί επιταχίες τής έποχης.

Έπιηρεασμένο βαθεία τό άρχαιο Έλληνικό πνεῦμα από τό Διόνυσο έμπνευσθήκε και δημιουργήσε ποικιλοτρόπως. Τό χριστιανικό Βυζάντιο παρέλαθε από τοῖς άρχαίους τήν άμπελο σάν σίμβολο μέ τό στόμα τοῦ Κυρίου, «Έγώ είμι ή άμπελος ύμεις τά κλήματα» (Ίωαν. ΙΒ, 1-9) Τό κρασί και τό ψωμί σμβολοῦν στή θεία Κοινωνία τό αίμα και τό σάμα τοῦ Χριστοῦ. Είναι έπίσης άξιωσιμειωτο ότι στή σειρά τών θιασμάτων του ό Θεάνθρωπος πρῶτο έταξε τήν μετατροπή τοῦ νεροῦ σέ κρασί στόν έν Κανῶ γάμο και στίς ευαγγελικές περικοπές ό Θεός παρίσταται σάν κύριος άμπελώνα. Μετά τήν πτώση τοῦ Βυζαντίου και τήν τουρκική κατάκτηση επέζησε ή άπέριτη κλέρτικη τάβλι ενί άρνί, κρασί και ψωμοσριά θέργα και κληματαπταρο» μέ τά τραγοῦδια τής τά ηρωικά. Τό τραπέζι τό ήπλο και άνεπιτήδευτο τών χωριών μας, πού τραγοῦδα ό Σικελιανός στό Δείπνο και στό Θαλερό και πού τόσο πολύ θημίζει τόν άπόμακρο Ξενοκράτη, τονίζει τήν αδιατάρακτη σσνέχεια τής Έλληνικής ζωής στήν ιστορική πορεία τοῦ Έθνους κοντά στό κλημα και τό κρασί από τόν Διόνυσο ως τις μέρες μας.

Ἄκρατο είναι τό πάτωμα τό χέρο τό κυλικία πλεχτά σιτφάνια τοῖς φορεῖ τοῖς καλοσμένους ό ένας κ' άλλος προσφέρνει μυρωδιές μέσο σέ μυρογούλι. Κροντήρι στέκει αλόγιωμο μεδυστική ευφροσύνη κ' άλλο κρασί μέσ' σέ στανί μοροβολάει όπ' όνθ ο πούνοι γλυκάπιστο αλοφρό και δέν σου φέρνει ζήλη κ' όνόμεσο σκαρπῶ εύωδιά περίσσια τό λιθάνι. Παρέκει αλόγλυκο νερό, καθάρια, κρυσταλλένιο πλόγι ψωμιά ενθῶ κ' άμπρός άρχοντικό πρσπέζι πού τό θοραίνει τό τυρί και τό παχύ τό μέλι. Στή μέση στέκεται ό θωμός πνιγμένος στά λουλουδία κ' άπ' τό τραγοῦδια άντιλαλεί κ' όπό κρασί τό σπία κ' όντος πιά χύσσουνε σπονδές, ή πρώτη εύχή τοῦ πρῆπει νά κάνουν, είναι νά μαρτυρῶν τό δικα νά έκτελοῦνε.

Τά σχετικά στή σσνέχεια τοῦ σιμποσίου ρυθμίζονταν είτε από κοινού είτε από τό σιμποσίαρχο ή άρχοντα τής πόσεως ό ίστωιος είχε άπόλυτα δικαιώματα. Καθώριζε τότε και πόσο ήθ' πιεῖ ό καθένας χωρίς κανείς νά μπορεί νά παραπονεθεῖ. Σιμποσίαρχος όρίζονταν ή ό πιο άνθεκτικός στό κρασί ή ό πιο μεθυσμένος ασταχειροτονεῖτο.

Ἡ χρήση άκράτου θεωροῦνταν ίσοτιμητικό και ίδιο τών βαρβάρων και όνομάζονταν «σκυθίζειν» και «επισκυθίζειν». Τό νερωμένο κρασί άργουσε νά επενεργήσει και επέτρεπε νά κρατά ή διασκεδάση ως τις πρωινές ώρες. Ἡ έλαφριά ζάλη έβινε τή γλώσσα και μεγάλωνε τήν εδθυμία ένῶ ή παρουσία αλλητριδων, όρχητριδων, μίκων και άλλων σκαλιτεχνών» δημιουργουσε κατάλληλη

ατμόσφαιρα. Στά σιμποσία άτομων άνωτέρας τάξεως, κυρίως άτόμων άνωτέρου πνευματικού επιπέδου, σπως βλέπουμε από τό Πλατωνικό σιμποσίο γίνονταν ανάπτυξη ρητοποριων θεμάτων και θεωροῦνταν κατάπερο έλευθέρων πολιτών νά έχουν τήν άνάγκη κατώτερου ποιού άτόμων, όπως καλλιτέχνες και καλλιτέχνιδες πού δέν περιορίζονταν μόνον στά «κωίμερά τους» γιά νά εδθηκίσουν και νά διασκεδάσουν. Ὁ τρόπος διεξαγωγής τής σιμπητή-

και τό τραπέζι μέ λινο εύωδιοσμένο έπρώθη έπάνω του οί χλωροί καρποι όπάνω κ' ή κεράθρο
.....
έκεί μ' όνοΐσαν τό πολύ κρασί, μέσ' πην ύδρένια σπύμνο πού πλέριο εύώδιοσ
σάν τή βοιγίσιο μυρουδιά σόντος βαρεί
κατάψυκη νύχτια έρσπιά στό θάμνα.

Τα παλιά παιγνίδια

Το παιγνίδι αποτελεί μίαν εμφυτη, ψυχική αναγκαιότητα για τον άνθρωπο και βασικά για το παιδί που μ' αυτό συνδέεται και τ' όνομά του. Με το παιγνίδι το παιδί μεγαλώνει, ψυχαγωγείται, μ' αυτό μαθαίνει την άμιλλα και την συναγωνιστικότητα ιδεατά υπόβαθρα που θα του χρησιμεύσουν όταν μεγαλώσει και βγει στον στίβο της ζωής.

Όλα τα παιδιά κάθε εποχής και κάθε τόπου έχουν τα παιγνίδια τους που είναι συνάρτηση των οπικών και κοινωνικών συνθηκών.

Και σήμερα ακόμα παρ' όλη την αλλαγή που συντελέστηκε με τον θανασιστό κόσμο της τεχνοκρατίας τα παιδιά βρίσκουν τον τρόπο και παίζουν με ωραία κουρδιστά και ηλεκτρονικά παιγνίδια.

Η αναφορά μας γίνεται στο παιγνίδιο τα παλιά με τα όποια πολλές γενιές ψυχαγωγήθηκαν και ανατράφηκαν. Αυτά τα παλιά παιγνίδια που ξεκινούν από την εμφάνιση του ανθρώπου στη γη σιγά - σιγά παύουν να υπάρχουν γιατί τα έχει σαρώσει ο τεχνικός πολιτισμός μας.

Το παιδί δεμένο με τη φύση απ' αυτήν παίρνει τα αντικείμενα του παιγνιδιού του που είναι πέτρες, ξύλα, άστρακα, κόκκαλα κλπ.

Στην εποχή του Όμηρου τα παιδιά έπαιζαν με τους άστραγάλους έτσι και μέχρι χτες η γενιά μας και οι προηγούμενες έπαιζαν τα κώτσια παιγνίδι άνοιξιάνικο ή πιο σωστά λαμπρήτικο γιατί με το κρόξιμο των άρνιων του Πάσχα υπήρχε παραγωγή από την πρώτη ύλη του παιγνιδιού, τα κώτσια.

ΤΑ ΚΩΤΣΙΑ

Για να μπορέσουμε να κάνουμε μια νοητή αναπαράσταση του παιγνιδιού αυτού πρέπει να προ-

τάξουμε την ονοματολογία του κωτσιού.

Το κώτσι έχει τρεις επιφάνειες - θέσεις δυο οριζόντιες και δυο κάθετες. Η οριζόντια κυρτή επιφάνεια λέγεται ντούτι ενώ η κοίλη λάκι. Η κάθετη επιφάνεια ή πιο αξιολογη λέγεται κάτα (επίκληση των παιδιών κάτα μπουμπούλου) και η αντίθετη κάθετη

Του Στέλιου Σβαρνόπουλου

ριχνή επιφάνεια λέγεται κουμμάτα. Υπάρχει όμως και μια σπάνια ουδέτερη θέση όταν το κώτσι σφηνώνεται στη μία ή στην άλλη μύτη του και αυτό λέγεται νιούγκουλος.

Οι μάννες που χρησιμοποιούνται για το κάθε παιγνίδι είναι κώτσια μεγάλα κι' έχουν διάφορα ονόματα όπως άνοιξιάνικι, αλαμιάς, μπαγκούρι, πλακίτσα κλπ.

Μεγάλη φροντίδα έδιναν τα παιδιά στις μάννες που τις έτριβαν πάνω στην πέτρα για να γλιστρούν καλύτερα στο ρίξιμο και να φέρνουν καλύτερα αποτελέσματα. Ακόμα για να γίνουν βαριά τα κώτσια τα τριπούσαμε και τα γεμίζαμε λιωμένο μολύβι.

Υπάρχουν πολλές παραλλαγές παιγνιδιών με τα κώτσια με κυριώτερη τη βουλή που ήταν θεματικό και τεχνικό. Σε μια οριζόμενη απόσταση τοποθεούνταν τα κώτσια της βουλής δυο κάθετα και πάνω σ' αυτά ένα οριζόντιο με το ντούτι του προς τον ούρανό. Στόχος λοιπόν η βουλή έπρεπε να χτυπηθεί από τον ένα ή τον άλλο παίκτη αλλά κέρδιζε εκείνος που έφερνε τα κώτσια στη θέση ντούτι αντίθετα το λά-

κι έκανε. Άλλο παιγνίδι παλιό και βάρεμα. Ο σκυκλος με τα κώτσια στο και οι συμπαίχτες ανά την πρωτοπραξία έπρεπε χτυπήσουν με το άνατι να τα βγάλουν έξω για να σουν), ή ντρακίτσα ή σειρά από κώτσια που χτυπηθούν με την μάνν κίτσα) κι' όσα κάθοντα άποτελούσαν το έπαθλο.

Υπάρχουν κι' άλλες πηγές στα παιγνίδια με τα και πάντοτε παίζονταν με περισσότερους παίκτες.

Ένα σερβανικό πριν κάθε παιγνίδι ήταν η μάννας οε κατά όποτε είσια να συνεχίσει τις βκι' αν κέρδιζε πάλι συν

Η ΣΚΑΕΝΤΖΑ

Το παιγνίδι είναι γνωστό με την ονομασία τοιλίκ (ταϊρκ - τοιλίκ = κλαμάκ = ραβδί) και παιζέ αντίπαλους δυο παίκτες. Το τοιλίκι ή σκλέπιόταν με μια οριζόμενη σία με το ραβδί προς τη ρά του ή των αντίπαλων απομακρυνθεί χωρίς έμσσει στον αέρα με τη Στην περίπτωση που ολος έπιανε τη σκλέντζερα είχε δικαίωμα να έσει πίσω στον αντίπαλο πύλι ν' αποκρούσει κού να καεί και ν' άρξισει ει πόντους και άποισίε ίπαλος. Σε προκοθροριθμό πόντων το παιγνινε και άποος ή άποισκε τους περισσότερους κέρδιζε από τους ήττημ

γκαγκατούκα. Δηλαδή μεταφο-
ρά των νικητών στις πλάτες των
νικημένων κάτω από γέλια και
είρωνικά σκόλια. Μιά παραλλα-
γή του παιχνιδιού λεγόταν τσί-
τσικ και ή απόσταση στην οποία
απλώνονταν ήταν μεγάλη και το
βάρος των νικημένων δυσβάστα-
χτο και μακρυνό... Σκολέντζα έ-
παιζαν και τα κορίτσια με άδέ-
λφους και άχαρες κινήσεις που
προκαλούσαν τα γέλια και τις
είρωνειες των άγοριών. Το έπα-
θλο φυσικά για την νικήτρια δεν
ήταν ή καβάλλα αλλά το αϊτά-
κι. Η νικήτρια τραβούσε το αϊ-
τί της νικημένης περπατώντας
μια όρισημένη απόσταση.

ΤΟ ΤΟΠΙ

Είναι το παιχνίδι της μπάλλας
που και σήμερα ακόμα γοητεύει
και συναρπάζει άθλητες και φι-
λόθλους. Άλλα ή δική μας ή
μπάλλα ήταν πανά τυλιγμένα
που τα κλωτσούσαμε αλόπητα.
Το τόπι ήταν και' έξοχήν παιγνί-
δι των κοριτσιών κι' ήταν μία μι-
κρή ή μεγάλη λαοσκένια μπάλλα
που την έπαιζαν με τα χέ-
ρια.

Πολύ άργότερα τ' άγορια κα-
τάφεραν να ποσηθευτούν μπά-
λλα με σαμπρέλλα και πέτρινα έ-
ξωτερικό που ή δαπάνη καλύ-
πτιονταν ή με όρτακι ή (συνεται-
ρικά) ή με τα λεφτά του πλου-
σιόπαιδου του μαχαλι που άνε-
ξάρτητα από τα προσόντα και με
ικανότητές του γινάταν ο άρχη-
γός της ομάδας έλέω μπάλλας...

Στην άρχή οι πρωτόγονες αυ-
τές ποδοσφαιρικές συναντήσεις
γίνονταν στις άλάνες της γειτο-
νιάς και μορτυρούσαν τα τζάμια
και το κυνηγητό μας αλλά άρ-
νότερα το παιγνίδι μεταφέρθηκε
έξω από την πόλη σε χωράφια
και παίρνα. Φυσικά όβτε κανο-
νισμοί υπήρχαν ούτε χρονικά ό-
ρια απαιτημιού του παιγνιδιού
άλλά ένα άκατάπαυστο και έξαν-

τλητικό κλωτσούκι. Ο' άνοι-
ξουμε μία μικρή αλλά ένδιαφέ-
ρουμε παρένθεση για να άναφερ-
θούμε στην καταγωγή της λέξης
κλωτσούκι. Με την άπελευ-
θέρωση από τους Τούρκους το
1912 οι έλευθεροι Βόρειοι Έλ-
ληνες πανηγύριζαν την λευτεριά
τους στους δρόμους και στις πλα-
τείες με χορούς και τραγούδια.
Τα φέσια που μέχρι χτες ύπο-
χρεωτικά φερούσαν τα πέταξαν.
Τότες κάποιος σκέφτηκε να πά-
ρει δυό φέσια μαζί και να τα
γεμίσει άχυρο, να τα ράψει και
να κάνει έτσι μία πρωτότυπη
μπάλλα.

Αυτήν την μπάλλα — τα χτε-
σινά τα τούρκα φέσια — ο κό-
σμος την κλωτσούσε στο δρόμο
και διασκεύαζε. Αυτό ήταν το
κλωτσούκι.

ΟΙ ΣΦΟΥΡΛΕΣ

Κάθε άγόρι είχε στην τσέπη
του τουλάχιστον μία σφούρλα
(σβούρα) και το άπαραίτητο κορ-
δονάκι της.

Σβούρες παιλιούνταν στην ά-
γορά σε διάφορα σκίματα και
διάφορα χρώματα κόκκινες, πρά-
σινες, γαλάζιες.

Περζήτητες ήμας ήταν οι χει-
ροποίητες σβούρες που γίνονταν
από ξύλο όξυας με πολύ τέχνη
και μαστοριά.

Αυτές ήταν και άνθεκτικές
σιους ζώκους (χιτύπηματα) από
άλλες σβούρες και σταθερές στο
στριφογύρισμά τους.

Η σβούρα που γυρνούσε στα-
θερά στο ίδιο σημείο λεγόταν φί-
να και έτσι άπικ γύριζε στο κί-
μα το έπιδέξια χέρια των παιδι-
ών την έπαιρναν στην παλάμη
τους για να συνεχίσει το γύρο-
μά της, άλλοι δε με τέχνιτες την
σταθεροποιούσαν στο νύχι από
το μεγάλο δάχτυλο του χεριού
και προκαλούσε τον θαυμασμό
των άλλων παιδιών. Οι σφούρ-
λες που έκαναν άτακτη διαδρο-

μη λόγω κακής τοποθέτησης του
καρφιού τους λεγόταν ταρτάρες
και προκαλούσαν με τα κομμάτια
τους στο γύρισμα τα γέλια
και τον χαρακτηρισμό: μπράβο
φούρλα στον τόπο, φίνα και ταρ-
τάρα. Από τις σβούρες έγιναν
χαρακτηρισμοί προσώπων π.χ.
αυτός είναι φούρλα, αυτός είναι
ταρτάρα (δηλωτικό άσέθειας
και έλλειψης σοβαρότητας). Το
κυριότερο παιγνίδι με τις σφούρ-
λες ήταν ο σουζές δηλαδή ένας
κύκλος που είχε άραδιασμένες
τάρες σφούρλες όσοι και οι ση-
μαίτες κι' έπρεπε ο καθένας με
τη μάννα να ή σημαδέψει, να
της δώσει γερό ζώκο (χιτύπημα)
για να πεταχτεί έξω από το σου-
ζέ και να την κερδίσει. Άκόμα
άκόμα οι έπιδέξιοι σημάδευαν
και τις σβούρες-μάννες που
γυρνούσαν μέσα στο σουζέ και
πολλές φορές τις πεύχαιναν ά-
πάνω στο παπαζάκι κι' όταν το
χιτύπημα ήταν πολύ γερό τις έ-
σχιζαν στο δυό. "Όποιος ή σβού-
ρα έβουνε το γύρισμά της μέσα
στο σουζέ έκανε και έπρεπε να
στήσει κ' άλλη σβούρα. Ήταν
και ή μητερές οι σβούρες που
γυρνούσαν συνέχεια κάτω από
τεχνικά χιτύπηματα με ένα μικρό
καρτσίκι. Τα παιγνίδια με τις
σβούρες μεταφέρονταν άπαγο-
ρευμένα βέβαια και στην αλλη
του σχολειού κι' ο δάσκαλος έλο
γαρίνιαζε γιατί οι μαθητές του
κάνανε κόπνο από τις τρύπες
την αλλη.

ΟΙ ΜΠΙΑΙΕΣ ή Ντρουγκλάδες

Μπίλιες δηλαδή βόλους έπαι-
ζαν μικροί και μεγάλοι. Υπήρ-
χαν διάφορες ποιότητες κατα-
σκευασμένες από διαφορετικά ύ-
λικά. Ήταν οι κομιάπινες, οι σι-
δερένιες (που έβγαζαν κυρίως
από τα ρουλεμάν), οι βαριές μο-
λυβένιες (βόλια για άγρογού-
ρουνα) και οι πολύχρωμες γυά-
λινες οι γκαζοζιές. Το όνομα γκα-

1920: Γυμναστικές επιδείξεις

Το γεγονός που δέσποζε στη σχολική ζωή το μήνα Μάη μέχρι τα τελευταία χρόνια ήταν οι γυμναστικές επιδείξεις των μαθητών.

Στη φωτογραφία μας βλέπουμε τις επιδείξεις που κάνουν οι μαθήτριες της Ε' και Στ' τάξης του Δημοτικού Σχολείου Αθλητών της Μεταμορφώσεως το 1920.

Η αυλή που βλέπουμε όμως είναι του παλιού Σχολείου Χ' Κουρκούτα (τόρα Γαλάκεια) επειδή προσφέρονταν περισσότερο για τέτοιου είδους εκδηλώσεις.

Τη φωτογραφία μας παρεχώρησε η κ. Μαριγούλα Καραμπατζού - Σακελλαρίου και μας είπε τα ονόματα των περισσότερων μαθητριών που διακρίνονται με τη δασκάλα τους κ. Κατίνα Αντωνίου. Οι μαθήτριες είναι: Λεμονιά Καραμπατζού — Μπιλιούρη, Βασιλική Παπαγιάννη, Στεργιανή Κόμνη (απεβ.), Βαγγελή Χωνού — Μυλωνά, Αικατερίνη Γιώτη — Οικονόμου, Αικατερίνη Πούλιου, Σοφία Μπακάλη Καλλιόπη Ρέντη — Στε-

φανή, Ανδρονίκη Χωνού — Καραμπατζού (απεβ.), Τίκα Οικονομίδου — Πριμέντα, Αικατερίνη Γκόγκα — Κάστα, Όλγα Χ' Δημητρίου — Κοκκίνου (απεβ.) Αικατερίνη Οσλιανίτη (απεβ.) Ευαγγελία Κολτσάκη — Πετρίδου, Δήμητρα Τούπου — Τσουκαλά, Καλλιόπη Δαγκαλάκου — Παπακωνσταντίνου, Βασιλική Τζιατζιάκου, Ευδοξία Τσικιτίκου, Ελένη Γκούντα — Οικονόμου, Αικατερίνη Μαιου, Αμαλία Τρόμπικα, Γαλάτεια Χρι-

στίδου, Ευαγγελία Βαϊναλάρια Καραμπατζού — Σακελλαρίου, Αικατερίνη Καραγιάννου — Μπακαλιού, Ευτυχία Δημητρίου, Σμαραγδή Λιγού — Γουργουλιάτου (απεβ.) Φανή Λυσιμάχου — Τσίτσα κατερίνη Τσιακίρη, Ελένη Μορά (απεβ.), Βασιλική Ραζα, Φανούλα Παπανάου — Τση, Κατίνκου Μαλάκη, Ιωάννου, Γαλανού (απεβ.) Ρισοράτη.

Ε. ΜΗΤΣΑ

ζουιά προέρχεται από τα παλιά πάματα - μπίλιες που έβαζαν στα μπουκάλια της γκαζόζας. Με τις μπίλιες ιδίως με τις γυάλινες γίνονταν μικροατυχήματα και κατά λάθος οι πιτσιρικάδες κατάπιναν καμμία.

Ο μικρός δράστης με φόβο τὸ μαρτυρούσε στη μάννα του και δόστου ή καμήνη πουρέδες και επιήρηση ὡσπου ν' αποβληθεῖ τὸ ξένο σῶμα και νὰ πέσει μέσα στὸ ἀγγεϊό. Με τις μπίλιες είχαμε πολλές παραλλαγές παιγνιδιών με κυριώτερη πιθαμή και βάρεμα. Ἡ μπίλια ἐκαφενδονίζονταν ἀριστοτεχνικά ἀνάμεσα ἀπὸ τὸ μεγάλο δάχτυλο και τὸν δεί-

Παλιὰ παιγνίδια

κτη και στόχος ἦταν νὰ χτυπήσει τὴν μπίλια τοῦ ἀντιπάλου ἢ νὰ τὴν φτάσει σὲ ἀπόσταση πιθανῆς γιὰ νὰ κερδίσει. Ὅταν ἡ ἀπόσταση τῆς πιθανῆς ἦταν ἐπίδικη τὰ δάχτυλα τοῦ παίκτη τεντώνονταν μέχρι ἐξάρθρωση και πολλές φορές χρειάζονταν ἐπέμβαση διοικητῶν γιὰ νὰ βεβαιώσουν ἂν ἡ πιθανῆ ἔπασε. Ὁμορφο και θεαματικὸ ἡλιακὸ παιγνίδι με μπίλιες σιδερένες ἦταν ὁ σουλνιός ἢ τὸ σουλνέτσι.

Οἱ μπίλιες στήνονταν κατὰ ἀ-

ρατὰ διαστήματα στὸ καφί (θεῖα γραμμὴ) και οἱ συμπαίχτες ἀπὸ κάποια ἀπόσταση με λύτερες μπίλιες - μάννες ζαν νὰ χτυπήσουν τὴν μιά ἄλλη σιγημένη μπίλια κυρίως τὴ δική τους. Ὁ τελευταῖος παιγνιδιοῦ εἶχε τὸ προνόμιον με τὸν κανονισμὸ νουσαίξει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τὸ μαρτυροῦ και γι' αὐτὸ τὸ λινόντιαν συμφωνία ἀπὸ τὴν ὁ νόμους (τελευταῖος) λουθάει...

(Θὰ συνεχίσουμε στὸ νομῆκος τὴν καταγραφὴ περιγραφὴ και ἄλλων παιγνιδιών).

Για τοῦ σαμαρά οὐ Κουσιαν-
τούλης Ἰλιγειν τότι: Οὐ σαμα-
ράς οὐ τυκρὸς τὸν τρέχει τοῦ
κουιμάρι κάποιοιες βρίσκει χρήμα-
τα μεσ' τοῦ παλιῦ σαμάρη. Δὲν
εἶχαν συριτάργιο σαλάμικα τότι
οἱ κόρηιοι κ' ἔκρυφταν παρᾶδες
οὔπου νᾶνει.

Σαμαράδεις τα χρόνια εἰκείνα
γένουνταν ἄλλοινοι οἱ κόρηιοι ποῦ-
χαν ἄλουγα γιατί ἦ:αν οὐλίγα
τὰ σαμαράδικα κὶ πουλᾶ τὰ πρά-
ματα (ζῶα) παῦθηλαν σαμάρη.
Σαμαράδικα σιῆ Νιάουστα ἦταν
τοῦ Γιώργη κὶ Θουριά Σαμαρά-
ρῆς: Μπλατοκιώπινας τοῦ σπῆτι
σποῦν κiousé, τοῦ Γουλα κὶ τοῦ
Κώστα τοῦ Βλάχου κὶ ἄλλοι σ'
ἄλλεις μεριές τῆς Νιάουσας.

Τῶρου χάθηκειν ἡ τέχνη αὐτῆ
χάθηκαν κὶ τὰ ζῶα μαζί κὶ οἱ
κυρατζίδεις γίνηκαν σίδηρα κὶ
μηχανές.

Τότι τα πλειότηρα τὰ σαμαρά-
για τὰ χαλνούσαν οἱ ξυλουφου-
ροὶ ποῦ κουβανούσαν καμόξυλα
καὶ ξύλα γιὰ κυριστέν ἀπ' τοῦ
βουνό μας. Τὰ πλειότηρα ἄμα
καμόξυλα ἦταν ρόγκια οὐξύτικα.
Τὰ πουλούσαν σιὰ πλουσιώτηρα
τὰ σιηήτικα που δὲν εἶχαν ἄλου-
γοῦ ἢ γουιμάρι στοῦ σπῆτι.

Τὰ σπῆτικα ὄλα ἀπάνου κάτου
εἶχαν κὶ ἕνα πρῶμα στοῦ σπῆτι
ποῦ ἴδουτε: Ἄναν μὴ τοῦς ξυλου-
φουροῦς νὰ τοῦ φουσιώσουν ξύ-
λα μὴ πληρωμῆ. Μάϊ καλύτερα
ξύλα ἦταν τὰ προηλιακά τὰ
δρένια ἢ σιουιτάργιο, μισέδεις ἢ
μπλήνεις ποῦ τίς ἐσκιζαν μὴ θα-
μιό κὶ ἀφίνεις, τὰ οὐξίτικα, τὰ
γάβρα φράψα, οἱ νέραντζεις, νι-
ρόγαβρα μέλια κάνα κέδρου κὶ
τέτικα.

Τὰ δέντρα τὰ γκριμνούσαν μὴ
τοῦ μαλτὰ ἂν δὲν ἦταν πουλὸ
κουντρά κὶ μὴ τὸν κουργιασπῆ
ἂν ἦταν κουντρώτηρα, κὶ τὰ κλαρ
νούσαν μὴ τοῦ τσικουρί.

Τὰ φούρτιουναν στοῦ σαμάρη μὴ
νιγιό φούρκεις ποῦ βαστούσαν
τίς σκάλεις γὰ νὰ θηκιάσουν κὶ
νὰ δέσουν σιῆς μεριές τὰ ξύλα.

Τότι υἱ τῶρα ΤΑ ΙΣΝΑΦΚΙΑ

Σαμαράδοι, ξυλουφουροὶ, καρβουνιάρηδοι οβτζίδοι, ντραγάτιδοι, τουτουνατζίδοι μυλουνάδοι κὶ μπαταντζίδοι

Τάφηνναν στοῦ σπῆτι κὶ τὰ ξι-
φώρτιουναν σπῆν αὐλή γιὰ νὰ
κουβανηθοῦν κὶ ἀρανγιστοῦν
σιῆ ξυλουθήκη μέσα σπῆν ἀκυ-
ρώνα ἢ τοῦ κιλάρη γιὰ τοῦ χει-
μῶνα.

Τῶρα δὲν ἀπόμειναν ξυλου-
φουροὶ ἄλλοινοι γράφτηκαν στοῦς

Του ΝΙΚΟΥ ΣΠΑΡΤΣΗ

συνιτιρισμοῦς ξυλοκόπων ποῦ
κόφτην κὶ καθαρνοῦν τοῦ δά-
σους κὶ πουλοῦν τὰ ξύλα ἀπ' τοῦ
βουνό.

Τότι πλειότηρους ξυλουφου-
ροῦς εἶχειν τ' Αρξουδουχωρί
γιατὶ εἶχειν κὶ τὰ πλεότηρα μου-
λάργιο, αὐτισοὶ κουβανούσαν κὶ
πουλούσαν κὶ τσάκνα γιὰ τοῦ
φούρνου.

Κουντὰ στοῦς ξυλουφουροῦς
ἦταν κὶ οἱ κουτσοσάδεις ποῦ ἔ-
ζιβαν τᾶλουγό τους μὴ κομοῦτι
ἀλυσσίδεις κὶ μανέλλα γιὰ νὰ
τραβήξουν κούτσουρα γιὰ γριν-
τιές κὶ νιτρέκια ἢ σανίντζια.

Κουτσοερέλια ἀπὸ σιγγνές ρί-
ζεις κουβανούσαν μὴ τὰ γουμα-
ρέλια οἱ Ἄγιουργίτοι κὶ τίς που-
λούσαν ιφινιώτηρα σιῆ Νιάου-
στα.

Οἱ ξυλουφουροὶ κινούσαν μαύ-
ρεις χαραές γιὰ τὰ ξύλα κὶ τρα-
βούσαν παρέεις παρέεις σιαπά-
νου στοῦ βουνό μας. Στις Ρίζεις,
τίς Μπόμπεις, τῆ Γιαντίκουλη,
τοῦ Φιγγάρι κὶ σ' ἄλλα μέργιο.

Οἱ ξυλουφουροὶ γένουνταν κὶ
ξυλοκόποι ποῦ ἔκουφταν κὶ ξύ-
λα γιὰ κυριστέν νὰ φκιάνουν τὰ
σπῆτικα, λαβδαριές, ταμπάνια, ἔ-
βγαζαν λάτεις μὴ τὸν κουρια-
σιῆ ἢ σανίντζια γιὰ πατώματα ἢ
κὶ πέτσορα γιὰ τοῦ τσιατί.

Πρὶν ἔρθει τοῦ Ἰλληνικό οὐ
πάσα ἕνας πήγηνει στοῦ βουνό
κὶ ἔκουφτειν κυριστέν γιὰ νὰ
φκιάσει τοῦ σπῆτι του: ὕσταρνας
ἦρθει τοῦ Δασαρχείου κὶ σέβη-
καν δασοφυλάκοι. Τέτικιοι δα-
σοφυλάκοι ἦταν οὐ Μπαρμπα-
γιάννης Τσάτσας, κὶ ἄλλοινοι.

Κουντὰ στοῦς ξυλουφουροῦς
ἦταν κὶ οἱ καρβουνισοί. Ἐ-
σκαφταν ἕνα πατόρι ἴσου στοῦν
κατήφουρκη κ' ἀράντζιαζαν κα-
λὰ-καλὰ τοῦ ἕνα κουντὰ σ' ἄλ-
λου τὰ ξύλα κὶ ἀπανουθεῖο τὰ
σκέπαζαν καλὰ-καλὰ μὴ χᾶμα.
Ἄφηναν μούγγι νιγιό μικρὸς
τρύπεις μινὰ ἀπ' τῆ μινὰ κὶ μινὰ
ἀπ' τὴν ἄλλη τῆ μινὰ κὶ σιῆ
μινὰ ἔναφταν φουτχιά ποῦ κρυ-
φόκειν ἀπὸ γάλια - γάλια ὕ-
σπου νὰ γένουν κάρβουνα ὄλα
τὰ ξύλα. Ἄπ' τὴν ἄλλη τὴν τρύ-
πα ἔβγηνειν αὐ καπνός. Καρβου-
νιάρηδοι γιὰ κασιανίτικα κάρ-
βουνα ἦταν πουλλοὶ Ἄγιουργί-
τοι. Τὰ κάρβουνα αὐτὰ τὰ μιά-
ζουνειν οὐ Τάσας οὐ Τσιώτης
γιὰ νὰ τὸ πουλήσει στοῦς Χαλ-
κιάδεις τῆς Σαλονίκης κὶ ἄλ-
λοῦ.

Τὰ καλὰ τὰ κάρβουνα γίνουν-
τοι ἀπὸ οὐξίεις, δρένια, γάβρα

κι τέτχια.

Τώρα ξυλουκάρβουνα ξουδεύουνται για να ψηθεί τ' άρνι την Παγκαλιά κι στις ψησταργιές για μπριζόλες κι μπιφτέκια, πών οι φουφούδεις.

Οί άβτζιζδοί ήταν ούλίγοι στις άρχες κι πήγηναν ντάμμα για κινήγι μη σκυλιά κι παρέεις παρέεις. Έστειναν κι αντίσκινα ή έρκιαναν καλύβεις άπου ούξιές κι φτέρεις στην Κουτισούφλιανη τ' Άλιότζικι κι σι άλλεις μιρίες. Είκει κάθουνταν μνιά κι νγιό ήβδουριάδεις όντας μιπίτζαν τις δουλειές στα χτήματα.

Τότι του βουνό μας είκειν πουλά κινήγια, άγριουγούρουνα, ζαρκάντγια, ήλάφκια, λαγούς, πέρδκιεις κι του κεινώνα σιακάτου τρουγούρου γιούρου άπ' τη Λήμη Γιαννισών, έρχουνταν πουλλές άγριόπαπκιεις, άγρόχηνεις, κοικλίκιεις κι άγριουμισόρκιεις, στις λακιές της Νιάουστας έρχουνταν κι μιπιγκάτσεις πουλές, τριγώνια, σουλταριδεις, μαυρουπούλια, γκαλιαμάνια κι του καλουκαίρι σηκουφαοί. Κι άλοήιουνουν σι σένα άν βρίσκουσιν ψηλά σι κηινιά σικιά δά γιόμουζεις σκάια, όπους γίνηκειν μιάρρας.

Τότι ένας είκειν ραντίσει ής δρουκινιές μη καλουκινόν πουλτόν σέλλ για τη μιπόμειρα κι όπους ήταν τó χέρια του κίταρνα κι άνέθηκειν στη σικιά να φάει κάνα σόκου. Ού άβτζις πού πηνούσειν άπου μακριά είδειν στην κουρηή ένα κύταρνον πράγμα κι του πέρασειν για σκουφαϊόν παραλίγου δά τούν έπιόστριζειν τούν άνθρουπου άν δέν σιέκουνταν να νησιαντέμει.

Τώρα παραγιόμουςειν ή Νιάουστα μη άβτζιζδεις. Κι τότε μη κι τώρα σι κινήγοί λέν κι πουλά ψέματα. Ού μπαρμπα Γιάννης ού Μανάκας ήλιγειν πώς τουφέκισειν ένα άγριουγούρουνον μνάβλας. Είχαν ζωσει λέει του βουνό κηιπόσιννοι νομιάτοι μη κου-

γιαχιάδεις κι τουφέκια κι ένα άρσινικό τρανό σάν άρκούδα άγριουγούρουνον ήρθειν κά τη μεριά του. Του δίνει μνιά στού δόξα πατρί, πάρου κάτου του γουρούνι. Πηλαλάει, όπους ήταν συνήθειο, να πάρει τούν καλό του μίζε πού δικηούνταν, τά λιμπά άπ' του γουρούνι. Κόφτει του τουμάρι μη του μαχαίρι τά βγάζει οκίζει κι την κοιλιά κι όντας τσάκουσειν τ' άντρα σηκώθηκειν τού γουρούνι κι άκίρησειν να πηλαλάει. Τραβάει αυτός τ' άντρου κι πηλαλάει του γουρούνι, ούπίσου του αυτός τραβάει άντρου...

Κι πουλά τέτοια για την κοίτη του λαγού, τούν ταυρό, τις γκιλισιαφιές άπ' τ' άγριουγούρουνα κι τρανιές ήτυχιές.

Παληοί άβτζιζδεις πόφκιαναν κι καλή παρέα μη πουλά γλέντγια, τραγούντγια κι σιακάδεις ήταν σι Μπάρμπα Γιάννης, ού Νταλαμιάρας, ού Νκόλας ού Μπλιάτκας, ού Μπακαλιός, ού δάσκαλους, ού Γκιουλέκας, σι Μπλιούριδοί, ού Νκόλας ού Ζιούζιας κι άλλιοι πουλοί νιώτριοι κι παληότριοι.

Τώρα λιγόστιμαν πουλό τά κινήγια, χάθηκαν τά μπρκείχια, ανγάτσιαν κι σι κινήγοί.

Νιραγαταροδς τότε είκειν πέντ' έξι στη Νιάουστα όπους κι τώρα. Άπ' τούς έιακουπιούς ήταν ού Ντινηώρης ού Μουτσιουκόπας, ού Παπατάρκας, ού Καραβίδας κι άλλιοι πουλοί. Τά χρόνια είκεινα τούς έβαναν ού Δήμαρχους κι άλλιοι σι Νιαουστινοί πέρουναν νιραγατικά. Νιγιαβάζου σι μνιά άπόδειξη:

Δήμος Νασούσης
Άγροφυλακτικά δρακιές: 352
χρήση 1927—28

Ο Δημοτικός Ταμίας
Πασαλάρης.

Οί νιραγαταροί είχαν στού χέρι τους κεντηρό μπασιόνι κι στούν νόμιου του τουφέκι κι κάθη βράδι βασμαηλιού κάθουνταν

σιν έρπα της Νιάουστας κι έγλιπαν τι κουθανούν σι δουλητιάδοί άπ' τά χτήματα σι άλλουγούς κι στούν τρουβά τους. Του γιόμα πάλι κάθουνταν στις νιραγασιές ψηλά για να γλέπουν καλίτηρας τούς κλέφτιδεις. Τρουγιουρνούσαν μη τάλουγου ή τά πουδάργια. Τώρα σι νιραγαταροί τρουγιουρνούν μη τ' αυτοκίνητα κι τά μουτσιακά.

Τουτουντζής ήταν αυτός πού σουλούσειν καπνόν δέν είκειν πηρίπηρου συργιανούσειν σι σπήτχια κι σι κουργιά για να πουλάει καπνόν κι δχι ιπιγάργια κουζούρκα. "Ολοινοι πού τραβούσαν τσιγάρεις είχαν πακούλα μη καπνόν κι τσιγαρόχαρτα ή είχαν τσιπακέρνα ένα κουτι άσημένιου ή γυαλιστηρό μη σκέδια στού καπάκι. Άκόγια λέν μιρικοί. Να φκιάσει τσιγάρου. Έδουναν τη νιραγακίερα στούν άλλου έπηρειν ένα τσιγαρόχαρτου σι νγιό δάχτυλα σι άριστηρό χέρι κι μη του διξι έβανειν ούλίγουν καπνόν στού τσιγαρόχαρτου τδστριβειν κι τ' άκουλούσειν μη σάλιου μη τη γλώσσα του. Οί πηγιακίδοί γόρθαν σέρικουν καπνόν κουμένειν στού χαβάνι ή άλλιοι γιαβάσκουν. Οί πηιότεροι έπηρεναν φύλλα κι τάκουφταν μη του μαχαίρι λιανόν λιανόν σ' ένα σανίδι. "Αλλιοι πάλι κι μιρκές γυνόκεις τραβούσαν νιαμπάκουν καπνόν άλιομένουν σάν κρουσιχιδ πού τούν ρουφούσαν άπ' τη μύτη κι φιαρνιούνταν έναν κηιμήν. Ού νιαμπάκους ήταν σι μικρά κουτχιά τινκιδένια μη καπάκι σάν ήλιόσκια.

Καπνόν φότησαν σι Νιγιαβόρνιτσα την Άγρομιασένα κι σ' άλλα κουργιά σιαπάνου σι Ν Κόζιανη.

Τώρα τραβούμι τσιγάρεις μη τάπα.

Άπου μιλουνάδεις ή Νιάουστα είκειν κηινιά δικαριά νιρό-

μύλους, ποκλουθάν μι κρέμιαση
ἀπὸ νιρὸ μί ἕνα τοιάρκι. Τέτι-
νοι νιρὸμυλοι ἦταν τοῦ Μαγγα
νάρη σπαῦ φόρου, τοῦ Μαλιάσα,
Ράϊου, Μουτσιουκάπα σὺδ Μπα-
ιάνιο, τοῦ Ράγγα σιου Τζιαμί,
τοῦ Γκουρλουμάτη στου Δημαρ-
χειου, σιου Σιάργκαβου τοῦ μα-
καλι θνας, τοῦ Μανθαιου οὐ
τρανὸς οὐ Μύλους μήμπουρά
του κί ἄλοινοι καμπόσοι.

Οἱ Μυλουνάδεις τότε εἶχαν κί
ζῶου γιά νά κουβανοῦν τοῦ γέ-
νημα σιου Μύλου κί τάλισμα
σιου σπῆτι. Πουλοὶ κουβανοῦσαν
κί μινιά φούρκα γιά τοῦ φόρτου-
μα κουνιά τους, κανιάρι γιά ζύ-
γιασμα κί ἦταν ὄλου ἀλιβρουμέ-
νοι. "Ἄλοινοι Μυλουνάδοι μη-
τροῦσαν τ' ἄλισμα μὴ τὴν κού-
τλα κί βπηνναν τοῦ ξαί τους σί
γέννημα. Ἡ κούτλα ἦταν σιρόγ-
γυλους τινικές κουνιρὸς μὴ χει-
ροῦλι ἀπὸ σουλῆνα ἀκουλημέ-
νου ἢ ξυλένιου πὸδ κουρούσειν
εἴκουσι οὐκάδεις γέννημα. Μὴν
τὴν κούτλα μιτροῦσαν τοῦ σιάρ-
ρι σι' ἄλώνια, τοῦ καλαμπούκι
ὄντας τοῦ τσιουκαλασάσαν, τοῦ
καρβάρι, τὰ φασούλα ὄντας τὰ
κουπάν ζαν κί τὰ λίνιζαν κί ἄλ-
λα. Τώρα οἷτι κούτλα κί οἷτι
κανιάρι ὑπάρχει.

Τοῦ τοιάρκι σιου μύλου ἦταν
φιρουτὴ ποκλουθεῖν μὴ τὴ δύ-
ναμη ἀπ' τὴν κρέμιαση τοῦ νιροῦ.
Τοῦ νιρὸ σέβηνειν σιὴν καρφέ-
τα ποῦταν σὸ κουνί σιὴν κρέμα-
ση. "Ὅπου ἐκλουθεῖν τοῦ τσιάρ-
κι ἐκλουθεῖν μαζί κί οὐ ἄξου-
νας ἕνα κουνιρσοῖδηρου σιὴ μέ-
ση ἀπ' τοῦ τσιάρκι. Οὐ ἄξουνας
αὐτὸς ἦταν καλὰ δμμένους μὴ
τὴν ἀπάνου τὴν πέτρα πὸδ τὴν
ἐκλουθεῖν ἀπανουθεῖδ ἀπ' τὴν
κάτου ποῦταν ἀκούνητη. Τοῦ γέ-
νημα βπηνφτειν ἀπ' τὴν κάσα πὸδ
ἦταν κί αὐτὴ σὸ κουνί πανου-
θεῖδ ἀπ' τὴν κάτου τὴν πέτρα
σιὴ μέση κί μὴ τοῦ γόρισμα
τρουκουλιούνηταν σιὴς ἄκρεις κί
ἀλέθουνταν ἀνάμια σιὴς ντιγῖδ

τις πέτρες. Σαν ἀλεύρι ββγ-
νειν ἀπ' ἕνα μέρους κί βπηνφτειν
σιὴν κάσα ἢ τοῦ σακί. Οἱ πέτρες
κουκουλώνουνταν μὴ κάσα γιά
νὰ μὴ σκουρπάει τ' ἀλεύρι. Οἱ
πέτρες παληφτηρα ἦταν ἀπὸ
μνὰ ἀκέργια γιρὴ πέτρα μαρμα-
ρόπιτρα πὸδ δὲν τριβουνταν εἴ-
κουλα ὑσταρνας γίνουνταν ἀπὸ
κουμάτια γιρῆς πέτρας μὴ μπτό
κί ντιγῖδ τρία σιφάνια σιδηρένια.
Κάθη μήναν οὐ Μυλουνάς τσιου-
καλασάσειν τὴν πέτρα μὴ τοῦ
σφιρι γὰ νὰ ἀλέθει καλύτηρας.

Μικροὶ ἄλισαν κί ἔριχναν τὴ
σώτη τους χρουνηκῆς σι' ἀμπάρ-
για ποῦταν ἀντιμένα μὴ λαμαρί-
να γιά νὰ μὴ σπβαίνουν τὰ πουν-
τίκια κί τρών τ' ἀλεύρι.

Τότε ὄλα τὰ σπῆτικια τῆς Νιά-
ουστας εἶχαν φούρνους γιά τοῦ
ψουμι. Κί ὄντας ρώτησαν ἕναν
Ναουστινὸν σιὴν Ἀθήνα πόρους
φούρνους γιά ψουμι ἔχει σιὴ Νι-
άουστα κί εἶπειν πάνου ἀπὸ κί-
λιους, ἀπόρησαν. Μπρέε τόσο
μιγάλη Πουλιτεία εἶνει ἢ Νιά-
ουστα γὰ νάχει κίλιους κί ἀπά-
νου φούρνους; Αὐτὸς εἶπειν κά-
θη σπῆτι ἔχει φούρνουν μούγγι
γιὰ τοῦ δικά του τοῦ ψουμι γι-
αί εἴμεις δὲν τρώμει χάσκου ψου-
μι ἀπ' τὴ μάκινα ἀμὰ ζυμῶνουμε.

Τώρα κονκανένας δὲ ζυμῶνει
στοῦ σπῆτιτου, ὄλοινοι ἀγουρά-
ζουν χαζούρικα.

Οἱ μπατανιζιδεις εἶχαν τὸ
μπατάνια τους σιὰ Μπατάνια μα-
καλὰ πὸδ πήρειν κί ἰδνομα ἔ-
ται. Τγιὸ τρία μπατάνια ἦταν σιὴ
Νιάουστα, τοῦ καμιακὸ κί τοῦ
Λούκα ἀπέναντι κί καντιγῖδ ντρι-
στέλεις τοῦ Καμιακά κί τοῦ Κα-
λόβα σιὴ Λαζαράσκα.

Σιὰ μπατάνια μπατάνιζαν τὰ
σιαιάκια πὸδ ὑμηναν τὰ πλειό-
τηρα τὰ σπῆτικια σιὴ Νάουστα.
Τάφκιαναν μὴ μαύρη κάνουρα
πὸδ τὴν ββαφαν μὴ βρασιμένεις
καρυδόπιτες σιου καζάνι τὸν
κιρὸ ἀπ' τὰ καρόντιγια. Σιὰ μπα-
τάνια τῆς ντρισιτέλεις τῆς Νιάου-

στας μαζώνουνταν κί ὄλοι οἱ
σαρκατσιανοὶ ἀπ' τοῦ βουνὸ γιά
νὰ μπατανίσουν σιαιάκια κί νὰ
πλένουν σιὴ ντρισιτέλα τῆς βι-
λέντσιεις τους.

Τὰ μπατάνια ἦταν τρία τρανὸ
κί μακριὰ τσιουκάνια ξυλένια
πὸδ σπκάνουνταν τοῦ ἕνα ὑσταρ-
νας ἀπ' τοῦ ἄλλου ἀπὸ ἕνα ξύ-
λου πιαράγγουνο πὸδ ἐκλουθεῖν
μὴ τοῦ τοιάρκι τῆς κρέμιασης.
Χτυποῦσαν μὴ δύναμη οἱ μινιά
γιρὴ ἀνοιχτὴ κάσα ἀπὸ κουνι-
τρά ξόλα τοῦ σιαιάκι γιά νὰ μπα-
τανιστεῖ κί νὰ κλείσει τοῦ ὑφάδι
μὴ τοῦ σπῆτον. Σιὴν κάσα βτρι-
χειν νιρὸ. Σιὴ ντρισιτέλα ββα-
ναν τῆς βιλέντσιεις μὴ τὰ φλόκια
νὰ τῆς χτυπάει τοῦ νιρὸ τῆς κρέ-
μιασης γιά νὰ κλώθωντει σιὴ μι-
σοικουμένη κάδα γιά δέκα δώ-
δεκα ὄρεις γιά νὰ φοουκώκει τοῦ
μαλί κί νὰ μὴ φεύγουν τὰ φλό-
κια.

Γιά τ' αἰτουνοὸς ὄλους οὐ
Κουσατισούλης εἶλιγειν:

Ὁ ξυλοφόρος μὲ τὴ φούρ-
κα του μὰ καί μὲ τὸ πεκαούρι
φορτιώνει ξόλα ἀπ' τὸ βουνὸ πά-
νω σ' ἕνα γαιθούρι.

Ὁ καρβουνιάρης σιὸ
βουνὸ τὸ φκιάνει τὸ καμίνι καί
τὰ πωλεῖ τὸ κάρβουνα σὺδ καλι-
κιά τὰ δίνει.

Ὁ ἀβαζῆς μὲ τὸ τουφέκι
του γυρῆζει σιὸ ὄρμνια τὰ κέ-
βει τὰ σαροῦχια του ξεπκίζει
καί τὰ ζιτράνια.

Ὁ τουτουνηζῆς μὲ τὸν
κοπνὸ καί μὲ τὰ ὄρμιατά του πο-
λεῖ κοπνὸ εἰς τὰ κοργιά καί
παίρνει τὸν πυρά του.

Ὁ μπατανιζῆς εἰς τὰ
νερά σιαγιάκια μπατανίζει καί
τὸ μπατάνι τὸν χτυπᾷ σι' ἀφτιά
του τριπτανίζει.

Ὁ ντραγάτης μὲ τὸ δ-
πλα του καί μὲ τὰ ὄρμιατά του
κλέφτει σιαφύλια σιουὺν τρουσθὸ
γιομῆζει τὰ καντιγιά του.

Ναουσιανές φορεσιές

Ένα ιδιαίτερο χρώμα έδιναν στην παλιά Νιάουστα οι φορεσιές των ανθρώπων της, όπως και σε κάθε τόπο. Οι φορεσιές αυτές είναι που με την ομορφιά, την επιβλητικότητα και την άρχοντιά τους, άφισαν εντυπώσεις και εικόνες με τις οποίες δέθηκαν Ιστορία και θύμησες αιώνων, και δε θά σβηστούν ποτέ απ' την ψυχή μας.

Με το χτίσιμο της Νιάουστας μετά τον χαλασμό ήρθαν άνθρωποι και από τα καταστραμμένα γύρω χωριά ή άλλες πόλεις.

Αυτοί έκαναν τους μαχαλάδες και φρόντισαν να είναι μαζεμένοι ακόμα και στα μαζεξέδια τους. Αυτό ήταν το «σέμτι». Μ' αυτόν τον τρόπο διατήρησαν και τις φορεσιές τους, που είχαν πριν έρθουν στη Πόλη. Για το λόγο αυτό βλέπουμε τις φορεσιές να είναι διαφορετικές, για τους άνδρες ίδιες όμως για τις γυναίκες.

Α' ΑΝΤΡΙΚΕΣ

Αντρικές φορεσιές έχουμε τριών ειδών. Τις φουστανεές, τα άντρια και τα σιαλιβάρια.

1) ΟΙ ΦΟΥΣΤΑΝΕΕΣ. Αυτές φροξήθηκαν μέχρι τα τέλη του προηγούμενου αιώνα. Άπαρτίζονταν από το κόκκινο φέσι με μαύρη φούντα, την κοντέλα (φαρδυμάνικο πουκάμισο κεντημένο με φαρζάκαλο), τη φουστανέλα που έφθανε πάνω απ' το γόνα και είχε από 250 ως 400 λαγκιάλια, το πισλι ή και τη φέρομελη αυτά ήταν ειδικά κεντημένα με γαϊτάνια, τριτόρια και καρμάδες είχαν σειρές από κουμπιά και θυλίγια, το ζουνάρι στη μέση, τις μπέτσες με γκέτες επίσης γαϊτανωμένες, τις βουδέτες με μιά φούντα, το σιλιάχι και τα τσαρούχια αυτά ήταν πέτσινα πολύ καλοδουλεμένα και κεντημένα ανάλογα. Αυτή την περήφανη στολή πήραν οι Γι-

άντισαροι και της πρόσθεσαν τ' ασιμικά. Πιο παλιά οι άνδρες άματώνονταν με πάλες και κοιμπούρια, πιπόνια και γαϊταγάνια.

2. Τα ΑΝΤΙΡΙΑ. Αυτά ήταν ή πιο λιγοζορεμένη στολή. Ήταν μακροά σαν τα παπαδίστικα με λόν-

Του ΤΑΚΗ ΜΠΑΪΤΣΗ

τρος (φαρδιές ρίγες) ύφραμένα από σπίτι είχαν στις ένώσεις γαϊτάνια. Στη μέση φορούσαν το ζουνάρι, και πάνω απ' το άντερι όταν είχε κορό το μιντάι (είδος γιλέκου με μανίγια) και το χειμώνα τον τζιουμπέ (μακρού παλτό) που είχε στην άκρη γούνα. Τα ποδήματα ήταν μαύρα παπούτσια χονδρά. Στο κεφάλι ήταν απαραίτητο το σκληρό κόκκινο φέσι.

3. Τα ΣΙΑΛΙΒΑΡΙΑ. Ήταν ή στολή που έπεκράτησε ως το τέλος. Στο κεφάλι ήταν ή μαύρη βελούδινη σκούρια που στο πάνω μέρος ήταν σχιστισμένο με ραφές ένα άστρο, το κεντημένο κισμιρένιο πουκάμισο με φιλντισένια κουμπάκια, το ήλεκι (γιλέκο), το σιαβιδάρι, τις γκέτες (έπιρεασμένα από την Ευρώπη της Αναγέννησης). Το σουλτοϊκο (παλτό) ένα για το χειμώνα, άλλο πιο λεπτό για το καλοκαίρι. Όλα αυτά ήταν γαϊτανωμένα κάπως διακριτικά. Τη τσέπη του στανρωτοϋ γιλέκου στόιζε πολλές φροξές άλυσίδα με ρολάι. Στα πόδια γυμνά (μαύρα παπούτσια).

Πρέπει να σημειωθεί ότι αυτές οι στολές φοριόταν μόνο έξω και από τους μεγάλους. Τα μικρά φορούσαν άντρια απλά, ενώ οι μεγάλοι στη δουλειά φορούσαν μακριά πουκάμισο με πέτσινο λουρί στη μέση, μακριά θρακιά και σκουφούνια και για παπούτσια τσαρούχια γουρουνίτικα, όλα φτιαγμένα στο σπίτι.

Ναουσσαίοι με φουστανεέλα

Ναουσσαίοι με σιαλιβάρια

Β' ΓΥΝΑΙΚΕΙΕΣ

Ἡ Γυναικεία φορεσιά ἦταν πρῶτα ματι ἀρχοντική. Αὐτὴν ζήλεψε καὶ φόρεσε ἡ Βασίλισσα Ἀμαλία. Ἦταν ὅλη χρυσοζέντητη καὶ πανάκριδη. Στὸ κεφάλι εἶχε τὸ τιπεζοῦκι μὲ τὴ ροῦντα. Εἶχε ροῦστες ὑφαντὲς πουκάμισο, μανικιάκια καὶ τραχιλιές κισμηθένιες μὲ μπιμπίλες. Ἀρχοντικὸ καὶ πολύπειτο φρουστάνι μὲ τὴν ἴδια ποδιά, τὸ μαρῆσι πάνω στὶς τραχιλιές τὴ χρυσοζέντητη σαλταμάρα, τὴ ζώστρα καὶ πάνω της τὰ χολάνια (σοματερά) τὰ παιῖτια (ζεντιμένιες κιάτσες) καὶ τὰ κουμπιὰ (ποπούτσια).

Ἀπαραίτητα ἦταν τὰ ρλωριά, πολλὲς εἶχαν καὶ μαργαριτάρια, ρολόγι μὲ μακριὰ ἀλυσίδα, καρφίτσα καὶ μπλιτζίκια.

Στὶς ἀρχὲς τοῦ αἰῶνα μας, φεύγον ἢ ροῦντα καὶ τὰ χολάνια καὶ μένει τὸ τιπελοῦκι μὲ τὸ λοιλοῦδι.

Τὶς κατώτερες μέρες ἀντὶ σαλταμάρας φοροῦνταν χρυσὰ λιμπαντιά καὶ τίς κοίτες κοντογούνη, χρυσοζέντητο μαζρολέμπαντο καὶ τὸ βαρὸ γενιῶνα αζουριτέλο μὲ γούνα.

Αὐτὲς ὅμως οἱ στολὲς ποὺ ἀναφέραμε ἦταν γιὰ τίς νέες. Οἱ ἡλικιωμένους φοροῦσαν πρὸ αζουῦρα ἀντὶ τῆς ροῦντας ριτώσι, μόνο κίμπαντι καὶ ἀντὶ γιὰ αζουριτέλο τὸ σάικο. Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι οἱ πενθοῦσες φοροῦσαν μαῦρα, ἐκτὸς ὅπου τραχιλιές καὶ μανικιάκια, καὶ ἀνάλογα μὲ τὸ πένθος ἦταν καὶ ὁ μ' ἄγος ἀπ' τὸ ριτώσι.

Τὰ καρίτσια εἶχαν ἄλλη φορεσιά. Δὲν εἶχαν τραχιλιές. Τὸ φρουστάνι ἦταν κομμοποτὸ μέχρι πάνω, χρυσοζέντητο γιλέκο χωρὶς μανίκια, καὶ στὸ κεφάλι μιάμυση πύχη κορδέλα τεχνικὰ δεμένη καὶ μιὰ μόνο

Στολή Νιανουσαίας μέσης ἡλικίας

κόσα.

Ὅλες τίς στολὲς τίς κατασκευάζαν ἄνδρες ραφτάδες ρημισμένα ἦτον ὁ Κωνσταντὸς Μαροζοπίτσης, ὁ Γιαννοῦσης Λιάζος, ὁ Τοῦρης καὶ ὁ Παπα-Κατζάρας.

Οἱ φορεσιές ἔζησαν ὡς τὸν πόλεμο τοῦ 40. Ἀπὸ τότε καταργήθηκαν ἢ ἀλλοιώθηκαν καὶ σήμερα φοροῦντε μόνο ἀπὸ γουρῦλες.

Σήμερα ἵσχύουν στὸ Μουσεῖο τοῦ Λιναρίου Ἑλληνίδων Ναούσης σὲ σεντοῦκια παλιῶν Ναουσαϊκῶν οἰκογενειῶν καὶ στὶς ψυχὲς τῶν Νιανουσιανῶν. Εἶναι αὐτὲς ποὺ τίς κράτησαν καὶ θὰ τίς κρατοῦν μέσα τους σὰ μακρινὲς καλὲς θύμησες.

— Εὐχαριστοῦμε τοὺς κ.κ. Ἀλέκο Χατζημαλοῦση, Ἄριστη Χρονοπούλου - Λιόλιον, Ἀλέκο Στεφανῆ καὶ Γρηγόρη Βοδενῆ γιὰ τὴν διέδοση τῶν φωτογραφιῶν.

Νιανουσαίος με ἀντερό

Φορεσιές κοριτσιῶν

Δέν κατάλαβε πῶς ἔφυγε ἡ ὥρα. πῶς ἔσβησε τὸ δυνατὸ φῶς τοῦ ἡ-λιου. Δέν κατάλαβε οὔτε τὸ Νίκο πού εἶχε ἔρθει καὶ καθόταν στὴν διπλανή πολυθρόνα. Κοιτοῦσε πέρα καὶ ἔκανε τάχα πῶς δέν τὴν πρόσε-χε. Ἔτσι ἔμειναν γιὰ ἀρκετὴ ὥρα ὁ καθένας μὲ τὴ σκέψη του. Τὴν σιωπὴ ἔσπασε ὁ Νίκος:

— Εἶπα στὸν πατέρα πῶς θὰ γί-νω γεωπόνος.

Τὸν κοίταξε ξαφνιασμένη.

— Ἐσὺ γεωπόνος; Καὶ -τὰ-κα-ροάβια ἢ θάλασσα... πῶς σοῦρθε. πῶς ἄλλαξες ἔτσι;

Γέλασε.

— Τὸ σκέφθηκα ἀφοῦ τὸ ἀπο-φάσισα παίζοντας μὲ τὸ χῶμα εἶ-πε. Ὅποιος ἀγαπάει τὴν θάλασσα πολὺ, τὸ ἴδιο ἀγαπάει καὶ τὴν γῆ. Ἔχουν μέσα τους τὴν ἴδια κίνηση.

— Δέν τὸ καταλαβαίνω αὐτό. ἀ-πάντησε ἡ Ἑλένη. Ἐσὺ ὄνειρευό-σαστε φουροτοῦνες, τριζομιές, τα-ξίδια, καροάβια, καὶ ἀποφασίζεις ἔ-τσι ξαφνικά νὰ κλειστεῖς σ' αὐτὸ τὸ μέρος; Νομίζω ὅτι δέν εἶσαι πο-τὲ εὐχαριστημένος.

— Καὶ ποιὸς σοῦ εἶπε πῶς θέ-λω νὰ εἶμαι εὐχαριστημένος; Ἐγὼ δέν θέλω νὰ πῶ: εἶμαι εὐχαριστη-μένος, εὐτυχημένος, ὅπως λές ἐσὺ εἶμαι ἐντάξει.

— Φοβάσαι καὶ σὺ τὴν εὐτυχία, ὅπως τόσοι καὶ τόσοι. Ἐγὼ δὲ τὴν φοβάμαι εἶπε καὶ σήκωσε περὶφρα-να τὸ κεφάλι της. Θέλω νὰ τὴν νιώ-σω καὶ ἄς τὴν πληρώσω. Θὰ κάνω

Αργεὶ να ξημερώσει

καλοὺς λογαριασμοὺς μὲ τὴν τύχη. Οἱ ἄνθρωποι θέλουν νὰ γελάσουν τὴν μοῖρα τους, κάνουν ζαβολιές. Εἶναι ἀδύναμοι, μικροί. Ἐσύ;

— Ἐγὼ μεγάλωσα πιά· θέλω νὰ πολεμήσω, νὰ νικήσω, νὰ νικηθῶ, νὰ πονέσω. Θέλω νὰ πάθω, νὰ μά-θω. Θέλω νὰ ἀγωνισθῶ.

Κοίταξαν πέρα τὴν θάλασσα. Θυ-μᾶσαι εἶπε. Γέλασαν καὶ οἱ δύο. Ὁ-ταν εἴμασταν μικροὶ κυνηγιόμα-σταν μέσα, παίζαμε μὲ τὴν ἄμμο,

---

Της Κικῆς Μουμτζίδου

τραγουδοῦσαμε, γελοῦσαμε ξέγνοια-στοι. Τώρα πάει πιά, ἔχουμε μεγα-λώσει. Ἔχουμε ἔγνοιες, προβλήμα-τα.

Εἶναι τὸ τελευταῖο θράδυ τους στὴν ἐξοχή. Τὸ πρωτὶ θὰ φύγουν γὰ τὴν πόλι. Ἐκεῖ τοὺς περιμένει

δουλειά, μαθήματα, σκοτοῦρες. Ἐ-νας ὀλόκληρος χρόνος θὰ κυλήσει ὥσπου νὰ ξανάρθουν ἐδῶ. Τί θὰ γίνεῖ ἄραγε μέσα στὸ χρόνο πού θάρθεῖ; Τί θὰ φέρουν οἱ ὥρες του; Τὸ μόνο σίγουρο εἶναι ὅτι θὰ με-γαλώσουν κατὰ ἓνα χρόνο, ὅτι ἡ ζωὴ ἦταν καὶ θὰ εἶναι μπροστά του; πόρτα ὀλάνοιχτη πού τοὺς περιμέ-νει. Ὁ πόθος ὁμως τῆς ζωῆς κάνει τὸ αἷμα τους νὰ κυλάει γρήγορα καὶ δίνει στὰ μάτια τους μιὰ λάμ-ψη ἀσπραπῆς.

— Θέλω νὰ νιώσω τὴν ζωὴ, λέ-ει ὁ Νίκος. Θέλω νὰ νιώσω τὴν δύ-ναμη, τὴν ἐρημιά. Θέλω νὰ δαμάσω ἓνα ἄλογο, ἓνα κατκί, τὴ θάλασσα, τὴν γῆ. Θέλω νὰ ἀποκτήσω θεαυό-τητα, σιγουριά. Θέλω... θέλω... θέλω...

— Ἡ Ἑλένη λέει μέσα της. Θέ-λω νὰ νιώσω τὴν εὐτυχία. Τὰ δά-κτυλά μου θὰ τὴν πιάσουνε γερά. Δέν φοβάμαι τοὺς λογαριασμοὺς μὲ τὴν ζωὴ.

Χαμογελᾶνε στὸν οὐρανό, στ' ἄ-στρο, στὸ χαρούμενο κάμπο. Κά-ποιος τοὺς κάνει νόημα μέσ' ἀπ' τὸ σπίτι. Ἔχουν ἀργήσει. Τὸ φαί τε-ριμένει.

— Κι' αὐτὴ ἡ μέρα τελείωσε, εἶ-πε ὁ πατέρας στὸ τραπέζι. Ἄς φα-με καὶ ἄς κοιμηθῶμε.

— Ἡ δικὴ μας μέρα οὔτε ἄρχι-σε ἀκόμα!... ἀπάντησε ὁ Νίκος.

Ὁ πατέρας δὲ θρόηκε τίποτα νὰ ἀπαντήσῃ, κοντοστάθηκε, πῆρε τὴν ἐφημερίδα του, καληνύχτησε ὅλους καὶ ἔφυγε...

Ο ρόλος των τόνων και των πνευμάτων στην ανάγνωση και κατανόηση του κειμένου

Γ'

ΠΕΙΡΑΜΑ II

Στο δεύτερο πείραμα εξετάζεται το ίδιο πρόβλημα, δηλαδή αν το τονικό σύστημα επιρεάζει ή όχι την ανάγνωση και την κατανόηση του κειμένου. Γι' αυτό τα τρία τονικά συστήματα γραφής που μελετήθηκαν στο πρώτο πείραμα παρέμειναν ίδια, όπως και η ηλικία των παιδιών που πήραν μέρος στην έρευνα. Έγιναν όμως και αρκετές αλλαγές. Στο πείραμα II δε δίδθηκαν τρία διαφορετικά κείμενα με το πολυτονικό, μονοτονικό και ατονικό σύστημα γραφής, για να διαβαστούν από τα ίδια υποκείμενα, αλλά ένα και το αυτό κείμενο δόθηκε σε τρεις πειραματικές ομάδες κάθε επιμέρους ηλικίας. Για την πρώτη ομάδα το κείμενο ήταν γραμμένο με το πολυτονικό σύστημα γραφής, για τη δεύτερη με το μονοτονικό, και για την τρίτη με το ατονικό. Αυξήθηκε, επίσης, ο αριθμός των λέξεων του κειμένου από 150 σε 350, για να διαφοροποιηθεί ο χρόνος ανάγνωσης, τα σφάλματα ανάγνωσης και η κατανόηση του κειμένου σε μεγαλύτερο βαθμό. Η αύξηση του αριθμού των λέξεων του κειμένου ήταν δυνατή, γιατί στο πείραμα II κάθε υποκείμενο διάβαζε μόνο ένα κείμενο. Στην έρευνα, τέλος, πήρε μέρος μεγαλύτερος αριθμός παιδιών από περισσότερα σχολεία της πόλης.

Μέθοδος

Υποκείμενα. Εξετάστηκαν 180 μαθητές και μαθήτριες δημοτικών σχολείων, που αναλυτικά είχαν ως εξής:

α) 60 υποκείμενα (35 αγόρια, 25 κορίτσια) 6-7 ετών, της Α' τάξης.

β) 60 υποκείμενα (36 αγόρια, 24

κορίτσια) 7-8 ετών, της Β' τάξης.

γ) 60 υποκείμενα (34 αγόρια, 26 κορίτσια) 8-9 ετών, της Γ' τάξης.

Τα σχολεία από τα οποία έγινε η δειγματοληψία ήταν τα: 36α, 37α, 41α, 42α, το Πρώττεο Δημοτικό της Παιδαγωγικής Ακαδημίας

των

Μ. ΜΑΝΙΟΥ ΒΑΚΑΛΗ

Δ. ΜΑΡΚΟΥΛΗ

Λ. ΧΑΡΙΤΙΔΗ

ας (δύο τμήματα κατά τάξη) και το Πειραματικό Σχολείο.

Από κάθε σχολείο κληρώθηκαν για κάθε τάξη 10 λαγνοί, αφού αριθμήθηκαν με βάση τους αντίστοιχους καταλόγους. Η μέση ηλικία δεν ήταν πάλι δυνατό να προσδιοριστεί με ακρίβεια, γιατί στους καταλόγους μερικών σχολείων υπήρχε μόνο το έτος γεννήσεως.

Εκτός από την επιλογή των υποκειμένων, και η ταξινόμηση των παιδιών κάθε ηλικίας στις τρεις πειραματικές ομάδες έγινε με τυχαίο τρόπο.

Τλη: Την ύλη του πειράματος για κάθε τάξη αποτέλεσε, όπως είπαμε, ένα και μόνο κείμενο, το οποίο γράφτηκε με το καθιερωμένο σύστημα τονισμού, το μονοτονικό και το ατονικό.

Τα κείμενα της Α' και Β' τάξης ήταν ίδια με εκείνα του πρώτου πειράματος, μόνο που παραλείφθηκε ένα μέρος από αυτά, για να περιοριστούν από 450 λέξεις (που ήταν ο συνολικός αριθμός λέξεων των τριών επιμέρους κειμένων στο πείραμα Γ), σε 360 λέξεις. Το κείμενο της Γ' τάξης άλλαξε, γιατί είχε διδαχθεί σε ορισμένα σχολεία τη γρονιά αυτή. Το νέο κείμενο προερχόταν πάλι από το Αναγνωστι-

κό της Γ' τάξης. Συνεπώς, κανένα από τα αναγνώσματα που χρησιμοποιήθηκαν στην έρευνα δεν είχε πάλι διδαχθεί προηγουμένως στο σχολείο.

Καθώς το κείμενο κάθε τάξης περιλάμβανε τώρα 350 λέξεις, ήταν απαραίτητο να αυξηθεί και ο αριθμός των ερωτήσεων που αποσκοπούσαν στον έλεγχο της κατανόησης του κειμένου. Έτσι οι ερωτήσεις από 4 έγιναν 7 και η μέγιστη βαθμολογία από 20 μονάδες αυξήθηκε σε 28' Για όλες τις ερωτήσεις προκαθορίστηκαν πάλι συγκεκριμένα νοηματικά στοιχεία, ώστε η βαθμολογία κάθε απάντησης να γίνεται με βάση την περιοριστικότητα ως προς τα στοιχεία αυτά.

Μ' αυτό τον τρόπο ελεγχόταν η υποκειμενικότητα της βαθμολογίας των απαντήσεων από μέρους των εξεταστών.

Πειραματικό σχέδιο. Το πειραματικό σχέδιο του πειράματος II είναι παραγοντικό και οι παράγοντες που εξετάζονται είναι: α) τύπος τονικού συστήματος γραφής (3 τύποι τονικών συστημάτων: καθιερωμένο πολυτονικό, μονοτονικό, ατονικό) και β) ηλικία (3 ηλικίες: 6-7 ετών, 7-8 ετών και 8-9 ετών).

Αποτελέσματα

Ο Πίνακας II περιλαμβάνει τους μέσους χρόνους ανάγνωσης, τους μέσους όρους σφαλμάτων και τη μέση κατανόηση των υποκειμένων ηλικίας 6-9 ετών της Α', Β' και Γ' τάξης του δημοτικού σχολείου, στο κείμενο με το πολυτονικό, μονοτονικό ή ατονικό σύστημα γραφής. Εκτός από τους μέσους όρους δίνονται και οι αντίστοιχες τυπικές αποκλίσεις (σ).

Η σύγκριση των επιδόσεων δείχνει ότι το μονοτονικό σύστημα ευ-

νοεί περισσότερο τη διαδικασία ανάγνωσης. Πιο αναλυτικά, στα παιδιά ηλικίας 6-7 ετών ο μέσος χρόνος ανάγνωσης και ο μέσος όρος σφαλμάτων είναι μικρότεροι με το μονοτονικό σύστημα γραφής από ότι με το ατονικό και το καθιερωμένο, ενώ ο μέσος όρος κατανόησης

με το μονοτονικό σύστημα γραφής (12.45) είναι μεγαλύτερος από εκείνον του πολυτονικού συστήματος γραφής και είναι ελάχιστα μικρότερος από εκείνον του ατονικού συστήματος (12.75). Το δεδομένα αυτά του δεύτερου πειράματος δε συμφωνούν απόλυτα με τα αντίστοιχα

δεδομένα του πρώτου πειράματος. Παρόλο, δηλαδή, που το μονοτονικό σύστημα είναι το λιγότερο γνωστό από τα άλλα δύο, έδωσε στο πείραμα αυτό, γενικά, καλύτερες μέσες τιμές χρόνου και σφαλμάτων ανάγνωσης ακόμη και στα παιδιά της πρώτης τάξης.

ΠΙΝΑΚΑΣ II

ΜΕΤΡΗΣΕΙΣ		Α' Τάξη		Β' Τάξη		Γ' Τάξη	
		χ	σ	χ	σ	χ	σ
Χρόνος ανάγνωσης	Καθιερωμένο	470.10''	122.17''	246.85''	91.47''	150.45''	25.75''
	Μονοτονικό	382.85''	117.49''	229.00''	54.83''	160.8''	47.65''
	Ατονικό	394.20''	108.18''	237.75''	79.09''	148.25''	17.94''
Σφάλματα	Καθιερωμένο	10.65	4.55	10.55	4.69	7.20	4.18
	Μονοτονικό	7.40	4.41	8.25	4.12	6.05	3.29
	Ατονικό	10.05	5.66	8.75	4.72	9.05	4.99
Κατανόηση	Καθιερωμένο	11.25	4.64	17.25	4.04	18.2	5.09
	Μονοτονικό	12.45	4.50	21.55	2.58	17.7	5.93
	Ατονικό	12.75	5.17	18.90	3.48	18.55	4.90

Το μονοτονικό σύστημα γραφής δίνει επίσης καλύτερες τιμές σε όλες τις μετρήσεις και στα παιδιά ηλικίας 7-8 ετών, ενώ στα παιδιά ηλικίας 8-9 ετών η επίδοση είναι καλύτερη μόνο ως προς τα σφάλματα. Ως προς το χρόνο ανάγνωσης και την κατανόηση, το ατονικό σύστημα δίνει τις καλύτερες μέσες τιμές, ακολουθούμενο από το καθιερωμένο και το μονοτονικό.

Ως προς την τυπική απόκλιση, ο Πίνακας II δείχνει ότι μόνο στην Γ' τάξη το μονοτονικό σύστημα γραφής παρουσιάζει αρκετά μεγαλύτερο άνοιγμα τιμών από τα άλλα δύο συστήματα γραφής ως προς το χρόνο ανάγνωσης και λίγο μεγαλύτερο ως προς την κατανόηση. Αντίθετα, στη Β' τάξη το μονοτονικό σύστημα παρουσιάζει μικρότερη τυπική απόκλιση από το πολυτονικό και το ατονικό και στις τρεις μετρήσεις. Στην Α' τάξη, τέλος το μονοτονικό σύστημα γραφής εμφανίζει μικρότερη τυπική απόκλιση από το καθιερωμένο πολυτονικό και ως προς το χρόνο ανάγνωσης και ως προς τα σφάλματα και ως προς την κατανόηση, ενώ από το ατονι-

κό εμφανίζει μικρότερη τυπική απόκλιση μόνο ως προς τα σφάλματα και την κατανόηση. Γενικά, τα δεδομένα αυτά δεν επιβεβαιώνουν το εύρημα του πρώτου πειράματος ότι το μονοτονικό σύστημα γραφής αυξομειώνει περισσότερο την επίδοση των μικρότερων παιδιών που δεν έχουν ακόμη κατακτήσει καλά την αναγνωστική δεξιότητα.

Για να εξακριβώσουμε αν ο τύπος του τονικού συστήματος γραφής (παράγοντας α) και η ηλικία (παράγοντας β) επηρεάζουν στατιστικώς σημαντικά ή όχι, πρώτον, το χρόνο ανάγνωσης, δεύτερον, τα σφάλματα ανάγνωσης και, τρίτον, την κατανόηση του κειμένου, και αν υπάρχει μεταξύ των παραπάνω παραγόντων στατιστικώς σημαντική αλληλεπίδραση ή όχι, εφαρμόσαμε τη στατιστική ανάλυση διακύμανσης διπλής κατεύθυνσης (TWO-WAY ANALYSIS OF VARIANCE).

Η στατιστική ανάλυση των δεδομένων έδειξε ότι οι διαφορές των μέσων όρων μεταξύ των τριών τονικών συστημάτων γραφής (παράγοντας α) δεν είναι στατιστικώς σημαντικές ως προς το χρόνο ανά-

γνωσης $F=2.58$ (2, 171) $p>0.05$ και ως προς την κατανόηση $F=1.99$ (2, 171) $p<0.05$, είναι όμως στατιστικώς σημαντικές ως προς τα σφάλματα ανάγνωσης $F=4.22$ (2, 171) $p>0.05$.

Ο παράγοντας ηλικία επηρέασε στατιστικώς σημαντικά και στο χρόνο ανάγνωσης $F=150.23$ (2, 171) $p<0.01$ και στα σφάλματα ανάγνωσης $F=3.13$ (2, 171) $p<0.05$ και στην κατανόηση του κειμένου $F=39.63$ (2, 171) $p<0.01$.

Δε βρέθηκε, τέλος, στατιστικώς σημαντική αλληλεπίδραση μεταξύ του τονικού συστήματος γραφής και της ηλικίας, ούτε ως προς το χρόνο ανάγνωσης, ούτε προς τα σφάλματα ανάγνωσης, ούτε ως προς την κατανόηση του κειμένου.

Αν ανατρέξουμε στον Πίνακα II, βλέπουμε ότι το μονοτονικό σύστημα γραφής παρουσιάζει τους μικρότερους μέσους όρους σφαλμάτων και στις τρεις τάξεις, όπως και τις μικρότερες τυπικές αποκλίσεις. Αυτό σημαίνει ότι πλεονεκτεί σε σχέση με το ατονικό και το καθιερωμένο πολυτονικό.

Το υποτέλεσμα αυτό αξίζει ιδι-

λίτερη προσοχή, γιατί δείχνει ότι το τονικό σύστημα γραφής, ενώ δεν επηρεάζει το χρόνο ανάγνωσης και την κατανόηση του κειμένου, επηρεάζει τον αριθμό των σφαλμάτων.

Για να διαπιστώσουμε μεταξύ ποιών αζιθώς τονικών συστημάτων γραφής οι διαφορές των μέσων όρων είναι στατιστικώς σημαντικές (π.χ. μονοτονικού-καθηρωμένου, μονοτονικού-ατονικού κτλ.), εφαρμόσαμε τη μέθοδο των πολλαπλών συγκρίσεων του H. SCHEFFE (6λ. HATS, σελ. 605 κ.ε.), αυτή όμως η στατιστική ανάλυση δεν έδωσε στατιστικώς σημαντικές διαφορές. Ενώ δηλαδή οι διαφορές των μέσων όρων σφαλμάτων μεταξύ των τριών τονικών συστημάτων γραφής είναι στατιστικώς σημαντικές, δε συμβαίνει το ίδιο, όταν αυτές συγκριθούν κατά ζεύγη.

Γενικά, τα αποτελέσματα του δεύτερου πειράματος, τα οποία προήλθαν από την εξέταση μεγαλύτερου αριθμού παιδιών πολλών σχολείων, επιβεβαιώνουν το εύρημα του πρώτου πειράματος, ότι ο τύπος του τονικού συστήματος γραφής αυξομειώνει τα σφάλματα ανάγνωσης σε στατιστικά σημαντικό βαθμό.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

Τα αποτελέσματα που προέκυψαν από τη στατιστική ανάλυση των δεδομένων του δεύτερου πειράματος δείχνουν ότι το τονικό σύστημα γραφής δεν επηρεάζει το χρόνο ανάγνωσης, και την κατανόηση του κειμένου, επηρεάζει όμως τα σφάλματα ανάγνωσης, και ότι το μονοτονικό είναι το καλύτερο σύστημα γραφής, γιατί έδωσε το μικρότερο μέσο αριθμό σφαλμάτων από το καθηρωμένο πολυτονικό και το ατονικό και στις τρεις τάξεις.

Συνεπώς, το καθηρωμένο πολυτονικό σύστημα γραφής με την ποιολομορφία των διακριτικών-του σημείων δυσχεραίνει την αντιληπτική ταύτιση των λέξεων. Αυτό φαίνε-

ται καθαρά από το γεγονός ότι τα παιδιά ηλικίας 7-9 ετών, παρόλο που έχουν μάθει να διαβάζουν και διαβάζουν στο σχολείο και στο σπίτι κείμενα που είναι γραμμένα με το πολυτονικό, δεν παρουσιάζουν καλύτερη επίδοση σ' αυτό, όπως θα περιμέναμε κανείς σύμφωνα με το γενικό εύρημα της ψυχολογικής έρευνας, ότι οι οικείες μορφές γίνονται αντιληπτές πιο εύκολα από τις μη οικείες (VERNON 1971).

Από την άλλη πλευρά, το ατονικό σύστημα γραφής με την παντελή έλλειψη διακριτικού σημείου, που να δείχνει πού πρέπει να τονισθεί η κάθε λέξη (π.χ. κελιον - κελίων - κελιών, αποφασισαν - αποφασίσαν - αποφάσισαν, οποτε - όποτε - οπότε, μονη - μόνη - μονή, αλλά - άλλα - αλλά, τους γενναιους ανδρες της επαναστάσεως - τους γενναίους άνδρες-της επαναστάσεως - τους γενναίους άνδρες της επαναστάσεως κ.ά.), έδωσε επίσης μεγάλο αριθμό σφαλμάτων στα παιδιά ηλικίας 7-9 ετών.

Μεταξύ του τονικού συστήματος και της ηλικίας δεν προέκυψε στατιστικώς σημαντική αλληλεπίδραση ούτε ως προς το χρόνο ή τα σφάλματα ανάγνωσης, ούτε ως προς την κατανόηση. Έτσι, όταν το παιδί μάθει να διαβάζει, θα διαβάσει και θα κατανοήσει το ίδιο περίπου καλά, είτε το κείμενο είναι πολυτονικό, είτε μονοτονικό είτε ατονικό, ανεξάρτητα από την ηλικία-του.

Ο παράγοντας ηλικία είναι βασικός, γιατί επηρεάζει σε στατιστικώς σημαντικό βαθμό το χρόνο ανάγνωσης και την κατανόηση του κειμένου. Η βελτίωση αυτή της αναγνωστικής δεξιοτήτας με την ηλικία είναι ανεξάρτητη, όπως είδαμε, από το σύστημα τονισμού. Καθώς, επομένως, το παιδί μεγαλώνει, μειώνονται ο χρόνος και τα σφάλματα ανάγνωσης και βελτιώνεται η κατανόηση του κειμένου.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το μονοτονικό σύστημα γραφής

της νεοελληνικής γλώσσας, όπως το καθιέρωσε το Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών του Α.Π.Θ., είναι το καλύτερο σύστημα τονισμού, γιατί, εκτός του ότι είναι εύκολο ως προς την εκμάθησή-του και απλό ως προς τη χρήση-του, δίνει τη δυνατότητα στο παιδί 7-9 ετών να τονώσει σωστά τις λέξεις κατά την ανάγνωση.

Το καθηρωμένο πολυτονικό σύστημα γραφής δεν είναι μόνο δύσκολο ως προς την εκμάθησή-του δυσχεραίνει, επίσης, την αντιληπτική ταύτιση των λέξεων κατά την ανάγνωση με την ποιολομορφία των διακριτικών-του σημείων.

Το ατονικό σύστημα γραφής δεν ενδείκνυται για τη μικρογραφίατη γραφή, γιατί, με την ολοκληρωτική έλλειψη διακριτικού σημείου τονισμού, δεν επιτρέπεται τονισμό των λέξεων. Με την ακαταστασία μάλιστα που επικρατεί στή γλώσσα-μας ως προς τον τονισμό (φρούγκινη - φραγκική, εκκλησία - εκκλησιά κτλ.), ο εσφαλμένος τονισμός θα επεκταθεί. Εκτός από αυτό, η εκμάθηση της ανάγνωσης από τα παιδιά θα γίνει δυσκολότερο νοητικό έργο, όπως φανερώθηκαν οι περισσότεροι ή λιγότεροι σχετικές έρευνες που αναλύσαμε.

Το τονικό σύστημα γραφής αυξομειώνει τα σφάλματα ανάγνωσης ή το χρόνο ανάγνωσης των παιδιών ηλικίας 6-9 ετών. Το τονικό σύστημα γραφής φαίνεται ότι επηρεάζει και την κατανόηση του κειμένου στα παιδιά ηλικίας 6-7 ετών, της πρώτης τάξης του δημοτικού σχολείου, τα οποία δεν έχουν μάθει να διαβάζουν καλά.

Τα παιδιά ηλικίας 7-9 ετών διαβάζουν και κατανοούν τα κείμενα του αναγνωστικού-τους το ίδιο περίπου καλά, είτε είναι γραμμένα με το καθηρωμένο πολυτονικό, είτε με το μονοτονικό, είτε με το ατονικό, ανεξάρτητα από την αναγνωστική ικανότητα που διαθέτουν.

Ο παράγοντας ηλικία είναι ουσιώδης (συνέχεια στη σελίδα 74)

Η κοινωνικοποίηση του νέου

Α'

Το θέμα μας, « η κοινωνικοποίηση του νέου », που με πολύ ευχαρίστηση έδωσα στη Βέροια, είναι θέμα σύγχρονο. Μας μιλάει στα προβλήματα της εποχής μας, στα προβλήματα του περιγυρού μας, γιατί όχι και τον ίδιο τον εαυτό μας.

Τον όρο κοινωνικοποίηση δεν τον πήρα από τη σύγχρονη χρήση του στο χώρο της αντιμετώπισης των μέσων παραγωγής. Για τα μέσα παραγωγής σωστότερη θα ήταν η χρήση του όρου κρατικοποίηση.

Τον όρο τον πήρα από την ψυχολογία. Τον ίδιο όρο τον χρησιμοποιεί και η κοινωνιολογία και η παιδαγωγική, αλλά και η ηθική.

Βέβαια κάθε μια πλευρά βλέπει τον όρο με το δικό της πρίσμα. Και οι επιστήμες και οι κρατούσες τάσεις στην κάθε μια απ' αυτές.

Εξείνο που έχει σημασία είναι ότι ο όρος είναι εύρηστος και δίκαιος και νομίζω πως σωστά τον χρησιμοποιούμε κι εμείς σήμερα στην προσπάθειά μας να πλησιάσουμε τα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο νέος άνθρωπος στον αγώνα του για την καλλιέργειά του και την φυσιολογική του ένταξη μέσα στην κοινωνία.

• • •

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να σημειώσω ότι η διαπραγμάτευση του θέματός μας δεν θα ακολουθήσει τη γραμμή μιας ειδικά επιστήμης ή τάσης. Ένα θέμα τόσο καινούριο και ενδιαφέρον θα ήταν κρίμα να το δούμε εξειδικευμένα. Εξ άλλου δεν είμαι ειδικός μιας κάποιας από τις ειδικές ανθρωπολογικές επιστήμες. Το θέμα θα το δούμε όσο μπορούμε ολόπλευρα και μάλιστα περισσότερο πρακτικά παρά θεωρητικά.

Ποιός είναι ο νέος, ο νέος άνθρωπος, στον οποίο αναφέρεται το θέμα μας. Να το πρώτο ερώτημα.

Ποιά είναι η κοινωνία στην οποία πρόκειται να ενταχθεί ο νέος. Να ένα δεύτερο ερώτημα.

Ποια πλημμυρίδα συνειδησιακού — ψυχικού — πνευματικού περιεχομένου κάνει δυναμική την παρουσία

Του
ΕΜΜ. ΒΑΛΣΑΜΙΔΗ
Γυμνασιάρχου

σία της στο αναπτυσσόμενο άτομο.

Ποιές οι κοίτες στον χώρο του κοινωνικού, που υπάρχουν, αν υπάρχουν παν ισοδοχή του «απομένου αυτού ύδατος», που πηγάζει από τη νεανική ψυχή.

Αρμονική ένταξη, τρόποι — παράγοντες, συγκρούσεις. Να μερικά ερωτήματα στα οποία θα προσπαθήσουμε να δώσουμε απάντηση.

• • •

Ποιός είναι ο νέος, ο νέος άνθρωπος στον οποίο αναφερόμαστε.

Από πλευράς ηλικίας νομίζω ότι πρέπει να περιορίσουμε τα χρόνια της νιότης ανάμεσα στην παιδική και την ανδρική ηλικία. Νέο θα ονομάσουμε το αγόρι και το κορίτσι που αφήνουν τα ξέγνοιαστα παιδικά χρόνια και προχωρούν σένα δάσος σε καταιγίδα για να φτάσουν στην ωριμότητα.

Η περίοδος αυτή, που καλείτεται από την προεφηβεία και την εφηβεία, είναι το στάδιο της ζωής του ανθρώπου στο οποίο πραγματώνεται μια ολόκληρη κοσμογονία. Ολόκληρος ο ψυχικός κόσμος διαπλάθεται και αναπτύσσεται με μια αέναη ροή γεγονότων που το σώμα

ολόκληρο δεν χωράει.

Παράλληλα θρηνόμαστε σε μια εκρηκτική κατάσταση βιολογικής αναπτύξεως και σακματικής ζωτικότητας.

Και θα πρέπει να ποιήσουμε πως η ανάπτυξη αυτή και η ζωτικότητα επιηρεάζει και επιηρεάζεται από τον χώρο τον ψυχικό. Είναι δε τόσο λεπτές οι σχέσεις της ισορροπίας αυτής, ώστε να είναι η ευαισθησία του ερήθου ένα από τα πρώτα χαμηλωμένα σημεία της συμπεριφοράς του.

Πως να μην επιηρεασθεί η ψυχική κατάσταση του νέου από τις τόσες μεταβολές που συμβαίνουν στο σώμα του;

Θα αναφερθώ σε δυο απλές περιπτώσεις.

Εκείνη η επιμήκυνση των κάτω άκρων κάνει τον έρηθο πελαργουειδή.

— Τι θα γίνει μ' αυτά τα παντελόνια σας, έλεγε μια μητέρα στους έρηθους γιούς της. Δεν προλαβαίνω να σας τα μακραίνω.

Από σακκάκι θέβαια πάμε καλά γιατί ο επάνω κορμός αρχει να πάρει τις ανάλογες διαστάσεις. Κι αυτό μεγαλώνει το πρόβλημα.

— Τι θα γίνει με σένα, έλεγε ένας πατέρας στο γιό του. Τι φωνή είναι αυτή. Πως μιλάς έτσι.

Πως να μιλήσει! Η αλλαγή στη φωνή κάνει τον έρηθο να δουλεύει σε δυο κλίμακες. Σαν τα κλάσματα που είχαν τα παλιά ταξί.

Κι αυτά τα δυο παραδείγματα για να φανεί ότι δεν έχουν μόνο οι κοπέλες προβλήματα από τις μεταβολές που συμβαίνουν στο δικό τους σώμα.

Παρά ταύτα μέσα σ' αυτή τη χαώδη κατάσταση η φύση κάνει τη δουλειά της παράλληλα με το βιολογικό

γικό και στον ψυχοπνευματικό χώρο.

Ο έφηβος που έπαψε να αποδέχεται ότι τοίδωσαν σαν παιδί δοκιμάζει τα πάντα έτοιμος να αποδεχθεί ό,τι αυτός κρίνει καλό. Η κριτική διάθεση απέναντι στο κάθε τι, που είναι ένα επίσης κύριο χαρακτηριστικό του εφήβου, τον οδηγεί θήμα προς θήμα στην υπευθυνότητα.

Και θα πρέπει εδώ να λεχθεί ότι η κριτική αυτή διάθεση του νέου δεν είναι γέννημα αναρχικών τάσεων, αλλά αντίθετα της έμφυτης τάσης του έφηβου να αποκαταστήσει τις διαχρονικές, τις αιώνιες αξίες, όπως ξεκάθαρες αναπηρεθούν από μέσα του.

Δεν φτάνει ο έφηβος αν μουντζοφώσαμε ή διαστρεβλώσαμε εμείς, η σύγχρονη κοινωνία, αυτές τις αρχές. Ο νέος δεν τις αναγνωρίζει, γιατί πράγματι είναι εϊβδηλες και δεν φτάνει αυτός που τις απιορρίπτει.

Απ' τά βάθη τις δικιάς του ψυχής αναδύονται κόσμοι μαγευτικοί κόσμοι ονειροειμένοι, ιδανικοί.

***

Αλλά τι γίνεται με το θέμα κοινωνία στον έφηβο;

Ακριβώς σ' αυτήν τη φάση της ζωής του ανθρώπου παίρνει την ιδανική της μορφή και η κοινωνική του ορμή. Την ανακάλυψη που εγώ ακολουθεί η ανακάλυψη του συνόλου. Ο νέος είναι αγνά κοινωνικός και έτοιμος για προσφορά και θυσίες.

Εδώ οφείλω μια εξήγηση. Φαίνονται ίσως πολύ ιδανικές οι θέσεις μου. Ακολουθώ την ομαλή εξέλιξη του εφήβου, την ανάπτυξη του κάτω από κανονικές συνθήκες

Αν σήμερα με κάποιους νέους τα

πράγματα δεν έχουν έτσι κάτι φτάνει και οι νέοι παίρνουν άλλους δρόμους που δεν είναι φυσιολογικοί.

Και είναι εύκολο ακόμη και μια ευγενική νεανική ψυχή, στην χαώδη περίοδο της εριβείας, στην περίοδο των αντιθέσεων, την αντιπατική να χάσει την πορεία της με το παραμικρό και να βρεθεί σε ξένα προς τη δημιουργική φύση της κώλια.

Στον παλιότερο και δυνατότερο έστω και υλικό, ανήκει η ευθύνη για την ενδάρρυνση και τον παραδειγματισμό του ασθενέστερου και του κατώτερου.

Και είναι ο έφηβος και δυνατός και αδύνατος και υγιής και άρρωστος και μάλιστα από τη μια στιγμή στην άλλη, ακόμη και την ίδια στιγμή.

Και είναι απέναντι στον νέο σήμερα, δυσανάλογα με τη δύναμή του, τόσοι οι πειρασμοί και τα αμνητικά παραδείγματα, που η φροντίδα μας για την υπεβοήθησή του πρέπει να είναι πολύπλευρη και δυνατή.

Αυτός είναι ο νέος. Μια ανερχόμενη βιολογικά ψυχικά και πνευματικά δύναμη, μια δύναμη με τάση την ολοκλήρωσή της, μια δύναμη με διάθεση αγνά κοινωνική, έτοιμη να μπει και να δράσει στο χώρο τον κοινωνικό με ευγενείς οραματισμούς.

Είναι γνωστή η θέση τα νεϊάτα είναι πλασμένα για δράση και ηρωϊσμό.

***

Κι ας έρθουμε τώρα στην κοινωνία.

Η κοινωνία μας έχει απέναντι της τους νέους, την ανερχόμενη αυτή δύναμη που είναι έτοιμη για ένταξη και ικανή να ανανεώσει το κοινωνικό αίμα.

Ποιά η θέση της κοινωνίας μας απέναντι στους νέους, ποιά η κατά-

σταση από πλευράς υγείας της ίδιας της κοινωνίας μας, ποιά το κύρος της ώστε οι νέοι να τη δεχθούν.

Η θέση της σημερινής κοινωνίας μας απέναντι στους νέους, δυστυχώς είναι αρνητική.

Αντιφυσιολογική ζωή, παροχή αγυθών στον υλικό τομέα, στειρότητα στην προσφορά ηθικών και πνευματικών αγαθών, αδυναμία να εντάξει στους κόλπους της ελεύθερο και ιπσαλάκωτο το νέο, να μερικά χαρακτηριστικά της κοινωνίας μας. Ο νέος μας για να εισαχθεί στην κοινωνία μας πρέπει να ζήσει διαμμένη ζωή. Αλλιώς αποβάλλεται.

Οι θέσεις μου ίσως φράίνονται υπερβολικές. Δεν υπερβάλλω. Και σαν απόδειξη θα φέρω στην ομήγυρη γνώμες ειδικών με παγκόσμια ακτινοβολία.

«Είναι δεινό, όταν ο νέος από την χρήση της υγιούς επαναστατικότητας μεταπίπτει σε μια εγωϊστική, ατομική ικανοποίηση μέσα στον αστικό θίο και χάνει το πρότιπιο του υγιούς νέου που συνίσταται στο να είναι δημιουργός και διεγέρτης αληθινής ζωής» γράφει ο SPANGER.

«Ο σημερινός έφηβος, που δεν έπαυσε να διατρέχει την εριβική περίοδο όπως και ο έφηβος των προηγούμενων γενεών, τρομάζει μπροστά στην κοινωνική σύγχυση, μπροστά στην έλλειψη ενός γενικότερου σκοπού της κοινωνίας.

Άλλα φανταζόταν στο σπίτι του ή στο σχολείο και άλλα ουνάντησε στην επαφή του με την κοινωνία των ενηλίκων. Οι διαφορές που προκύπτουν απ' τους ποικίλους τρόπους ζωής έγιναν γισυτόν σημείο αντιλεγόμενο. Κι όμως η νύκτη είναι υποχρεωμένη να κάνει την εκλογή της σε εποχή μάλιστα που δεν έχει επιτευχθεί η εσωτερική αρμονία» γράφει ο Α. Ασπιώτης.

Σε έλλειψη σκοπού της κοινωνίας

ας ο SPANGER αποδίδει την κατάσταση του ενθουσιασμού του νέου και λέγει επιγραμματικά «Είναι ατύχημα όταν οι ιδέες παραμείνουν «ιδεαλισμός» και χάσουν την δυνατότητα πραγματώσεώς τους».

Ο αριθισμός, η ιδιοτέλεια, το ρουσπέτι, η δωροδοκία αυξάνουν τη σύγχυση και η κοινωνική πρακτική σπρώχνει στον φθόνο και την αντίθεση.

Η κοινωνική αυτή αντίθεση, γράφει ο GABRIEL VENAISSIN δημιουργούν τρεις υπαρκτές καταστάσεις.

1. Άρνηση εισόδου στην Κοινωνία.
2. Μυστική μίση η της Κοινωνίας
3. Επεξεργασία μιάς αντικοινωνίας.

Γίνεται φανερό ότι από πλευράς κοινωνίας υπάρχει μια αδυναμία ασφαλούς υποδοχής του νέου.

Έρχεται κάθε φορά η νύκτη σαν μια πλημμυρίδα δυνάμεων και ιδεών, φουσκώνει και γίνεται ποτάμι που μπορεί να αρθείσει και να αναζωογονήσει την κοινωνία, όμως οι αγωγοί της κοινωνίας μας έχουν πάθει στένωση. Είναι μικρόηχη η θέση της κοινωνίας μας απέναντι στους νέους και πιά πολύ γίνεται φράχτη εκτροπής στο ζωογόνο νεανικό ποτάμι.

***

Νοσεί λοιπόν η κοινωνία μας;

Αδίσταχτα πρέπει να πούμε ναι. Πίσχει από προϊύα παραλωση. Πάμε απλά, απ' το κακό στο χειρότερο. Μόνο μια επανάσταση συνειδήσειον, λέγει ένας επίσκοπος στην Κρήτη, μπορεί να ανακόψει το κατακλίσιμα.

Ο καθηγητής RENE HUBERT τονίζει την ανάγκη της πνευματικής αναπτύξεως της κοινωνίας, που σήμερα περιφρονεί την εσωτερική ζωή του ανθρώπου. Ούτε ο ατομικισμός

ούτε η κοινωνικοποίηση — αφαιρέση — είναι το πρόβλημα της σημερινής κοινωνίας. «Το κέντρο βρίσκεται στην κρίση του πνεύματος από την οποία πύσχει ο σημερινός κόσμος. Η κοινωνία λόγω της κατασκευής της θα έπρεπε να ελευθερώνει από τον φουσκωτικό ντετερμινισμό. Αντίθετα σπρώχνει προς αυτόν τον άνθρωπο θεωρητικά και πρακτικά. Αλλά μια τέτοια παρωθηση σημαίνει διάλυση των κοινωνικών προϋποθέσεων της συνειδήσεως».

Ποιά κύρος, τέλος, μπορεί να έχει μια διασπασμένη κοινωνία, αφού δεν είναι κοινωνία, αλλά ζούγκλα ανταγωνισμών και συγκρούσεων, χωνευτήρι καταλυτικό των πιο ωραίων ανθρώπινων αξιατισμών.

Μεγάλοι κοινωνιολόγοι λένε ότι

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΤΟΝΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΝΕΥΜΑΤΩΝ

(Συνέχεια από την 71 σελ.)
 αστικός και διαφοροποιεί σε στατιστικώς σημαντικό επίπεδο το χρόνο ανάγνωσης, τα σφάλματα ανάγνωσης και την κατανόηση του κειμένου.

Το πρόβλημα, ωστόσο, του ρόλου που διαδραματίζει το τονικό σύστημα γραφής στην απόκτηση και εξέλιξη της αναγνωστικής δεξιοτήτας, θα μπορούσε να εξεταστεί με διαχρονικές έρευνες. Στο πλαίσιο της διαχρονικής έρευνας θα μπορούσαν να ελεγχθούν οι παράγοντες εκείνοι που υπεισέρχονται στην αναγνωστική δεξιότητα (ηλικία, φύλο, κοινωνικοοικονομική προέλευση, ευρυία, τρόπος διδασκαλίας), για να εξακριβωθεί η επίδραση του τονικού συστήματος σε ομάδες διαφοροποιημένες μόνο ως προς τον παράγοντα αυτό. Οι τεχνικές δυσκολίες μιάς τέτοιας έρευνας δε θα πρέπει, νομίζουμε, να αποτελέσουν εμπόδιο στην πραγματοποίησή της.

για να υπάρξει κοινωνία πρέπει να υπάρξει ένας συνδετικός κρίκος για το σύνολο των ατόμων, ώστε από το απλό μηχανικό άθροισμα των ατόμων να φτάσουμε στην αντίληψη της κοινότητας.

Η εικόνα δεν είναι ξένη για μας. Και στη χριστιανική πρακτική και στην ελληνική στα χρόνια της Τυροκρατίας ζήσαμε την Κοινότητα. Η πίστη, η αγάπη, ήταν οι μορφωτικές δυνάμεις μορφών κοινωνικής συμβίωσης που οδήγησαν την κοινωνία στο δρόμο της αληθινής της αποστολής.

Ο άνθρωπος μιας τέτοιας κοινωνίας κατορθώνει να φθάσει, γράφει ο Κάρολος Γιούνκ, στην πλήρη έννοια του ανθρώπου και να δώσει το ορθό ανθρωπολογικό περιεχόμενο και από βιολογική και από ψυχολογική και από κοινωνιολογική πλευρά.

Παράλληλα και ο ROSS STANGER σημειώνει:

«Μια ώριμη κοινωνία οφείλει να προσφέρει στο κάθε άτομο την ελευθερία να αναπτύσσεται στο «μάξιμο» των δυνατοτήτων του, με μόνο περιορισμό την απαίτηση ή ανάπτυξη αυτή να μη παρεμβάλλει εμπόδια στην ανάπτυξη των άλλων».

Η κατανόηση, ο αλληλοσεβασμός, ο αυτοσεβασμός, η ανεγκλιτική πορεία της προσωπικότητας, ο πλλαπλασιασμός των κοινωνούντων υλικών και πνευματικών αγαθών, είναι μερικά από τα χαρακτηριστικά της κοινωνίας — κοινότητας συνισταμένη των οποίων είναι η ενότητα της αγάπης.

Το πρότυπο υπάρχει: «Τοῦ πύθους τῶν πιστευσάντων ἦν ἡ ψυχὴ καὶ ἡ καρδία μίας». Πρ. Ἀποστόλων.

Ἔτσι οφείλει να είναι η κοινωνία και έτσι τη θέλει ο έρφηος. Καινοτητα.

Και εδώ μεγιστοποιείται το πρόβλημά μας.

Συνεχίζεται

Τοξικότητα μαγγανίου και μαγνησίου των οπωροφόρων δένδρων σε περιοχές της Νάουσας

Τα Εργαστήρια Εδαφολογίας, Φυτοπαθολογίας και Δενδροκομίας της Γεωπονικής Σχολής του Αριστοτελείου Παν/μίου Θεσ/νίκης σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Φυλλοβόλων Δένδρων Νάουσας και την Ένωση Γεωργικών Συνεταιρισμών Νάουσας άρχισαν πριν από τέσσερα χρόνια να παρακολουθούν από κοινού διάφορα προβλήματα που παρουσιάζουν στις δενδροκαλλιέργειες της περιοχής Νάουσας.

Δύο απ' αυτά τα προβλήματα ή- τιν τοξικής προέλευσης από δύο θρεπτικά για τα φυτά στοιχεία, το μαγγάνιο και το μαγνήσιο.

Για πρώτη φορά διαπιστώθηκε έντονη μορφή τοξικότητας μαγγανίου (Mn) στην ημιορεινή περιοχή της Αγίας Τριάδας σε μηλιές RED DELICIOUS και είχε τα χαρακτηριστικά συμπτώματα της «Επιω- τερικής Νέκρωσης του Φλοιού»

(IBN) όπως ονομάζεται η ασθένεια.

Τοξικότητα μαγγανίου πρέπει να περιμένει κανείς σε όξινα εδάφη (pH < 5,5). Εντούτοις όμως στις περιοχές της Νάουσας παρατηρεί-

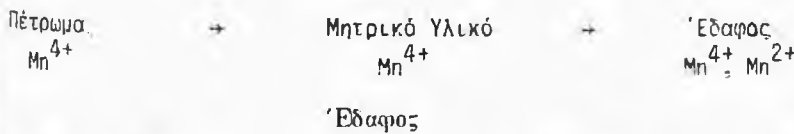
**Του Σ. Σακελλαράδη
επικ. Καθηγητής Εδαφο-
λογίας Γεωπονικής
Σχολής Α.Π.Θ.**

ται και σε αλκαλικά εδάφη (pH > 7) όπου ορισμένες φορές υπάρχει σε μικρό βάθος διάσπρωση ανθρακικού ασβεστίου. Είναι γεγονός ότι τα τοξικά φαινόμενα του μαγγανίου όταν υπάρχει ασβέστιο είναι πολύ περιορισμένα. Παρ' όλα αυτά όμως στο εσωτερικό παρατηρούνται σκο- ρήχρωμες κοιλίδες συσσώρευσης μαγγανίου.

Έτσι διαπιστώσαμε ότι το μαγ-

γάνιο, το διαλυτό που απορροφά το φυτό οφείλει τη διαλυτότητά του σε δύο διαφορετικές εδαφικές συν- θήκες: α) σε χαμηλό pH και β) σε αναγωγικές συνθήκες. Αναγωγι- κές συνθήκες στο έδαφος αναπτύ- σονται στο περιβάλλον του ριζο- στρώματος όταν το χωράφι νερο- κρατάει. Με το πολύ νερό δεν περ- νάει το οξυγόνο του αέρα στο βά-θος του ριζοστρώματος. Στον πα- ροκάτω πίνακα δίδονται παραστα- τικά οι διάφορες συνθήκες προέ- λυσης και διαλυτοποίησης και α- κινητοποίησης του μαγγανίου (Mn) στο έδαφος.

Ανάλογα με την περίπτωση Α ή Β που επικρατεί στο χωράφι μας πρέπει να ενεργήσουμε και να την μεταβάλουμε σε Α' ή Β' για να αποφυγούμε τις δυσμενείς συνθή- κες πριν ή τουλάχιστον στην αρχή τής εγκατάστασης του οπωρώνα.

A. χαμηλό pH (< 5,5)
Λίγο ασβέστιο

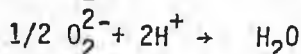
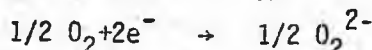
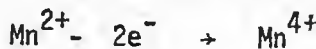
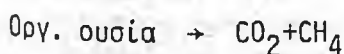
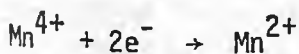
B. Αναγωγικές συνθήκες
Καλός αερισμός εδάφους
Επιφ. Στάθμη νερού (30-40 cm)
Οργανική ουσία ναπή (φρεσκο- κομμένα χόρτα
Χαμηλό ηλεκτροαρηγτικό κυρί- ως δυναμικό (Eh)

A'. Αύξηση pH

Προσθήκη CaO ή CaCO₃

B'. Οξειδωτικές συνθήκες

Καλός αερισμός εδάφους
Χαμηλή στάθμη νερού (κάτω από 1 μ.)
Οργανική ουσία (χωνεμένη)
Υψηλό ηλεκτροθετικό κυρίως δυναμικό (Eh)

Το δεύτερο πρόβλημα της τοξι- κότητας μαγνησίου (Mg) έχει την προέλευσή του κυρίως στους σερ- πεντίνες και στους σχιστολίθους (γλωριτικούς) που εμφανίζονται σε πολλά σημεία της περιοχής Νάου- σας και κυρίως καλύπτουν τις πα- ροχές της αποξηραμένης λίμνης των Γιαννιτσών που επίσης παρουσιάζ- ει προβληματικά εδάφη.

Το μαγνήσιο που προέρχεται α- πύ τα παραπάνω πετρώματα επιδρά κατά δύο τρόπους στα φυτά: α) αυξάνει το pH σε τιμές υψηλές (και μεγαλύτερες του 8,5) και β) αντα- γωνίζεται άλλα θρεπτικά συστατικά όπως το ασβέστιο και το κάλι. Πα- ροκάτω δίνεται σχηματικά η επί- δραση του μαγνησίου και η δυνα- τότητα πιθανής βελτίωσης της κα- ταστάσεως.

Ομιλίες του Λαϊκού Πανεπιστημίου που πραγματοποιή-

θηκαν κατά την περίοδο 1982 - 1983

Το Λαϊκό Πανεπιστήμιο του Πολιτιστικού Κέντρου Ναούσης που άρχισε να λειτουργεί απο το έτος 1978 με μεγάλη επιτυχία τελείωσε το 5ο έτος λειτουργίας του.

Κατά το 5ο έτος λειτουργίας του δηλαδή κατά την περίοδο 1982—1983 το Λαϊκό Πανεπιστήμιο πραγματοποίησε τις παρακάτω ομιλίες:

1) «Καρδιακά και εγκεφαλικά επεισόδια - Αιτιολογία - Προφύλαξη των α) Κων)νου Σιασιούλη - νευρολόγου ψυχιάτρου και β) Δημήτρι Μαδίη - καρδιολόγου. 2) «Οι σημερινές διεθνείς ισορροπίες» του Αστερίου Σταΐκου - Δημοσιογράφου. 3) «Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης στην Ελλάδα» του Γεωρ. Ρωμαιοῦ Γενικού Διευθυντή της Ε.Ρ.Τ. 4) «Το αγροτικό ζήτημα και οι αγροτοβιομηχανικοί συνεταιρισμοί» του Δημ. Μπουρνιά λέκτορα της Ανωτάτης Εμπορικής 5) «Ρεύματα της τέχνης του 20ου αιώνα» του Άλκη Χαραλαμπίδη λέκτορα της Ιστορίας της τέχνης του Πανεπιστημίου Θεσ)νίκης 6) «Οι άνθρωποι και η επικοινωνία τους» Αντων. Κούρτη Διευθυντή της Εφημερίδας «Θεσσαλονίκη» και πρόεδρο της Διεθνούς Εκθέσεως Θεσσαλονίκης 7) «Η οργάνωση του χρόνου στην Παραδοσιακή Κοινωνία» της Νόρας Σκουτέρη - Διδασκάλου Κοινωνική ανθρωπολόγος 8) «Ειρήνη - Ύφεση - Αποπλιτισμός» του Λουκά Καβαλάρη 9) «Η σημερινή οικονομική κατάσταση και δυνατότητες διεξόδου» του Τόλη Παλιούρα - Ερευνητή Κέντρου Μαρξιστικών Ερευνών 10) «Προβλήματα της μεταβατικής περιόδου στο Σοσιαλισμό» του Μάριου Νικολινάκου - Οικονομολόγου 11) «Εκλογικά συστήματα» του Ηλία Θέρμου - Καθηγητή της Ανωτάτης Βιομηχανικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσ)νίκης 12) «Προ-

γραμματισμός - Αστικός - Δημοκρατικός - Σοσιαλιστικός» του Πέτρου Ντούσκου - Οικονομολόγου 13) «Το άτομο και η κοινωνία» της Μαρίας Ηλιού - Κοινωνιολό-

Ράση - Κοινωνιολόγου 16) «Τα φητικά απολιθώματα της περιοχής Βερμίου σε συνάρτηση με την αρχαιολογία της περιοχής» του Αριστομένη Βρίτσιου - Επιτ. Καθηγητού - Αρχαιολόγου - Ραδιολόγου 17) «Η θέση της Γυναίκας στην Ελλάδα - Εκατοχρονισμός του Οικογενειακού δικαίου» της Αναστασίας Δουλιέρη - Δικηγόρου - Διδάκτωρος του Πανεπιστημίου των Παρισίων 18) «Τα σημερινά προβλήματα της ανάπτυξης της Ελληνικής Γεωργίας» του Μιχάλη Παπαγιαννάκη - Οικονομολόγου.

Επιμέλεια: ΘΩΜΑΣ ΑΛΔΑΚΟΥ

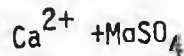
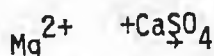
γουν 14) «Εισαγωγή στην Κοινωνιολογική σκέψη» του Βασίλη Γιούλτσιου - Καθηγητή της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσ)νίκης 15) «Η κρίση της Σύγχρονης Κοινωνιολογίας» του Σπύρου

Τοξικότητα μαγγανίου και μαγνησίου των οπωροφόρων δέντρων

Σερεπεντίτης

Χλωρίτης

Μοντμοριλλονίτης, Βερμικουλίτης

Υψηλό pH
Ανταγωνισμός Mg/Ca, K

Μείωση pH
Έκπλυση Mg

Η εφαρμογή γύψου ($\text{CaSO}_4 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$) που είναι πολύ ρηνό υλικό σε τέτοια εδάφη έχει σαν αποτέλεσμα την απομάκρυνση του μαγνησίου και τη μείωση του pH. Θα πρέπει όμως να δημιουργήσουμε συνθήκες έκπλυση κατά τους χειμωιάτικους μήνες και αν οι βροχές δεν είναι αρκετές θα πρέπει να ποτίσουμε και να απομακρύνουμε τα νερά που στραγγίζουν.

Τα δύο παραπάνω προβλήματα είναι δύο περιπτώσεις που συναντήσαμε σε περιοχές της Νάουσας. Δεν χωράει αμφιβολία ότι υπάρχουν και

άλλα προβλήματα πιο εκτεταμένα και ιδιαίτερα έλλειψης στοιχείων και όχι τοξικότητας. Έτσι οι γεωπόνοι και οι παραγωγοί καλό θάνα πριν αποδώσουν κάθε καχοδαιμονία του οπωρώνα τους στα παραπάνω να εξετάζουν κάθε περίπτωση.

Όσα περιεγράφηκα πιο πάνω είναι απλουστευμένα όσο ήταν δυνατό για να γίνουν κατανοητά. Πολλές φορές όμως οι απλουστεύσεις και οι περιλήψεις δημιουργούν εσφαλμένες εντυπώσεις που εύχασινά τις αποφεύγετε ρωτώντας ότι δεν γίνεται κατανοητό.

Το βακτηριακό «κάψιμο» των Μηλοειδών

α) ΓΕΝΙΚΑ

Το βακτηριακό «κάψιμο» είναι μια σοβαρότατη ασθένεια της αχλαδιάς και μηλιάς και οφείλεται στο βακτήριο *ERWINIA AMTLOVORA* (ερόνια αμιλοδόρα).

Η ασθένεια αυτή ενδημεί στις ΗΠΑ και τον Καναδά τουλάχιστο από τα μέσα του 18ου αιώνα. Σήμερα έχει ξαπλωθεί σε αρκετές χώρες της Ευρώπης (Αγγλία, Ολλανδία, Γαλλία, Δυτική Γερμανία κλπ. και απειλεί να εισέλθει και στη χώρα μας. Τα δέντρα που έχουν προσβληθεί δίνουν τηρείκονα ότι τα φύλλα και οι κλάδοι κάηκαν από πυρκαϊά. Γι' αυτό και η ασθένεια πήρε την ονομασία Βακτηριακό «Κάψιμο». Στην Αγγλία ονομάζεται FIRE BLIGHT και στη Γαλλία FEU BACTERIEN.

Για την αποτελεσματική αντιμετώπιση της, επιβάλλεται η έγκαιρη επισήμανση των εστιών μόλυνσης και η άμεση εξάλειψη αυτών. Η γνώση των συμπτωμάτων της ασθένειας έχει μεγάλη σημασία για την αναγνώρισή της. Η μόλυνση των δέντρων και η εξέλιξη των προσβολών πραγματοποιούνται κατά την βλαστική περίοδο (Άνοιξη έως Φθινόπωρο).

β) ΣΥΜΠΤΩΜΑΤΑ ΑΧΛΑΔΙΑΣ

Τα πρώτα σαφή συμπτώματα της ασθένειας είναι τα εξής. Ενωρίς την Άνοιξη συναντά κανείς ξηραμένα άνθη και ολόκληρες ταξιανθίες (κόρυμβοι). Επίσης φύλλα που χρέμονται ξηρά και έχουν χρώμα βαθύ καστανό. Οι μολύνσεις ξεκινούν από τα άνθη τα οποία μαραινούνται, γίνονται καστανίμαυρα και ξεραίνονται. Η μύλωνση επεκτείνεται πολύ ενωρίς στους κλάδους και κλαδίσκους όπου σχηματίζονται έλκη. Οι φλοίδες των κλάδων που έχουν προσβληθεί από την ασθένεια χρωματίζονται επιφανειακά από ένα βαθύ πράσινο χρώμα ή βαθύ καστανό, συχνά με υδατώ-

δη ευράνιση. Επίσης τα φύλλα των μολυσμένων κλάδων απαρτούν ένα καστανό χρώμα. Ο χαρακτηρισμός αυτής εμφανίζεται αρχικά στην περιφέρεια του ελάσματος των φύλλων και στη συνέχεια επεκτείνεται και καλύπτει όλη την επιφάνεια του φύλλου. Τα μολυσμένα φύλλα ταραμένονιν συνήθως στο δέντρο και μετά την πτώση του Φθινοπώρου.

— Όταν ο καιρός είναι ζεστός και υγρός, από τους αεροσημεί-

Του ΟΔ. ΝΤΙΝΟΠΟΥΛΟΥ

νους ιστούς εξέρχεται παχύρευστο υγρό, γεμάτο από βακτήρια (σταγόνες ασπρωδιών - κίτριναπές). Οι προσβληθέντες καρποί γίνονται καστανίμαυροι, σφριζώνονται και δεν πέφτουν.

— Εάν κανείς κάνει μια τομή γάτω από τις μολυσμένες φλοίδες θα διαπιστώσει κοντά στην κεντρική χόρτα και στο ξύλο αζανόνιστες κοκκινωπές - καστανές ροδώσες που επεκτείνονται μέσα στους υγρούς ιστούς. Τα συμπτώματα αυτά είναι πολύ χαρακτηριστικά της ασθένειας αυτής.

γ) ΣΥΜΠΤΩΜΑΤΑ ΜΗΛΙΑΣ

Τα συμπτώματα είναι γενικά παρόμοια με ότι συμβαίνει και με την αχλαδιά. Η ασθένεια στη μηλιά ξαπλώνεται με πιο αργό ρυθμό. Οι μολύνσεις ξεκινούν αποκλειστικά από τους τρυφερούς βλαστούς του έτους. Αρχικά παρατηρεί κανείς τις κορυφές της νέας βλάστησης να μαραινούνται και στη συνέχεια να κάμπτονται, διατηρώντας ακόμα το πράσινο τους χρώμα. Σ' αυτό το στάδιο παρατηρεί κανείς στους μολυσμένους τρυφερούς βλαστούς βακτηριακές εκκρίσεις (γλοιώδη σταγονίδια). Στη συνέχεια τα φύλλα και οι βλαστοί γίνονται καστανοί και νεκρώνονται ενώ το βακτήριο ξαπλώνεται και στους κλά-

Χαρακτηριστική κάψιμη τρυφερού βλαστού μηλιάς που προσβλήθηκε από την ασθένεια

δ) ΜΕΤΑΛΟΣΗ - ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ:

Το βακτήριο διαχειμάζει μέσα στα έλκη των προσβληθέντων καλλιγεωμένων ή αυτοφυών φυτών.

— Συμπτώματα παρόμοια προς τα προαναφερθέντα από το βακτήριο *ERWINIA AMTLOVORA* (ερόνια Αμιλοδόρα) είναι δυνατό να οφείλονται και σε άλλες ασθένειες (π.χ. *PSEUDOMONAS SURINGAE*, (Ψευδομονάς Συρίγγης), *NECTRIA GALLIGENA* (νέκτρια Γκαλιτζένα) κλπ.).

Για την ασφαλή διάγνωση του βακτηριακού «κάψιμου» είναι απαραίτητη η εργαστηριακή εξέταση των προσβληθέντων φυτών. Σε περίπτωση που σε κάποιο δέντρο εμφανίζονται ύστατα συμπτώματα επιβάλλεται η έγκαιρη ενημέρωση των αρμοδίων γεωργικών υπηρεσιών και αρμοδίων Γεωργικών Ιδρυμάτων Ερεύνης.

— Δεν πρέπει να ξεχνάει κανείς και τα εξής:

α) Το βακτηριακό «κάψιμο» μπορεί να μεταδοθεί εύκολα και με πολλούς τρόπους. Από τα πουλιά, τα έντομα, τον αέρα και τον άνθρωπο. Ο άνθρωπος είναι υπεύθυνος για τη μεταφορά μολυσμένων

φνιτών (δεντρούλλα, μπόλια, υποκείμενα κλπ.) μολυσμένων κιβωτιών, εργαλείων κλπ.

β) Το βακτήριο προσβάλλει πολλά φνιτά, σπαραγγόρα, καλλωπιστικά, καλλιεργούμενα και αυτοφυή.

γ) Το βακτήριο μπορεί να καταστρέψει υπό ορισμένες συνθήκες πολλά δέντρα μέσα σε λίγους μήνες.

— Καταπολέμηση σήμερα ουσιαστικά δεν υπάρχει. Μπορεί κανείς να περιορίσει τις ζημιές ερήσον λάβει μερικά μέτρα: Συγκεκριμένα να περιορίσει τις υπερβολικά αζωτού-

χες λιπάνσεις. Να εφαρμόσει κάπως ανυτηρό κλάδεμα (αφαίρεση ανθέων) και να χρησιμοποιεί χαλκούχα παρασκευάσματα. Ιδιαίτερα πρέπει να χρησιμοποιείται ο βαρδιγώλιος πολύς το Φθινόπωρο και εννορίς την Άνοιξη. Κατά την περίοδο της ανθοφορίας χρησιμοποιούμε χαλκούχο σκεύασμα (100 γραμμάρια χαλκό σε 100 κιλά νερό). Ο J.P. PAULIN συνιστά 3—4 ψεκασμούς στην περίοδο της ανθοφορίας των δέντρων με την παραπάνω δόση ερήσον δεν δημιουργούνται προβλήματα φνιτοτοξικότητας επί των καρπιδίων κλπ.

Προσβολή της δεύτερης άνθησης της σπιδιός (θερινά άνθη) από την σοθώνε α

Ποικιλίες σκλαδιάς ανθεκτικές στο βακτηριακό «κόψιμο»

Σήμερα με τα δημοσιεύματα σε ξένα περιοδικά οι διάφορες ποικιλίες σκλαδιάς κατατάσσονται σε τέσσερες ομάδες, ανάλογα με την ευαισθησία που παρουσιάζουν έναντι του βακτηριακού «καψίματος». Για τις νότιες Ελληνικές ποικιλίες δεν υπάρχουν στοιχεία.

α) ΟΜΑΔΑ. ΛΙΓΟ ΕΤΑΙΣΘΗΤΕΣ:

BEURRE HARDY (Μπερέ Αρντό).

D'UCHESSÉ B' ANGOULÊME (Ντουσιές Ν' Ανγκουλέμ).

LOUISE BONNE (Λουίζ Μπόν).

PIERRE CORNEILLE (Πιέρ Κορνέγι)

β) ΟΜΑΔΑ. ΜΕΤΡΙΩΣ ΕΤΑΙΣΘΗΤΕΣ:

BEURRE CLERGEAU (Μπερέ Κλερζώ)

BEURRE B' ANJOU (Μπερέ Ν' ανζού)

BEURRE GIFFARD (Μπερέ Τζιφάρ)

DECANA DEL COMICIO (Ντεκάνα ντελ Κομίτσιο)

PACKHAMS TRIUMPH (Πάκхамς Τράιουμφ)

γ) ΟΜΑΔΑ. ΕΤΑΙΣΘΗΤΕΣ:

BEURRE BOSC (Μπερέ Μπόσκ) - Κάιζερ

DOCTEUR JULES GUTOT (Δόκτωρ Ζούλ Γκιγιώ)

HIGHLAND (Χάιλαντ)

WILLIAMS (Ουίλλιαμς)

δ) ΟΜΑΔΑ. ΠΟΛΥ ΕΤΑΙΣΘΗΤΕΣ:

CONFERENCE (Κονφεράνς)

GORHAM (Γκόρχαμ) - Γκραν Σιάμπου

PASSE CRASSANE (Πασ Κρασάν)

Το Μπίτερ πιτ (BITTER PIT) των μήλων και η αντιμετώπισή του

Το Μπίτερ πιτ (πικρή κηλίδωση) είναι μία ανωμαλία τροφική των μήλων. Οι παραγωγοί την πάθηση αυτή την βάφτισαν «μονίλια». Τα αίτια αυτής της παθήσεως δεν είναι απόλυτα γνωστά. Το Μπίτερ πιτ οφείλεται ουσιαστικά στη γηάχεια του καρπού σε ασθέςτιο. Η πάθηση αυτή εκδηλώνεται συνήθως όταν η περιεκτικότητα του καρπού σε ασθέςτιο πέσει κάτω από τα επιτρεπτά όρια. Μπίτερ πιτ είναι οι χαρακτηριστικές κηλίδες διαμέτρου 4—5 χιλιοστών χρώματος κυρίως καστανού σκούρου που βλέπει κανείς στα μήλα. Οι κηλίδες αυτές σχηματίζονται κάτω από την επιδερμίδα του καρπού και ε-

ναι εντοπισμένες στο χώρο του κελύφα (οφθαλμός). Οι κηλίδες γίνονται ορατές α) Όσο πλησιάζει η ημερομηνία συγκομιδής των μήλων, β) κατά την διάρκεια της συντήρησης των καρπών στα ψυγεία και γ) πιο συχνά αργότερα στο τέλος της περιόδου συντήρησης.

— Για το Μπίτερ πιτ περισσότερες λεπτομέρειες βλέπε περιοδικό «Νιάουστα» (Το Μπίτερ πιτ των μήλων «πικρή κηλίδωση». Τεύχος 11, 1980, σελ. 74—75 και 86 του Οδ. Ντινίτσουλου). Συνοπτικά οι παράγοντες που επηρεάζουν θετικά ή αρνητικά την εκδήλωση του Μπίτερ πιτ είναι οι εξής:

**α) ΚΑΡΠΟΣ ΤΓΗΣ
ΠΛΟΥΣΙΟΣ ΣΕ ΑΣΒΕΣΤΙΟ**

Κανονική συζωμυδή
Κανονικά ποτίσματα το θέρος
Κανονικό αραιώμα καρπών
Αζωτοίχος λίπανση την Άνοιξη
Καλλιοίχος λίπανση το Φθινόπωρο
Ηλικιωμένα δέντρα
Κλάδευμα κανονικό
Κανονικό μέγεθος καρπού

Ασβέστιο φύλλων < 20 περίπου

Ασβέστιο καρπών

Κάλιο + Μαγνήσιο κανον. ποσότ.
= ασβέστιο κανον. ποσότ

**β) ΚΑΡΠΟΣ ΑΡΡΩΣΤΟΣ
ΦΤΩΧΟΣ ΣΕ ΑΣΒΕΣΤΙΟ**

Πρώιμη συζωμυδή
Ακανόνιστα ποτίσματα το θέρος
Μεγάλη ξηρική περίοδος
Αζωτοίχος λίπανση το καλοκαίρι
Θερινή λίπανση κάλιου και Μαγνήσι.
Νεαρά δέντρα
Αυστηρό κλάδευμα
Χοντροί καρποί

Ασβέστιο φύλλων > 20 περίπου

Ασβέστιο καρπών

Κάλιο + Μαγνήσιο μεγάλη ποσότ.
= ασβέστιο μικρή ποσότ.

Έγινε ψεκασιμός με χλωριούχο ασβέστιο

Δεν έγινε ψεκασιμός με χλωριούχο ασβέστιο

Γλεοσπόριουμ.

— Μία ποσότητα ασβεστίου 4—5 χιλιοστούγραμματα σε 100 γραμμάρια φρέσκου μήλου θεωρείται κατά μέσο όρο αρκετά ικανοποιητική για την συντήρηση των μήλων. Αυτό δεν σημαίνει ότι κάτω από αυτά τα ποσοστά θα ιδεί κανείς απαραίτητως να εμφανίζονται συμπτώματα μπίτερο πίτ. Η ανεπάρκεια ασβεστίου προδιαθέτει τον καρπό στο μπίτερο πίτ αλλά δεν το προκαλεί πάντοτε.

— Η έλλειψη ασβεστίου δημιουργεί και άλλες ανωμαλίες τροφικές που φέρουν διαφορετικά ονόματα των οποίων τα συμπτώματα εκδηλώνονται διαφορετικά στην μορφή και στην εποχή. Τέτοιες παθήσεις είναι το TREE PIT (τρέϊ πίτ).

Η πάθηση αυτή εμφανίζεται σε καρπούς που βρίσκονται στο δέντρο. Η περιφερική κηλίδωση που μοιάζει και συγγέεται με το JO-NATHAN SPOT (Τζονάθαν σποτ) οφείλεται στη χαμηλή περιεκτικότητα των καρπών σε ασβε-

στιο.

— Όπως είναι φυσικό η αντιμετώπιση του προβλήματος της φτώχειας σε ασβέστιο των μηλοδέντρων πρέπει να αντιμετωπισθεί σε μόνιμη βάση. Στις περιπτώσεις αυτές επιβάλλεται η ασβέστωση των εδαφών (Δες ειδικό άρθρο του Ινστιτούτου Εδαρολογίας Θεσ.) νίκης «Νιάνιστα», τεύχος 20—21, σελίδα 142—143 «Οδηγίες για την ασβέστωση των οξίνων εδαφών» των Ν. Σ. Κοροξενίδη και Νίνας Παπαδοπούλου - Ανδρονιδιάκη). Το πόσο ασβέστης χρειάζεται να προστεθεί σε ένα στρώμα θα ρανεί από την ανάλυση του εδάφους και την κριλλεδιαγνωστική.

Ο μηλοκαλλιεργητής σε τέτοιου είδους εδάφη είναι υποχρεωμένος α) να χρησιμοποιεί για αζωτοίχο λίπανση την αζωτοίχο νιτρική αμμωνία, και β) κατά την θερινή περίοδο να ελέγχει με ψεκασιμούς χρησιμοποιώντας κυρίως το χλωριούχο ασβέστιο. Ο αριθμός των ψεκασιμών (2—5) εξαρτάται από τον βαθμό της παθήσεως των καρπών. Σημειώνεται η πληροφορία ότι ποσότητες εντομεκτόνα συνδυάζονται με το χλωριούχο ασβέστιο οπότε μπορεί να γίνει ταυτόχρονη καταπολέμηση της καρποφαγίας της μηλιάς και του Μπίτερο πίτ (Ζολόν, Χοσταθείο, Γκωζαθείο κλπ.).

— Ας μη ξεχάσουμε να αναφέρουμε και τον βορδιγάλλιο πολτό (μείγμα γυαλιζόπετρας και σβουμένως ασβέστου). Η χρησιμοποίησή του βορδιγάλλειο πολτού Φθινόπωρο και εννοεί την Άνοιξη περιορίζει την εμφάνιση του Μπίτερο πίτ και καταπολεμεί πολλές μυκητολογικές ασθένειες και προπαντός τις βακτηριώσεις. Ας θυμηθούμε τον αναγνώστη, ότι προς το παρόν μόνον τα χαλκούχα παρασκευάσματα μπορούν και καταπολεμούν τις βακτηριώσεις (Δες «Νιάνιστα», τεύχος 20—21, σελίδα 147, Βορδιγάλλιος πολτός του Οδ. Ντινόπουλου).

— Το ασβέστιο είναι ένα δομικό υλικό των κυττάρων και των κυτταρικών τοιχωμάτων. Οι καρποί που δεν έχουν την απαιτούμενη ποσότητα ασβεστίου χάνουν την αντοχή τους και καταλήγουν στον γρήγορο θάνατο. Η έλλειψη ασβεστίου στους καρπούς εκδηλώνεται και προδίδεται με την συμπεριφορά των καρπών στην συντήρηση (ημυγία κλπ.). Γενικά οι φτωχοί σε ασβέστιο καρποί:

α) Έχουν μεγάλη ευαισθησία στο μπίτερο πίτ.

β) Έχουν τάση να σχηματίζουν ρελλώδεις κηλίδες.

γ) Έχουν μία τάση στην αλλοίωση της σάρκας του καρπού και στην εσωτερική αλλοίωση της σάρκας γύρω στον χώρο των σπερμαμάτων.

δ) Έχουν μειωμένη διάρκεια στην συντήρηση.

ε) Έχουν μειωμένη αντοχή στις ασθένειες (GLEOSPORIUM)

Οι γώρες (κοκκοειδή) το ρόστημα και η καταπολέμησή τους

Και σε προηγούμενα τεύχη της «Νιάουστα», μιλήσαμε για τις κυριώτερες Ψώρες (κοκκοειδή), τον χρόνο που ροΐζουν και τον τρόπο καταπολέμησής τους. Λόγω της σπουδαιότητας του προβλήματος επαναλαμβάνουμε ακόμη μια φορά συνοπτικά μερικά ενδιαφέροντα στοιχεία:

— Στην περιοχή μας τα σπουδαιότερα κοκκοειδή ροΐζουν στις εξής περίπου ημερομηνίες (Δες «Τα κυριώτερα κοκκοειδή των σποροφόρων δέντρων στη Βόρεια Ελλάδα» του Σ. Παλιώτη).

1) PSETTAIPLACASPIS PENTAGONA (DIASPIS) Ψευδολάσπης πεντάγωνα, ντίασπις Βαυπαζάδα 3 γενεές α) Μέσα Μαΐου, β) Μέσα Ιουνίου και γ) Τέλη Σεπτεμβρίου (σελ. 76).

2) QUADRASPIDIOTUS PERNICIOSUS (Κουαντρασπιτιότου - Περνιτσιόζους - Σον Ζοζέ 3 γενεές α) Τέλη Μαΐου αρχές Ιουνίου, β) Μέσα Αυγούστου και γ) Τέλη Οκτωβρίου αρχές Νοεμβρίου (σελ. 85).

3) PARLATORIA OLEAE (Παράλατορια Όλεε) 2 γενεές α) Αρχές έως μέσα Μαΐου, β) Μέσα Αυγούστου έως μέσα Σεπτεμβρίου (σελ. 94).

4) SPHAIROLECANIUM PRUNASTRI (Σφαιρολεκάνιο προνάστρι - Χελωνάκι 1 γενεά, Μέσα Ιουνίου - αρχές Ιουλίου (σελ. 108).

— Οι ημερομηνίες αυτές που αναφέρθηκαν πιο πάνω είναι ημερομηνίες προαναταλισμού και μεταβάλλονται όπως είναι φυσικό από χρονιά σε χρονιά και από περιοχή σε περιοχή.

— Χρησιμοποιεί κανείς στην εποχή του ροΐσματος, διάφορα οργανοφωσφορικά φάρμακα (Ουλτρασάντ, Γκωζαθείο, Ζολόν, Χοσταθείο, Ιμυτάν ή Ελαιοοργανοφωσφορικά κλπ.).

— Ψεκάζει κανείς μία ή δύο φορές ανάλογα με την σοβαρότητα της προσβολής και την χρονική διάρκεια του ροΐσματος της ψώρας.

— Σε πάρα πολλές περιπτώσεις η εποχή του ροΐσματος σικιπιάει με τον χρόνο καταπολέμησής διαφόρων εχθρών (καρπόαγα της μηλιάς, ανάρσια, νάρκη κλπ.). Στις περιπτώσεις αυτές ο δεντροκαλλιεργητής πρέπει να επιλέγει το πιο κατάλληλο εντομοκτόνο λαμβάνοντας υπόψη την εποχή, το είδος του δέντρου, την περίοδο συγκομιδής των φρούτων και το φάσμα αποτελεσματικότητας του φαρμάκου.

Η φυλλοδιαγνωστική στα δέντρα

Μία «αικινή λίπανση» — δεν κερφεί καμία αμφιβολία — πρέπει να στηρίζεται στην «φυλλοδιαγνωστική» και στην ανάλυση του εδάφους. Για το πώς γίνεται η δειγματοληψία και σχετικές λεπτομέρειες γύρω από την δειγματοληψία βλέπε άρθρα 1) «Δειγματοληψία εδάφους στις δενδρώδεις καλλιέργειες» «Νιάουστα» Τεύχος 12 σελ. 117-118,

126 και 2) «Δειγματοληψία και ανάλυση φύλλων από δενδρώδεις καλλιέργειες» «Νιάουστα» Τεύχος 13ον σελ. 170-171, 173 Του Δρ. Γεωργ. Αργυριάδη Εδαφολόγου Ινστιτούτου Εδαφολογίας Θεο. νίκης.

— Η «φυλλοδιαγνωστική» δίνει πληροφορίες για την πορεία των φυτών από πλευράς θρεπτικής κατάστασης. Από ποιά θρε-

πτικό στοιχείο υποφέρει το δέντρο, ποιά θρεπτικά στοιχεία έχει προσλάβει το δέντρο παραπάνω ή παρακάτω από τα επιτρεπτά όρια κ.ο.κ.

— Για την ενημέρωση των δεντροκαλλιεργητών δημοσιεύουμε σχετικό κατατοπιστικό πίνακα που αφορά 8 είδη σποροφόρων και περιλαμβάνει την περιεκτικότητα 10 θρεπτικών στοιχείων στα φύλλα σε 4 χωριστά «επίπεδα». Το κανονικό «επίπεδο» που ανταποκρίνεται στην κανονική περιεκτικότητα του θρεπτικού στοιχείου στα φύλλα. Το δεύτερο «επίπεδο» είναι κάτω από το κανονικό. Το τρίτο «επίπεδο» είναι πάνω από το κανονικό, και το τέταρτο «επίπεδο» είναι εκείνο που η συγκέντρωσή του θρεπτικού στο χείρι στα φύλλα χαρακτηρίζεται υπερβολική.

— Τα 10 θρεπτικά στοιχεία που περιλαμβάνει ο πίνακας είναι τα εξής: Άζωτο (N), Κάλι (K), Φώσφορος (P), Ασβέστιο (Ca), Μαγνήσιο (Mg), Μαγγάνιο (Mn), Σίδηρος (Fe), Χαλκός (Cu), Βόριο (B) και Ψευδάργυρος (Zn). Τα θρεπτικά στοιχεία χωρίζονται σε δύο ομάδες των 5 στοιχείων. Στην πρώτη ομάδα περιλαμβάνονται το Άζωτο, το Κάλι, ο Φώσφορος, το Ασβέστιο και το Μαγνήσιο. Στη δεύτερη ομάδα περιλαμβάνονται τα υπόλοιπα 5 στοιχεία. Οι ανάγκες των δέντρων σε θρεπτικά στοιχεία της πρώτης ομάδας ποσοπικά είναι πολύ μεγαλύτερες από τις ανάγκες της δεύτερης ομάδας. Οι αριθμοί που αναγράφονται στον πίνακα αντιπροσωπεύουν ποσοστά του κάθε στοιχείου επί τοις εκατό (%) της ξηρής ουσίας των φύλλων (στοιχεία πρώτης ομάδας). Όσον αφορά για τους αριθμούς της δεύτερης ομάδας αυτοί αντιπροσωπεύουν μέρη του κάθε θρεπτικού στοιχείου στο εκατομμύριο

της ξηρής ουσίας των φύλλων.

Ξηρή ουσία λέμε, ότι απομένει από κάποιο ιατό (φύλλα, καρπός, βλαστός, ρίζα κλπ.) ύστερα από την απομάκρυνση όλου του

νερού που περιέχεται στον ιστό σε θερμοκρασία 100 βαθμών Κελσίου.

— Όσον αφορά το αμπέλι βλέπε άρθρο «Συμβολή και ερ-

μηνεία των αποτελεσμάτων των χημικών αναλύσεων φύλλων και εδάφους από τον αμπελοκαλλιεργητή» «Νιόουστα» Τεύχος 10 σελίδα 33 Του Γιάννη Κοιλιάρη.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΟΥ ΔΕΙΧΝΕΙ ΠΟΤΕ Η ΠΕΡΙΕΚΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΦΥΛΛΩΝ ΣΕ ΔΙΑΦΟΡΑ ΘΡΕΠΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΖΕΤΑΙ ΚΑΝΟΝΙΚΗ, ΜΕΙΩΜΕΝΗ, ΑΥΞΗΜΕΝΗ Η ΥΠΕΡΒΟΛΙΚΗ

	Επίπεδα περιεκτικότητας θρεπτ. στοιχείων στα φύλλα	Επί τρεσ εκατό %					Μέρη στο εκατομμύριο ppm				
		N	K	P	Ca	Mg	Mn	Fe	Cu	B	Zn
Αμυγδαλιά	Μειωμένη ποσότητα	1,5	1,0	0,08	0,20	0,25	20		2	30	10
	Κανονική ποσότητα	2,4	1,5	0,12	1,00	0,50	70		10	35	25
	Αυξημένη ποσότητα	3,0	3,0	0,30	2,50	1,00	200		50	80	100
	Υπερβολική ποσότητα	4,0	4,0	0,70	4,00	2,00	450		100	100	200
Απιδιά	Μειωμένη ποσότητα	1,9	0,4	0,08	0,20	0,18	20	40	1	30	10
	Κανονική ποσότητα	2,2	0,7	0,12	1,0	0,24	25	50	4	35	18
	Αυξημένη ποσότητα	2,4	3,0	0,30	2,5	1,0	200	400	50	80	100
	Υπερβολική ποσότητα	3,5	4,0	0,70	3,0	2,0	450	500	100	100	200
Δαμασκηλιά	Μειωμένη ποσότητα	1,7	1,0	0,08	0,20	0,18	20	40	1	30	10
	Κανονική ποσότητα	2,2	1,4	0,12	1,0	0,24	25	50	4	35	18
	Αυξημένη ποσότητα	2,5	3,0	0,30	2,5	1,0	200	400	50	80	100
	Υπερβολική ποσότητα	3,5	4,0	0,70	3,0	2,0	450	500	100	100	200
Καρυδιά	Μειωμένη ποσότητα	2,0	0,9	0,08	0,20	0,18	20	40	1	75	10
	Κανονική ποσότητα	2,3	1,2	0,12	1,00	0,24	25	50	4	90	18
	Αυξημένη ποσότητα	2,8	2,0	0,30	2,5	1,00	200	400	50	100	100
	Υπερβολική ποσότητα	4,5	3,0	0,70	3,0	2,0	450	500	100	150	200
Κερασιά	Μειωμένη ποσότητα	1,7	1,0	0,08	0,20	0,18	20	40	1	30	10
	Κανονική ποσότητα	2,3	1,2	0,12	1,00	0,24	25	50	4	35	18
	Αυξημένη ποσότητα	2,6	3,0	0,30	2,50	1,00	200	400	50	80	100
	Υπερβολική ποσότητα	4,0	4,0	0,70	3,00	2,00	450	500	100	100	200
Μηλιά	Μειωμένη ποσότητα	1,5	0,9	0,08	0,20	0,18	20	40	1	30	10
	Κανονική ποσότητα	2,0	1,2	0,12	1,00	0,24	25	50	4	35	18
	Αυξημένη ποσότητα	2,3	3,0	0,30	2,50	1,00	200	400	50	80	100
	Υπερβολική ποσότητα	3,5	4,0	0,70	3,00	2,00	450	500	100	100	200
Λεπιοκαρυά	Μειωμένη ποσότητα	1,8	0,4	0,08	0,20	0,18	20	40	1	30	10
	Κανονική ποσότητα	2,2	0,7	0,12	1,00	0,24	25	50	4	35	18
	Αυξημένη ποσότητα	2,5	2,0	0,30	2,50	1,00	200	400	50	80	100
	Υπερβολική ποσότητα	3,5	3,0	0,70	3,0	2,00	450	500	100	100	200
Ροδακινιά	Μειωμένη ποσότητα	2,0	1,0	0,08	0,20	0,18	20	40	1	30	10
	Κανονική ποσότητα	2,8	1,5	0,12	1,00	0,24	25	50	4	35	18
	Αυξημένη ποσότητα	3,8	3,0	0,30	2,50	1,00	200	400	50	80	100
	Υπερβολική ποσότητα	4,5	4,0	0,70	3,00	2,00	450	500	100	100	200

Σημ. : = cζωτ ν, K = Κάλ, P = Φώσφορος, Ca = Α ασβέστη, Mg = Μαγνήσιο, Mn = Μαγγάνιο, Fe = Σιδηρός, Cu = Χαλκός, B = Βάριο, Zn = Ψευδάργυρος

Το βόριο

Το βόριο είναι βασικό στοιχείο για την θρέψη των φυτών. Φαίνεται ότι παίζει σοβαρότατο ρόλο στην σταθεροποίηση του συστήματος οξειδώσεως των κυττάρων. Το βόριο έχει σχέση με την διακίνηση του σακχάρου μέσω των πρωτοπλασματικών μεμβρανών των κυττάρων. Οι παρατηρούμενες σοβαρές διαταραχές του πρωτοπλάσματος των κυττάρων, σε όσα φυτά πάσχουν από τροφροπενία βορίου οφείλονται στην ανεπάρκεια του σακχάρου, απαραίτητο για την αναπνοή και συντήρησή του.

— Οι ετήσιες ανάγκες ενός στρέμματος παρωόνα κανονικής ανάπτυξης υπολογίζονται σε 11 γραμμάρια. Αν και οι απαιτήσεις των δέντρων είναι τόσο μικρές εντούτοις πολλά δέντρα υποφέρουν από την τροφροπενία βορίου. Στα πρώτα στάδια (ήπια μορφή) τα συμπτώματα τροφροπενίας συγχέονται με τροφροπενία άλλων στοιχείων.

— Η τροφροπενία βορίου εκδηλώνεται στους καρπούς και στην ετήσια βλάστηση (βλαστοί, φύλλα). Τα συμπτώματα της τροφροπενίας στους καρπούς μοιάζουν εκ πρώτης όψεως με τα συμπτώματα τροφροπενίας ασβεστίου (πικρή κηλίδωση Μπίτερ Πιτ) (βλέπε πίνακα).

— Για τη θεραπεία των δέντρων συνιστάται η χορήγηση βόρακα (βορικό νάτριο). Περίπου 3,5—5,5 κιλά βόρακα στο στρέμμα. Η χορηγούμενη ποσότητα εξαρτάται από την έλλειψη του εδάφους σε βόριο και από την ικανότητα που έχει το έδαφος να δεσμεύει το βόριο και να το μετατρέψει σε μη αφομοιώσιμες ενώσεις για τα φυτά. Έτσι λοιπόν η τροφροπενία του βορίου δεν παρατηρείται μόνο στις περιπτώσεις που τα εδάφη στερούνται του στοιχείου αυτού, αλλά και στα εδάφη που το ριζικό σύστημα δεν αναπτύσσεται ικανοποιητικά

(συνεχίζεται βορεία εδάφη) ή και σε εκείνα που το ασβέστιο βρίσκεται σε υψηλά επίπεδα. Στην περι-

πτωση αυτή η προσθήκη του ασβεστίου στο έδαφος χειροτερεύει την κατάσταση.

ΠΙΝΑΚΑΣ

ΠΟΥ ΔΕΙΧΝΕΙ ΤΑ ΣΥΜΠΤΩΜΑΤΑ ΤΡΟΦΟΠΕΝΙΩΝ ΑΣΒΕΣΤΙΟΥ ΚΑΙ ΒΟΡΙΟΥ ΣΤΙΣ ΜΗΛΙΕΣ

Έλλειψη ασβεστίου (BITTER PIT) Πικρή κηλίδωση
Έλλειψη Βορίου Αναμαλίες καρπού και βλαστών

α) Συμπτώματα στους καρπούς

Τα συμπτώματα εμφανίζονται προς το τέλος της συγκομιδής και πιο συχνά κατά την διάρκεια της αποθήκευσης.

Οι κηλίδες είναι διαμέτρου 4—5 χιλιοστών χρώματος σκούρου πράσινου, καφετί και λίγο καθιζάνουσες. Αυτές βρίσκονται συχνά γύρω από το «μάτι» του καρπού (βάλυκα).

Οι κηλίδες σχηματίζονται υπό την επιδερμίδα του καρπού. Μπορεί να παρατηρήσει κανείς την ανάπτυξή τους λόγω του διαφορετικού χρωματισμού που έχει η επιδερμίδα. Κατόπιν αυτές οι κηλίδες φαίνονται στην επιφάνεια του καρπού.

Στο επίπεδο των κηλίδων οι καρποί αποκτούν μία γεύση πικρή και ανούσια.

β) Συμπτώματα στο δέντρο

Κανένα άλλο σύμπτωμα χαρακτηριστικό επί του δέντρου.

Τα συμπτώματα εμφανίζονται κατά την διάρκεια της βλαστικής περιόδου σε καρπούς που είναι ακόμα πράσινοι.

Οι κηλίδες είναι μεγάλες και με ποικίλο χρωματισμό. Συνήθως περιβάλλονται από κάποιο στεφάνι. Είναι πράσινες ή γκριζες σπογγώδεις στις ποικιλίες που είναι λίγο χρωματισμένες. Στις κόκκινες ποικιλίες, οι κηλίδες παίρνουν ένα χρωματισμό μολυβι προς μαύρο.

Οι κηλίδες (φελλώδη κίτταρα) είναι πιο βαθιές στην σάρκα και μπορούν να φθάσουν ως την καρδιά του καρπού. Συχνά βρίσκει κανείς διασκορπισμένες στο εσωτερικό του καρπού μικρές μπιλίτσες φελλώδεις μεγέθους ενός μπιζελιού.

Καμία τροποποίηση στη γεύση

Παρατηρεί κανείς επί του δέντρου, ξηράνευς στις κορυφές των βλαστών. Σε ήπιες μορφές τροφροπενίας χρωματισμού κόκκινο ή κοκκινωπό. Μπορεί τα φύλλα να παρουσιάζουν καρφαλιάματα στις άκρες. Καμία ρυθιά παρατηρούνται δέσμες μικρές και στενές φύλλων στις κορυφές των κλοδίσκων.

Δύο φυσιολογικές παθήσεις των συντη- ρουμένων καρπών Γκράννη Σνρίθ και η αντιμετώπισή τους

Οι καρποί της GRANNT SMITH (Γκράννη Σνρίθ) που συντηρούνται αρκετό χρόνο στους ψυχτικούς θαλάμους, εφόσον δεν ληφθούν τα αναγκαία μέτρα, υποφέρουν από δύο φυσιολογικές παθήσεις. Αυτές είναι: α) Το «επιφανειακό έγκαυμα» (SCALD E-CHAUURE). Είναι το γνωστό κατέψασμα που δίδεται κανείς να καλύπτει μεγάλα τμήματα της επιδερμίδας του καρπού και β) Η εσωτερική αλλοίωση της σάρκας στο χώρο των σπερμάτων (CORE FLUSCH ή BRUNISSEMENT INTERNE κλπ.). Η αλλοιωμένη σάρκα παίρνει ένα οφρνοκαφετί χρωματισμό.

— Το επιφανειακό έγκαυμα το εμφανίζουν γενικά όμοιο καρποί έχον συγκαομισθεί άγουροι και παρέρμεναν αρκετό χρόνο στα ψυγεία. Επαμένως είναι αναγκαίο να γνωρίζουμε την «πρωτή ημερομηνία συγκομιδής» για να περιορίσουμε τις πιθανότητες εμφάνισης του επιφανειακού εγκαύματος. Αυτή η ημερομηνία τοποθετείται περίπου 45—50 μέρες μετά την συγκομιδή της Γκράνντε Ντελίσιους και της Στάργου αντιστοίχως. Χρειάζονται να περάσουν κάπου 200 μέρες από την πλήρη άνθηση της ποικιλίας ως την συγκομιδή (καρπική περίοδος). Για την περιοχή του Ινστιτούτου Φυλοδόλων Δένδρων η ημερομηνία δρρίζεται στο 1ον δεκαπενθήμερο του Νοεμβρίου.

Δεν πρέπει να λησμονεί κανείς ότι υπάρχουν πάρα πολλές περιπτώσεις που επιβάλλεται να συγκαομισουμε ενωρίς ή πολύ ενωρίς (εξαγωγές, άμεση κατανάλωση κλπ.). Οι καρποί της κατηγορίας αυτής ανταποκρίνονται στα γούστα μιας σημαντικής μερίδας καταναλωτών

(είναι πιο ξυνοί, έχουν ελαστικό σκούρο πράσινο χρώμα, τραγανή κλπ.). Παρουσιάζουν όμως ένα τραπό σπινείο. Κανδυνεύουν από το επιφανειακό έγκαυμα το οποίο εκδηλώνεται πιο έντονα όσο περισσότερο καιρό παραμένουν στους ψυχτικούς θαλάμους.

Σήμερα για την αντιμετώπιση του επιφανειακού εγκαύματος (Σκαλάντ) χρησιμοποιούνται διάφορα χημικά σπεντάματα που περιέχουν DIPHENTLAMINE (DPA) διφενυλαμίνη ή ETHOXYQUINE (ετοξικίνη). Η χρησιμοποίηση των ουσιών αυτών μπορεί να γίνει με δύο τρόπους: α) Ψεκασμός των δέντρων πριν την συγκομιδή με την ιπρήρη ουσία ή β) βάπτισμα των καρπών σε ειδικούς χώρους (δεξαμενές κλπ.). Η εργασία γίνεται πάντοτε με τις οδηγίες των παρασκευαστών οίκων. (ποσολογίες του σπεντάματος, χρονική διάρκεια των καρπών στο διάλυμα κλπ.). Οι καρποί μετά το στέγνωμά τους μεταφέρονται στους ψυχτικούς θαλάμους για την συντήρηση.

Το ΣΤΟΠ ΣΚΑΑΝΤ (περιέχει ετοξικίνη) που χρησιμοποιήθηκε (δοκιμές του Ινστιτούτου Φυλοδόλων δένδρων) παρεμπόδισε αποτελεσματικά το επιφανειακό έγκαυμα στα μήλα Γκράννη Σνρίθ. Ο ψεκασμός με ΣΤΟΠ ΣΚΑΑΝΤ αποδείχθηκε εξίσου αποτελεσματικός όσο και το βάπτισμα. Εφόσον το ψεκαστικό υλικό καλύπτει (λιόζει) καλά τους ψεκαζόμενους καρπούς, δεν πρέπει να αναμένει κανείς διαφορές μεταξύ ψεκασμού και βαπτισματος. Το ΣΤΟΠ ΣΚΑΑΝΤ και στους δύο τρόπους που χρησιμοποιήθηκε διατήρησε το πράσινο χρώμα της επιδερμίδας των καρπών, ακόμα και στους καρπούς που

παρέμεναν αρκετό χρόνο στα ψυγεία (Δειγματοληψία 29 Μαΐου 1983 - 5 Ιουνίου 1983).

Το ΣΤΟΠ ΣΚΑΑΝΤ κρίνεται αναγκαίο για τις πρώτες κοπές και για τους καρπούς που πρόκειται να παραμείνουν αρκετό χρόνο στους ψυχτικούς θαλάμους.

Βασικό ρόλο στην εκδήλωση των δύο παραπάνω φυσιολογικών ασθενειών παίζει η θερμοκρασία συντήρησης στα ψυγεία. Από πειράματα που έγιναν στο εξωτερικό διαπιστώθηκαν τα εξής: Οι καρποί Γκράννη Σνρίθ που συντηρήθηκαν σε 2.5 βαθμούς Κελσίου εμφάνισαν λιγώτερο επιφανειακό έγκαυμα συγκριτικά με εκείνους που συντηρήθηκαν σε 0 βαθμούς. Αντίθετα η φυσιολογική εσωτερική όφρωση εκδηλώνεται περισσότερο σε 2.5 βαθμούς Κελσίου και λιγώτερο σε 0 βαθμούς Κελσίου. Επίσης δεν πρέπει να ξεχνάμε το γεγονός ότι οι καρποί που συντηρήθηκαν σε 0 βαθμούς Κελσίου διατήρησαν περισσότερο χρόνο τις οργανολεπτικές ιδιότητες και το πράσινο χρώμα της επιδερμίδας.

Όσον αφορά την συντήρηση των καρπών σε ελεγχόμενη ατμόσφαιρα από πειράματα που έγιναν στο εξωτερικό ο συνδυασμός (3% οξυγόνο και 0% διοξείδιο του άνθρακος) έδωσε ικανοποιητικά αποτελέσματα. Γενικώς το διοξείδιο του άνθρακος (CO₂) εννοεί την εμφάνιση του επιφανειακού εγκαύματος και της εσωτερικής όφρωσης στους καρπούς της Γκράννη Σνρίθ. Επίσης οι καρποί που τοποθετήθηκαν μέσα σε σακκώδεις πλινθικές υλέςοισαν περισσότερο ζημιά από το επιφανειακό έγκαυμα. Για ποδάους και διάρρους λόγους οι καρποί της Γκράννη Σνρίθ θα πρέπει να συντηρούνται σε ξεχωριστούς θαλάμους.

Τελευταία εφαρμόστηκε η μέθοδος της κλιμακωτής ψύξης σε διάφορες θερμοκρασίες για την αντι-

Πυρετός θεωρείται όταν η θερμοκρασία του σώματος είναι πάνω από 38°C στο όρθο ή στο σιόμα, ή 37,5°C στην μασχάλη. Η θερμοκρασία που παίρνουμε στο σιόμα ή στο όρθο είναι πιο ακριβής αλλά για εύκολία την παίρνουμε συνήθως στην μασχάλη και σ' αυτήν θα αναφερθούμε κύρια.

Φυσιολογικά η θερμοκρασία του ανθρώπινου σώματος κυμαίνεται από 36°C έως 37,2°C. Υπάρχουν πολλές ατομικές διαφορές και διαφορές κατά την διάρκεια της ημέρας, συνήθως είναι υψηλότερη μετά από φαγητό, από κόπωση και κυρίως το απόγευμα. Γι' αυτό πρέπει να παίρνουμε την θερμοκρασία πριν από το φαγητό, μετά από ύπνο και όταν έχουμε απαλλαγεί κάπως από το ρούχα μας. Η θερμοκρασία μεταξύ 37 και 37,5 λέγεται πυρετίον ή δέκατα. Δεν πρέπει να ξεχνούμε ότι σε πολλά άτομα και κυρίως παιδιά το 37,5° είναι φυσιολογική θερμοκρασία.

Ο πυρετός είναι από τα συμπτώματα που μας ένοχλούν και μας τρομοκρατούν κυρίως μάλιστα τους γονείς των παιδιών που ζητούν την άμεση βοήθεια των γιατρών. Ο πυρετός οφείλεται σε λοιμώξεις που έντοπίζονται σε διάφορα συστήματα του οργανισμού. Από τις συχνότερες λοιμώξεις που προκαλούν απότομη ανύψωση της θερμοκρασίας είναι το κοινό κρυολόγημα, ρινοφαρυγγίτιδα, τραχειίτιδα, βρογχίτιδα, γρίπη, ιλαρά, κ.ά. άφορούν κύρια το αναπνευστικό σύστημα και περνάνε μόνες τους επειδή οφείλονται σε ιούς. Οι γονείς όμως δεν μπορούν να ξέρουν πότε πρόκειται για ίωση και πότε για βαρεία κατάσταση και θα πρέπει πάντοτε να συμβουλευονται τον οικογενειακό τους γιατρό.

Μεγάλη σημασία έχει να γνω-

ΠΥΡΕΤΟΣ

ρίζουμε την αιτία του πυρετού για να μπορούμε να κάνουμε θεραπεία ενάντια στην αιτία που τον προκάλεσε. Ο πυρετός που οφείλεται σε ιούς αντιμετωπίζεται συμπτωματικά. Πρέπει να ξέρουμε ότι ο πυρετός ποτέ σχεδόν δεν είναι επικίνδυνος και γιαυτό δεν πρέπει να τον φοβό-

Των
Γουσοπούλου Σταύρου
Ιατρού
Γουσοπούλου Νικολάου
Φοιτητού
Ιατροχειρουργικής

μαστε. Αντιπυρετικά φάρμακα πρέπει να λαμβάνονται μόνον όταν η θερμοκρασία είναι υψηλή δηλαδή πάνω από 38,5°C ή όταν αισθανόμαστε άσχημα δηλαδή όταν έχουμε πονοκέφαλο, άπνινα, στενοχώρια κ.λπ. Όταν η θερμοκρασία είναι πολύ υψηλή δηλαδή πάνω από 39,5°C εφαρμόζουμε ψυχρές περιτυλίξεις. Πιο δραστικά μέσα λαμβάνουμε όταν η θερμοκρασία είναι πάνω από 40,5°C οπότε η θερμοκρασία είναι πάνω από 41,5°C οπότε μπορεί να προκληθεί και θάλαση στον εγκέφαλο εάν δεν καταπολεμηθεί γρήγορα.

Τα παιδιά που έχουν πυρετό πρέπει να αφήνονται ήσυχα όταν κοιμούνται και να μην τα ξυπνάμε για να πάρουν το αντιπυρετικό φάρμακο ή να τα βάλουμε θερμόμετρο. Ένα λάθος που κάνουν συχνά οι γονείς των παιδιών είναι που τα ντύνουν όταν έχουν πυρετό με πολλά ρούχα, ή τα σκεπάζουν με πολλές κουβέρτες, για να τα προστατεύσουν από το να κρυώσουν, αυτό συχνά είναι πολύ επικίνδυνο γιατί ανεβάζει πάρα πάνω την θερμοκρασία. Ο-

ταν έχουμε πυρετό πρέπει να τρώμε ελαφρά και να πίνουμε πολλά υγρά.

Υπάρχει μία περίπτωση που πρέπει να προσέχουμε ιδιαίτερα. Όταν ανεβαίνει ο πυρετός από τομα υπάρχει κίνδυνος, κυρίως σε παιδιά ηλικίας από 5 μηνών μέχρι 5 ετών, να προκαλέσει σπασμούς που κρατούν λίγα δευτερόλεπτα ή μέχρι 5' λεπτά και που ονομάζονται πυρετικοί σπασμοί. Περνάνε τελείως, έχουν συνήθως οικογενειακό χαρακτήρα. επαναλαμβάνονται κάθε φορά που θα αρρωστήσει το παιδί ανεξάρτητα από την αιτία. Όταν εμφανίζονται πολύ συχνά χρειάζεται λεπτομερής έλεγχος νευρολογικός (ΗΕΓ κ.τ.λ.).

Σαν συμπεράσματα μπορούμε να πούμε ότι ο πυρετός δεν είναι επικίνδυνος, δεν πρέπει να τρομοκρατούμαστε και να παίρνουμε φάρμακα άνευ ιδιαίτερου λόγου. Στα παιδιά να σκεπτόμαστε πάντα τους πυρετικούς σπασμούς όταν ανεβαίνει απότομα. Να μην ξεχνάμε ότι είναι μία αντίδραση του οργανισμού μας που αποσκοπεί στην αύξηση της αντίστασής του ενάντια στα μικρόβια.

ΔΕΝΤΡΟΚΟΜΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ

μετόπιση και των δύο ημιτολογικών καθήσεων. Αναφέρομε μία περίπτωση. Συντήρηση των μήλων Γκράννη Σμιθ σε 5 βαθμούς Κελσίου. Ένας μήνας. Συντήρηση των καρπών σε 2,5 βαθμούς Κελσίου δύο μήνες. Και ύστερα στους 0 βαθμούς πέντε μήνες. Το πείραμα έδωσε ικανοποιητικά αποτελέσματα. Μπλερί κανείς να εφαρμόσει κι άλλους συνδυασμούς θερμοκρασιών.

— Ύστερα από τα παραπάνω ο παραγωγός έχει αρκετούς τρόπους για να εμποδίσει ή και να περιοφίσει τις δύο αναφερόμενες παθήσεις.

Από τα πρώτα της βήματα η ιατρική επιστήμη κατανόησε την ανάγκη της πρόληψης διαφόρων παθήσεων. Η ίδια ανάγκη ώθησε τον Ιπποκράτη, να διατυπώσει αφοριστικά: «κάλλιον το προσβιάσθαι ή θεραπεύειν».

Περνώντας οι χιλιετηρίδες εμείς οι απόγονοι του Ιπποκράτη, οπιομακρυσμένοι τόσο πολύ απ' τον σφοδρισμό του μαστιζώμασε σε μεγάλο βαθμό από την θανατική καταδικαστική εκδήλωση παθήσεων που άνετα κεραιμένες απ' αυτές θα μπορούσαν ν' αποτρέψαν ή να διαφοροποιήσαν τη βαρύτητά τους.

Ας έρθουμε τώρα στο χώρο της οδοντιατρικής και να διατυπώσουμε την απαισιόδοξη άποψη, όη στα χρόνια μας έχουμε τη μεγαλύτερη έξαρση εκδηλώσεων, στοματικών παθήσεων από οποιαδήποτε άλλη εποχή. Πάρα τα όσα έχουν γραφτεί και κειρούς για το θέμα της πρόληψης στην οδοντιατρική, στην εποχή μας εμείς οι οδοντίατροι καταφεύγουμε σε πολύ περισσότερες εξαγωγές, θεραπείες νεκρών ή ζωντανών δοντιών (απονευρώσεις) ή και παραθεωτικές αναπληρώσεις άπεναντί από παλιότερους συναδέλφους μας. Η απαράδεκτη όσο και δαπανηρή για τον ασθενή μας αυτή κατάσταση, οφείλεται απ' ενός στην παραμέληση της τήρησης της στοματικής υγιεινής και απ' ετέρου σε μας τους οδοντίατρος. Η ευθύνη μας είναι αρκετά μεγάλη στο θέμα της σωστής πληροφόρησης του κοινού.

Είναι λυπηρό το φαινόμενο να προσέρχονται στα ιατρεία μας νεαρά άτομα με εικόνα στέμματος ηλικιαμένου ανθρώπου. Τα προβλήματα που παρουσιάζονται στο στόμα τους (αποσιήματα, αυλίτιδες, παραμελημένες, παροδοντοπάθειες, κινητικότητα δοντιών) δείχνουν το αληθές της έλλειψης των δυο προαναφερομένων λόγων.

Συνήθισαμε εμείς οι οδοντίατροι να εξαφανίζουμε όσο είναι δυνατόν τους τοπικούς βλαπτικούς παράγοντες, τους υπεύθυνους για την εκδήλωση τερηδόνας, ή αυλιτιδων στο στόμα.

Οποιοδήποτε η μείωση του αμύλου τους (μικρόβια, ή πλάκες, ή ισί) με την σωστή και συ-

Πρόληψη στην οδοντιατρική Φιλοσοφία της πρόληψης

χνή ψήκτριση των δοντιών (βούρτσισμα) αποτρέπει τον κίνδυνο της εμφάνισης των παραπάνω βλαβών. Δε δώσαμε όμως την αναλογούσα βαρύτητα σ' έναν παράγοντα που πάλι ο σφοδρός Ιπποκράτης, τον ονόμασε «ιδιοσυστασία» και ο πάνσοφος λαός την ονομάζει «κράση».

Η αέναη και σ' όλα τα σημεία του οργανισμού, σύγκρουση των δυο αυτών παραγόντων και το αποτέλεσμα της είναι ή υγεία ή αρρώστια.

Γίνεται ευνόητο ότι εάν μπορούμε να διαφοροποιήσουμε κα-

Του ΘΟΔΩΡΗ ΔΩΔΗ Οδοντογιάτρού

τά κάποιο τρόπο τη φύση των δυο αυτών παραγόντων προς όφελος της υγείας, κατορθώσαμε ήδη να προλάβουμε την εκδήλωση της αρρώστιας και ως προς τον παράγοντα των τοπικών βλαπτικών παραγόντων, η μείωση που μας ενδ'αφέρει, επιτυγχάνεται με την τήρηση σωστής στοματικής υγιεινής.

Ως προς τον παράγοντα κράση όμως η σκέψη της ενίσχυσης του, παλαιά ούτε καν έσπεκε. Μειά από πολλές έρευνες διαπιστώθηκε ότι η διαφοροποίηση του παράγοντα αυτού ήταν εφικτή.

Είναι λοιπόν δυνατόν να επηρεαστεί η κράση είτε προς το καλύτερο είτε προς το χειρότερο κι όσα κι αν φαίνεται απίστευτο αυτό κατορθώνεται με τη σωστή διαίτα.

Στην εποχή μας όμως αυτή έχει διαφοροποιηθεί εις βάρος της ισχυρής κράσης.

Στο θέμα της διαίτας, δηλ. της σωστής διατροφής, όσον αφορά την πρόληψη στην οδοντιατρική θα επανέλθουμε σ' άλλο άρθρο με λεπτομέρειες.

Η παιδεία στο θέμα της πρόληψης, φρονώ ότι πρέπει ν' αρχίσει από την παιδική ηλικία. Είναι

παισιόγνωστο ότι το παιδί μαθαίνει καλύτερα, όταν του δίνεται κατάλληλα ο σωστός τρόπος τήρησης της σωστής υγιεινής, και του γίνεται κατανοητό ότι ο οδοντίατρος είναι αυτός που θα τον βοηθήσει πραγματικά, σπάζοντας έτσι τον καταστροφικό κλειδί του φόβου.

Φαντασθήτε πόσο καταστροφικότερη είναι η κατάσταση στα παιδιά, όταν λείπει η πρόληψη. Έλληνική σωστή στοματικής υγιεινής σ' την μια μεριά, λαθεμένη διαίτα απ' την άλλη καθιστών το παιδί έρχισιο στην επίθεση των μικροοργανισμών και στην πρόκληση πολύ βαρύτερων καταστάσεων συγκριτικά με τους μεγάλους.

Κι αυτό γίνεται ευνόητο όταν α παιδιά δεν έχουν αμνημονεύσει ακόμα το μόνιμο οδοντικό φραγμό τους.

Τελειώνοντας θυμίζω ότι η υγεία του στέμματος είναι ο καθρέπτης της υγείας όλου του οργανισμού. Πολλά προβλήματα της καθόλου υγείας του οργανισμού έχουν τη ρίζα τους στην παραμέληση της στοματικής υγιεινής.

Μερικά απ' αυτά είναι ο ρευματισμός, η πυρετός των άρθρων, οι ενδοκρινικές, οι ακινησιακές παθήσεις κ.τ.λ. Δε νομίζω λοιπόν να υπάρχει μεγαλύτερος μαζικός κίνδυνος από το να έχουμε τη δυνατότητα ν' αποτρέψουμε ως ένα βαθμό βλάβες, τέτοιες δυσάρεστες παθήσεις. Με μια ή δυο επισκέψεις στον οδοντίατρο κάθε χρόνο, και με μια ολοκληρωτική τήρηση της στοματικής υγιεινής.

Σε άλλο άρθρο θα επιστρέψουμε αναφερόμενοι σε άλλα θέματα της οδοντιατρικής σκοπό έχοντας να εκλεκευθούν έννοιες παρά πολύ εσποικοδομητικές και να γνωρίζουμε στο κοινό ότι η τήρηση της σωστής στοματικής είναι από τις πιο χρήσιμες «συνθήκες» στην ζωή μας.

(συνέχεια στο επόμενο τεύχος)

Γιορτές κερασιού Ροδοχωρίου "Έτος 1982

Επισκέπτες και κάτοικοι του χωριού παρακολουθούν τις εκδηλώσεις της γιορτής του κερασιού έτους 1982. Διακρίνονται από αριστερά προς τα δεξιά ο τραγουδιστής κ. Καραλιαναγιατιάδης, ο Νομάρχης Ημαθίας κ. Ν. Πιναζίδης, ο πρόεδρος της Κοινότητας κ. Γ. Σεντερίδης, ο Διτής της Υπηρεσίας Χωροφυλακής ταγματάρχης Κενταπίδης και ο λαογράφος Ευσταθιάδης Πρόεδρος του Συλλόγου Φίλων Ποντίων.

Ο Νομάρχης και η σύζυγός του κ. Πιναζίδου συνοδευόμενοι από τον πρόεδρο της Κοινότητας και τον πρόεδρο του μαθηματικού σιλλίου Χ. Κελεσιδμή επισκέπτονται την αίθουσα του λαογραφικού Μουσείου.

Η Ποντιακή γωνιά

Κυκλοφόρησε ένα γεωργικό βιβλίο
"Ένα βιβλίο κατατοπιστικό επιστημονικό με χρωματιστές εικόνες
Τι είναι τὰ κοκκοειδῆ (ψῶρες) καὶ πῶς καταπολεμοῦνται
Δέν πρέπει νὰ λείψει ἀπὸ κανένα ἀγροτικό σπίτι

ΣΤΕΛΙΟΥ ΠΑΛΟΥΚΗ

Μπορείτε νὰ τὸ προμηθευθεῖτε ἀπὸ τὰ γραφεῖα
τοῦ Ἄγροτικού Συλλόγου Ναούσης

ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΕΩΣ 400 ΔΡΑΧΜΕΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΛΛΟΓΟΥ «ΓΙΑΝΙΤΣΑΡΟΙ ΚΑΙ ΜΠΟΥΛΕΣ»

1. ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ
2. ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΥΛΗΣ - Ο ΛΑΪΚΟΣ ΠΟΙΗΤΗΣ
ΤΗΣ ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ
Του Τάκη Μπάϊτον

ΜΠΟΡΕΙΤΕ ΝΑ ΤΑ ΠΡΟΜΗΘΕΥΤΕΙΤΕ ΑΠΟ ΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ ΚΑΙ
ΑΠΟ ΤΑ ΓΡΑΦΕΙΑ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΝΑΟΥΣΗΣ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Βέροιας
